

**UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ
KATEDRA HISTORICKÝCH VĚD**

**Demografický vývoj městečka Pecka
v 17. a 18. století**

Diplomová práce

Autorka práce: Petra Vondroušová
Vedoucí práce: prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Akademický rok: 2006/2007

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Petra VONDROUŠOVÁ**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny**

Název tématu: **Demografický vývoj městečka Pecka v 17. a 18. století**

Zásady pro vypracování:

Na základě studia matrik zpracovaných agregativní metodou sledovat základní tendence vývoje natality, mortality a sňatečnosti a jejich sezónní pohyb. Studium sňatečnosti doplnit o otázky výběru partnerů z hlediska geografického a sociálního a otázky sňatkového věku a pořadí sňatků. Studium matrik zemědělců doplnit o otázky úmrtního věku a příčin smrti. Paralelně sledovat vývoj socioprofesionální struktury městečka na základě katastrů (BR, TK)

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tiskněná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

1. Dějiny obyvatelstva českých zemí, Praha 1996.
2. Ludmila Nesláčková, Reprodukce obyvatelstva odlišných skupin obyvatelstva, Praha 2003.
3. Ludmila Kárníková, Dějiny obyvatelstva v českých zemích 1754-1914, Praha 1965.
4. L. Dokoupil a další, Přirozená změna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století, Praha 1999.
5. Placht, Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.-18. století, Praha 1959.
6. M.Cerman-H-Zeithofer, Soziale Strukturen in Böhmen, Wien-München 2003.

Vedoucí diplomové práce:

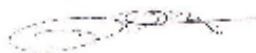
prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.
Katedra historických věd

Datum zadání diplomové práce:

30. dubna 2007

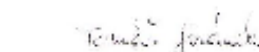
Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2008

prof. PhDr. Petr Váňo, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2007

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně. Veškeré prameny a literatura, které jsem využila, jsou uvedeny v seznamu pramenů a literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č.121/2000 Sb., autorský zákon, zejména ze skutečnosti, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněná ode mě požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích, dne 20. června 2008

Děkuji všem, kteří mi poskytli potřebné informace, věnovali svůj čas a umožnili vytvořit tuto práci. Jmenovitě bych chtěla poděkovat prof. PhDr. Eduardu Maurovi, CSc., pracovníkům SOA v Zámrsku a SOK v Jičíně.

Souhrn

Práce je historicko demografickou studií, využívající mikrohistorického náhledu na danou problematiku. Předmětem studia je populační vývoj městečka Pecka v 17. a 18. století, respektive v letech 1655 – 1799, sledovaný na základě anonymní excerpce dat.

První kapitola obsahuje informace o historii městečka. Dále, protože je práce postavená především na studiu matrik, pojednává druhá kapitola o stručném přehledu vývoje tohoto pramene.

V následujících kapitolách vysvětluji princip metody anonymní excerpce, kterou jsem použila. Dále rozebírám další prameny, které se vztahují k městečku a vznikly v mnou sledovaném období.

Následně se pak v dalších kapitolách věnuji demografickým ukazatelům jako je porodnost, sňatečnost a úmrtnost. Zabývám se zde i rozbořem jednotlivých demografických krizí, jejich vlivem na tehdejší populaci Pecky a také příčinami úmrtí, tam kde mi to matriční záznamy umožnily.

U rozboru sezónnosti jednotlivých demografických jevů, se pak ukázalo, jak velkou roli měla církevní nařízení, lidové zvyky a pověry v každodenním životě místních obyvatel.

Práce obsahuje informace o již publikovaných pracích, které se zabývají podobným tématem. S těmito pracemi provádím četná srovnání.

Dále analyzuji jednotlivé prameny vztahující se k sociální struktuře městečka v 17. a 18. století, především tedy s berní rulou a fází tereziánského katastru, přičemž se zmiňuji i o pramenech dalších jako je Seznam obyvatelstva podle víry z roku 1651, který pro tuto lokalitu chybí a Solní seznam z roku 1702, který ovšem pro mou práci nelze využít, neboť je v něm Pecka zahrnuta v rámci celého panství.

Rozebírám i socio profesní a majetkovou strukturu obyvatelstva v této podkrkonošské lokalitě.

Závěr práce je věnován zhodnocení a shrnutí zjištění z jednotlivých kapitol.

Summary

This diploma paper is a demographical and historical study of the small town Pecka in 17th and 18th century. It is based on the information from the records of births, marriages and deaths.

The first chapter includes a summary of the history of this small town from its beginning till the 18. century.

The work is based on the information from the records and the next chapter describes the development of this fonts. There are listed also some other archive files, that have something common with my topic.

In the following chapter is explained the principal of the method, which has been used in this work.

Next parts analyse demographical indicators like natality, marriages and mortality. There is also analysed the influence of the demographical crises when, due to the extremely unfavourable mortality conditions which undoubtedly influenced the mentality of then population and its entire behaviour, the number of marriage, declined in that era and the number of births decreased in the subsequent period. In the chapter mortality are also listed reasons of the deaths in the second half of the 18. century. The seasonal course of the individual phenomena shows the big influence of the Church and folk-customs in the everyday life of local inhabitants.

The work contains also information about books and studies which have the similar subject matter. There are many comparisons with this works there.

In that last chapter have been also analyzed the economic situation and social structures in the town of Pecka on the basis of some archive fonts which has been written in the 17th and 18th century like the „tax records“ from the year 1654 and the Theresianum (Land register 1713-1747). There are also mentioned some other fonts like perhaps the Religious Census which are unfortunately not available from that time.

The finish summarizes the findings of the particular chapters.

Klíčová slova

dějiny

Pecka

městečko

historická demografie

17. a 18. století,

sňatečnost

porodnost

úmrtnost

Tereziánský katastr

Berní rula

protoindustrie

matriky

demografický vývoj

Key words:

History

Pecka

Small town

Historical demography

17th century

18th century

nativity

marriage

mortality

Theresianum (Land register 1713-1747)

Tax records from the year 1654

Registry

The demographic development

Obsah

1. Úvod	s. 1-7
2. Dějiny městečka do konce 18. století	s. 8-12
3. Prameny a literatura	s. 13-16
4. Zvolená metoda a postupy při zpracovávání údajů a vlastní diplomové práce	s. 17-18
5. Porodnost	s. 19-34
6. Sňatečnost	s. 35-53
7. Úmrtnost	s. 54-86
8. Vývoj socioprofesionální struktury městečka na základě katastrů	s. 87
8.1. Soupis poddaných podle víry 1651.....	s. 88-89
8.2. Berní rula 1654	s. 89-94
8.3. Solní seznam.....	s. 94
8.4. Tereziánská fáze z roku 1713.....	s. 94-107
9. Závěr.....	s. 108-110
10. Seznam tabulek a grafů v textu.....	s. 111-112
11. Seznam literatury a pramenů.....	s. 113-119
12. Seznam příloh	s. 120
13. Přílohy.....	s. 121-127
14. Cizojazyčné resume.....	s. 128-129
15. Údaje pro knihovní databáze.....	s. 130

1. Úvod

Tato práce má za cíl zachytit, zmapovat a celkově analyzovat demografický vývoj městečka Pecka v 17. a 18. století, a tím pak rozšířit počet takto zpracovaných lokalit, které se staly objektem demografických studií o další město respektive městečko.

Snažím se zrekonstruovat, co možná nejpřesnější obraz stavu tehdejší populace a její proměny, jak sociální, tak věkové v mnou vymezeném období, dále chci zjistit, jaký byl odraz demografických krizí na tomto vývoji a nakolik se populačních jevů v této lokalitě dotkly válečné události, jako například válka sedmiletá či válka o dědictví rakouské nebo některé události, které mají souvislost s napoleonskými taženími v rámci “dlouhého 18. století“ trvajících až do Vídeňského kongresu. Dále se zaměřím na následky neúrodných let či epidemií, jakož i další případné okolnosti, které jakkoliv tento proces ovlivnily.

Cílem práce je také zjištění lokálních zvláštností tohoto vývoje a dále pak objasnění důvodů, kterými byly tyto abnormality, vymykající se vývoji v jiných oblastech, způsobeny a podmíněny.

Pokouším se také zachytit a vysledovat, do jaké míry se tento vývoj shodoval s vývojem v jiných evropských zemích, čímž je myšleno především postižení úrovně natality, mortality a sňatečnosti v daném období a změn tempa růstu tehdejší evropské populace.

Zvýšenou pozornost bych chtěla věnovat také případným populačním důsledkům třicetileté války a jejich překonávání, tomu jak se odrazily ve stavu obyvatelstva ve sledované oblasti a zároveň je i srovnat s celkovým vývojem našich zemí.

Pokusím se také zjistit, zda se v demografickém vývoji městečka promítla nějakým způsobem skutečnost, že české země prožívaly v letech 1648-1740 období, kdy nebyly vystaveny žádnému vojenskému nebezpečí, a dále pak, že po roce 1740 se naopak staly dějištěm několika velkých válečných konfliktů, jakož i fakt, že tento vývoj probíhal v podmínkách utuženého osobního poddanství.

Pokusím se také o srovnání se závěry a výsledky jiné historicko - demografické studie zabývající se také touto problematikou, konkrétně s prací L. Dokoupila, L. Fialové, E. Maura a L. Nesládkové, *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*¹ či

¹ DOKOUPIL, Lumír – FIALOVÁ, Ludmila – MAUR, Eduard – NESLÁDKOVÁ, Ludmila. *Přirozená měna obyvatelstva v českých zemích v 17. a 18. století*. Praha, 1999. ISBN 80-85950-64-2.

s výsledky získanými při analýze materiálu z města Kouřim² a dále se studii Jany Brabencové, Přirozený pohyb obyvatelstva v obci Vráž v letech 1601 – 1850³ či s prací Ludmily Fialové týkající se také vývoje obyvatelstva přirozenou měnou v českých zemích v 17. a 18. století⁴, dále Barbory Laštovkové o vývoji úmrtnosti ve farnosti Hostivař v první polovině 18. století⁵, Jany Beránkové o demografickém vývoji Kouřimi⁶, Markéty Seligové, která se zabývala sňatečností na severočeském panství Horní police v první polovině 18. století⁷, Václava Hofmana a jeho studii o sezónním průběhem sňatečností v Čechách během 17. a 18. století⁸ a Marie Heřmánkové, která zkoumala demografický vývoj únětické farnosti v 18. století.⁹

Ve své práci analyzuji také údaje uvedené v Berní rule z let 1653- 1654, která je první českým katastrem evidujícím držitele dani podrobených domů, poddanských usedlostí a svobodných dvorů, a také s údaji z Tereziánského katastru, respektive z fasí z roku 1713, které umožňují paralelní srovnání se stavem v roce 1654 a zjištění rozdílů, ať již ve výměře půdy, či stavu drženého dobytka, nebo také změně rozložení řemeslné výroby v tomto městečku a řadu dalších informací, které je možno z tohoto pramene získat. Snažím se také postihnout tempo růstu této lokality, co se městské zástavby týče, čili zachytit, jak se zvyšoval počet domů během sledovaného období.

Výsledkem těchto vzájemných srovnání má pak být zjištění, zda mnou získané závěry se shodují nebo naopak v čem se liší, od údajů vycházejících z výše uvedených monografií a studií.

Ve své práci chci rozebrat i charakter a strukturu obyvatelstva, které v této době v městečku Pecka žilo, co bylo jeho hlavním zdrojem obživy a zároveň chci najít

² BERÁNKOVÁ, Jana. Demografický vývoj města Kouřimi v letech 1650-1850. In *Historická demografie* 18, Praha, 1994, s. 69-104. ISSN 0323-0937.

³ BRABENCOVÁ, Jana. Přirozený pohyb obyvatelstva v obci Vráž v letech 1601 – 1850. In *Historická demografie* 18, Praha, 1994, s. 115-126. ISSN 0323-0937.

⁴ FIALOVÁ, Ludmila. K vývoji obyvatelstva přirozenou měnou v českých zemích v 17. a 18. století. In *Historická demografie* 18, Praha, 1994, s. 115-126. ISSN 0323-0937.

⁵ LAŠTOVKOVÁ, Barbora. Vývoj úmrtnosti ve farnosti Hostivař v první polovině 18. století. In *Historická demografie* 19, Praha, 1995, s. 59-86. ISSN 0323-0937.

⁶ BERÁNKOVÁ, Jana. Demografický vývoj města Kouřimi. In *Historická demografie* 18, Praha, 1994, s. 69-104. ISSN 0323-0937.

⁷ SELIGOVÁ, Markéta. Sňatečnost na severočeském panství Horní Police v první polovině 18. století (K možností odhadu míry sňatečnosti v pedstatistickém období). In *Historická demografie* 29, Praha, 2005, s. 29-52. ISBN 0323-0937. ISSN 80-7330-078-8.

⁸ HOFMAN, Václav. Sezónní průběh sňatečnosti v Čechách během 17. a 18. století. In *Historická demografie* 26, Praha, 2002, s. 81-100. ISBN 80-7330-019-2. ISSN 0323-0937.

⁹ HEŘMÁNKOVÁ, Marie. Demografický vývoj únětické farnosti v 18. století. In *Historická demografie* 24, Praha, 2000, s. 83-108. ISBN 80-85950-87-1. ISSN 0323-0937.

uspokojující odpovědi na otázky týkající se vývoje protoindustrializace a jejího vztahu k populačnímu vývoji, dále sociálních poměrů městečka a okolí a také tuto lokalitu probádat i ze zemědělského (hospodářského) hlediska, což znamená zjistit, které plodiny se zde především pěstovaly a jaké domácí zvířectvo se v městečku a na panství převážně chovalo.

Zmapovat, odkud se sem zdejší obyvatelstvo stěhovalo a kam směřovala migrace z městečka. Dále pak také otázky měnící se správy a vztah poddaných k vrchnosti, hradu a jeho pánům. Toto vše se budu snažit paralelně zařadit do celkového historického kontextu.

Pozornost v textu chci také věnovat struktuře a charakteru poddanské rodiny ve vymezeném období a zjistit, o jaký typ rodiny se jedná, nebo se alespoň pokusit stanovit, který typ poddanské rodiny byl v této lokalitě nejpravděpodobněji zastoupen.

Co se týče zpracovanosti dané podkrkonošské oblasti v literatuře v rámci české historické demografie a historiografických studií vyšlých z této oblasti jako takových vůbec, tak širší okolí Pecky není příliš „zmapováno“, čímž se do jisté míry také snížila i materiálová základna pro případné srovnávání nebo pro ověřování či potvrzení mnou zjištěných výsledků z matrik a jednotlivých katastrů.

Podrobná historie peckovského panství nebyla zatím publikována, teprve čeká na své zpracování a tato práce by se mohla případně stát jedním ze zdrojů dalšího badatelského zkoumání a také podkladem pro další studie týkající se této oblasti.

Bibliografie Pecky je poměrně chudá. Částečně se zachycením demografického vývoje této lokality zabýval Josef Gottfried Sommer ve svém díle *Das Königreich Böhmen*¹⁰ a Karel Kuča, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*.¹¹ K samotným dějinám městečka Pecky, zahrnujících i období 17. a 18. století, vznikla drobná publikace Pecka,¹² která stručně shrnuje dějiny městečka od první zmínky až do roku 1940, ve které se ale autorka soustřeďuje především na dějiny kostela svatého Bartoloměje, jehož základy byly položeny v roce 1751. Dále se krátká zmínka o Pecece vyskytuje i v monografii *Novopacko*¹³, kde se ale opět jedná jen o heslovité shrnutí dějin této lokality.

Jedním z důvodů malé zpracovanosti by mohl být fakt, že excerpce potřebných informací, které mohou být zjištěny z pramenů, jejichž vznik spadá do 17. a 18. století pocházejících z provenience městečka Pecka, jako jsou kupříkladu pozemkové knihy, matriky, smolná kniha a další, je velmi náročná, jak z časového hlediska, neboť je často

¹⁰ SOMMER, Johann.,Gottfried. *Das Königreich Böhmen. Königgräetzer Kreis*. Prag, 1836.

¹¹ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha, 2002. ISBN 80-7277-039 – X.

¹² KOTÍKOVÁ, Zuzana. *Pecka*. Praha, 1940.

¹³ BENČ, Bohuslav. *Novopacko*. Praha, 2005, s.34 –37. ISBN 80-7185-706-8.

potřeba tomuto bádání věnovat řadu hodin, tak i co se přesnosti, pečlivosti a fundovanosti badatele týče, čímž je myšlena především znalost „starých“ písem v tomto případě německé novogotické kurzívy - kurentu¹⁴ a dále pak také německého a latinského jazyka¹⁵.

Je také důležité si uvědomit, že před polovinou 18. století, se s prameny pořízenými za účelem evidence obyvatelstva nebo jisté konkrétní části populace, a tudíž tedy vhodnými ke statistickému zpracování, setkáváme vzácněji a v podstatě nesystematicky, protože na rozdíl od 19. a 20. století nebyla v raném novověku porodnost, sňatečnost a ani úmrtnost celozemsky evidována. Jedná se o různé soupisy obyvatelstva pořízené ad hoc, či o zápisy v matrikách.

Tyto záznamy nevznikaly ještě za účelem statistickým, ale zpravidla zcela odlišným jako například k evidenci zpovídaných či křtěných, nebo za účely berními a řadí se stále ještě do období protostatistického.

Demografické prameny protostatistického období lze rozdělit do dvou základních skupin. První tvoří písemnosti evidující přirozenou měnu obyvatelstva, tj. církevní, případně státní matriky, druhou skupinu pak vzniklé zejména z potřeb fiskálních, z potřeb vrchnostenských nebo městských kanceláří a konečně z potřeb duchovní správy.

Je zajímavé, že církve přistoupila k evidenci obyvatelstva jako jedna z prvních institucí v Evropě, ačkoliv biblická tradice sepisování obyvatel zakazovala. Ještě r. 1713 vyvolalo sčítání lidu ve Francii nevoli vévody Saint – Simona, jenž označil tuto operaci za bezbožnou. V Anglii bible dokonce posloužila jako jeden z argumentů, jimiž se podařilo zabránit prvnímu sčítání lidu v zemi, navrhovanému v roce 1753. Je však zřejmé, že v tomto případě byla biblická argumentace jen zástěrkou, která měla zakrýt zcela světské zájmy.¹⁶

Pro sledování přirozené měny obyvatelstva českých zemích v předstatistickém období, zahrnující úsek od 16. do 18. století, jsme plně odkázáni na náhradní typ pramenů, které mají ovšem možnost suplovat neexistující moderní demografickou statistiku.

I v této etapě však byla prováděna jak hromadná evidence obyvatelstva, tak i registrace jednotlivých událostí přirozené měny, které je možno statisticky zpracovat k výzkumným účelům historické demografie. Jejich použití nicméně vyžaduje neobvykle

¹⁴ Písmo objevující se v zápisech u nás od 16. až do 20. století. Vzniklo z potřeby písma rychlého a přitom dobře čitelného, které se dalo snáze psát. KAŠPAR, Jaroslav - NOVÝ, Rostislav. *Vademecum pomocných věd historických*. Praha, 1988, s. 77.

¹⁵ Při zápisech v matrikách je použita němčina, čeština a latina. Záznamy ve fasi i v berní rule jsou zapsány německy a latinsky.

¹⁶ MAUR, Eduard. Církevní soupisy obyvatel v katolické a protestantské Evropě. In *Historická demografie 4*, Praha, 1970, s. 4–18.

pracné postupy i neustály kritický přístup, protože byly pořizovány k jiným účelům než demografickým (daňová evidence, registrace církevních úkonů, jako byl křest, úmrtí ap.).¹⁷

Při zpracování těchto materiálů, tedy pramenů pocházejících z protostatistického období zpravidla narážíme hned na několik úskalí, a sice se často jedná o velmi zdlouhavé a pracné získávání údajů a další nevýhodou je pak především značná časová náročnost, pečlivost a přesnost při zpracování dat.

Další nevýhodou v některých případech jsou neúplné nebo chybějící, a tím z hlediska dnešní statistiky nevyhovující, historické záznamy, které nedovolují hlubší analýzu. Proto by také při následné interpretaci některých výsledků bádání mělo být přihlíženo k jisté omezené výpovědní hodnotě získaných faktů a jisté “nereálnosti” počtu narozených, zemřelých a oddaných, především ve druhé polovině 17. století, která byla způsobena podregistrací těchto jednotlivých jevů.

Svou práci opírám hlavně o údaje získané z matrik narozených, zemřelých a oddaných, jejichž předchůdci byly matriky křtů, sňatků a pohřbů, přičemž u vlastní excerpcce se jedná o velice časově náročnou práci, protože jednotlivé zápisy jsou psány rukou faráře, mnohdy jsou takřka nečitelné, nemají jednotnou formu zápisu a nejsou povětšinou řazeny do rubrik či formulářů. Struktura zápisu v těchto církevních knihách, byla takřka zcela závislá na vůli a míře pečlivosti faráře, který jednotlivé zápisy zaznamenával, tak jak sám uznal za vhodné, a také, že zápisy v použitých matrikách jsou pro některá léta pouze torzovité, nebo dokonce pro některé roky chybí úplně.

Práce s matrikami, zejména ze staršího období, přináší řadu dalších problémů. V 17. a na počátku 18. století to je např. skutečnost, že byla zapisována data křtů, nikoliv data narození nemluvňat, tzn. nebyly často registrovány děti, které zemřely před křtem. U zemřelých mohl nastat několikadenní posun mezi úmrtím a pohřbem, který byl evidován, při sezónním sledování tak dochází k jistým drobným posunům mezi měsíci. Jediný jev, který je totožný mezi starší církevní registrací a potřebami demografické statistiky, byly sňatky.

Při neustálých změnách hranic farních obvodů, především po třicetileté válce se stávalo, že jedna událost mohla být zapsána v několika matrikách nebo naopak, zejména pohřby pokud se konaly u filiálních kostelů a bez přítomnosti faráře, nemusely být za evidovány vůbec nikde.¹⁸

¹⁷ MAUR, Eduard. *Základy historické demografie*, Praha, 1978, s. 7.

¹⁸ DOKOUPIL, Lumír - FIALOVÁ, Ludmila - MAUR, Eduard - NESLÁDKOVÁ, Ludmila. *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*. Praha, 1999, s. 21. ISBN 80-85950-64-2.

Často jsou jednotlivé úkony dopisovány do matrik i dodatečně, takže při získávání údajů z těchto pramenů, musí být postupováno velmi systematicky a pečlivě, to znamená zápis od zápisu. Jednotlivé demografické údaje při vlastní excerpci tedy zaznamenávám do tabulek a grafů, které posléze analyzuji, rozebírám a pokouším se o jejich zdůvodnění a srovnání s jinými výsledky podobného charakteru v jednotlivých kapitolách.

Důležité je také poznamenat, že jednotlivé farní obvody nebyly ve svých hranicích vůbec jednotkami stálými a homogenními. Jejich konkrétní vymezení vyplývalo z místních podmínek a často souviselo i s průběhem rekatolizace. Některé zahrnovaly jednu či dvě velké vesnice nebo městečko, jiné i desítky osad nejrůznějšího typu.¹⁹ Měnícími se hranicemi farností, jsem ve své práci nebyla zasažena, neboť nezpracovávám celou farnost, ale pouze jedno městečko, které bylo centrem peckovské farnosti.

Nejstarší matriky v městečku Pecka evidují křty od roku 1655, sňatky od roku 1655 pohřby od roku 1660. Matriky byly společné pro městečko Pecka a pro všechny vesnice patřící k peckovské faře. Zápisy tedy sledovaly v chronologickém pořadí zvláště údaje za křty, dále pohřby a sňatky z celé farnosti. Teprve od osmdesátých let 18. století byly zavedeny samostatné matriky pro město a okolní vesnice, rovněž vedené chronologicky podle jevů.

V matričních zápisech u městečka Pecky se střídá čeština s latinou a částečně němčinou. V nejstarší matrice z let 1655-1718 bylo používáno větného zápisu a od roku 1784 bylo pak zapisováno do formulářů, které byly předepsány císařským dekretem.

Přihlédneme-li k historickému vývoji matrik, bylo jejich vedení na územích podléhajících římské církevní jurisdikci předepsáno Tridentským koncilem (1545 až 1563), přičemž ale jejich systematické zavádění trvalo velmi dlouho. Samotný název „matrikulae“ pochází až ze 17. století. Tridentský koncil počítal původně pouze s matrikami o uzavřených manželstvích a o křtech. Matriky zemřelých byly zaváděny až později.

V našich zemích pak byly katolické matriky povinně zavedeny, ovšem prakticky také ne všude, olomouckou synodou v roce 1591 a pražskou synodou v roce 1605. K velmi podstatnému zlepšení kvality matriční evidence přispěla iniciativa osvícenského absolutistického státu, zejména pak ustanovení jednotného matričního formuláře Marií Terezií.

¹⁹ DOKOUPIL, Lumír - FIALOVÁ, Ludmila - MAUR, Eduard - NESLÁDKOVÁ, Ludmila. *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*. Praha, 1999, s. 19. ISBN 80-85950-64-2.

Právním podkladem umožňujícím vedení statistiky přirozené měny obyvatelstva pro české země se pak stal císařský patent z 20. února 1784 o civilních matrikách s platností od 1. ledna 1785. Tímto patentem byla předepsána jednotná forma matričních zápisů a bylo přikázáno vést tři samostatné rejstříky (knihy): knihy sňatků, knihy narozených (nikoli jen pokřtěných) a knihy zemřelých. Byl určen obsah zápisů i jejich forma v podobě předepsaných vzorů tří rejstříků. Knihy měly být založeny pro celý farní obvod katolické církve (matriční předpisy pro ostatní církve byly vydávány postupně). Systém statistického zjišťování dat o přirozené měně obyvatelstva, zavedený od počátku roku 1785, byl pak postupně zdokonalován.

Farní matriky, uložené na jednotlivých farách, byly v roce 1781 prohlášeny veřejnými listinami a byly podřízeny přísnějšímu dohledu, ale až do roku 1950 byly uloženy na jednotlivých farních úřadech. Tak se staly součástí osudů těchto zařízení, mezi které patřily požáry, povodně a jiná neštěstí. Část se jich ztratila během druhé světové války anebo během transportů z far na národní výbory nebo pak přímo na národních výborech. Teprve až jejich uložení ve Státních archivech, kam byly svezeny podle krajů, podle platného administrativního členění v polovině padesátých let, nedocházelo už k dalším ztrátám a matriky jsou zakonzervovány, případně pokud byly poškozeny, došlo k jejich zrestaurování, doplněny zpětně však již být nemohou. Farní matriky se zachovaly v různém časovém rozsahu, zpravidla jejich zápisy začínají se znovuobsazením fary během druhé poloviny 17. století.²⁰

Co se týče konkrétního případu Pecky, tak zde se dochovaly matriky takřka v úplnosti. Až na několik let, lze zápisy v nich, pokrýt celé sledované období let 1655-1799, čímž mám na mysli, jak záznamy o křtech, sňatcích, tak úmrtích v jednotlivých typech matrik.

²⁰ DOKOUPIL, Lumír - FIALOVÁ, Ludmila - MAUR, Eduard - NESLÁDKOVÁ, Ludmila. *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*. Praha, 1999, s. 17-18. ISBN 80-85950-64-2.

2. Dějiny městečka do konce 18. století

Pro pochopení a možnosti začlenění demografického vývoje, který je předmětem této práce, do celkového historicko- správního kontextu, bych se nyní stručně zmínila o dějinách městečka Pecka a peckovského panství, kde se soustředím především na období 17. a 18. století, které je předmětem mého zkoumání.

Pro tuto část jsem využila díla Augusta Sedláčka, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*²¹, dále pak také úvodní části inventáře Farního úřadu Pecka 1707-1949²² a inventáře Archivu města Pecka 1565-1945 (1954)²³, díla Karla Kuči, *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*²⁴, monografii *Novopacko*²⁵ a také monografii Zuzany Kotíkové, *Pecka*.²⁶

Městečko Pecka, nacházející se v Krkonošském podhůří, vzniklo v podhradí hradu Pecka. Se jménem této lokality se v písemných pramenech setkáváme poprvé k roku 1322, kdy je jejím prvním držitelem jistý pan Budivoj či Buzek z Pecky.²⁷

Nejstarší zpráva o existenci farního kostela svatého Bartoloměje a fary, nacházejících se na Pecce, pochází z roku 1350. V roce 1365 je pak doloženo na Pecce jmenování faráře Martina z Dlouhého, který nastoupil na toto místo po smrti předešlého faráře Smila.²⁸ Je velmi pravděpodobné, že tento kostel poměrně chudých peckovských farníků, byl dřevěný.

V roce 1365 ves vlastnili 3 synové Budivoje, kteří později statek rozdělili. Syn Hereš je zmiňován v roce 1371 v souvislosti s oltářem v peckovském kostele. V roce 1382 je Pecka zaznamenána již jako městečko, v souvislosti s převodem majetku zemřelého Mutiny (in oppido Pecka)²⁹.

Za husitských válek byla Pecka, která byla silně katolická, obléhána sirotčím vojskem, které setrvalo před Peckou až do února následujícího roku, kdy s ním Jarek ze Železnice

²¹ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého II*, Praha.1883.

²² JOHNOVÁ, Blanka. *Inventář farní úřad Pecka 1707-1949*. Státní oblastní archiv Jičín, pracoviště Nová Paka.1961.

²³ ČESÁKOVÁ, Markéta – HELIGROVÁ, Milena – KRAUSOVÁ Jaroslava. *Inventář města Pecka 1565- 1945 (1954)*. Jičín, 2002.

²⁴ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách na Moravě a ve Slezsku*. Díl 5. Praha, 2002. ISBN 80-7277-039 – X.

²⁵ BENČ, Bohuslav. *Novopacko*. Praha, 2005, s. 34 -37. ISBN 80-7185-706-8

²⁶ KOTÍKOVÁ, Zuzana. *Pecka*. Praha, 1940.

²⁷ EMLER, Josef. *Pozůstatky desk zemských království českého r. 1541 pohořelých , Reliquiae tabularum terrae regni bohemiae anno MDXLI igne consumtarum*. Díl 1. Praha, 1870, s. 59.

²⁸ EMLER, Josef. *Libri Confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archidiocesim*. Sv.1.2. Praha, 1874, s. 65.

(objevuje se na Pecce v roce 1407 vedle Buzka, pochází též z Pecky, po matce z rodu Lemberského. Podobně jako Buzkova manželka, je stoupenec panské jednoty, horlivý katolík) uzavřel smlouvu. Pecka sice nadále zůstala v jeho držení, Jarek byl ale nucen přestoupit k Sirotkům a povolil na svém panství přijímání pod obojí. V roce 1434 Jarek umírá. Peckovská fara byla nejprve katolická a později pak kališnická.³⁰

Dalším z významnějším majitelů byl na několik let Lev z Rožmitálu, který vedl dlouhodobý spor s vdovou po svém bratru s Kateřinou. Roku 1481 prodal panství i hrad Mikuláši mladšímu Hořickému z Hořic, který byl za krále Jiřího z Poděbrad hofmistrem a od roku 1502, nejvyšším písařem Českého království. V této době byl hrad rozšířen a byly na něm provedeny četné pozdně gotické úpravy. Po smrti Mikuláše Hořického se pak vystřídala řada majitelů.

V roce 1524 koupil Pecku Jindřich Kutnaur z Kutnova, který zahynul v roce 1526 při boji s Turky. Roku 1532 se pánem na Pecce stal pan Jan Litoborský z Chlumu. Ten připojil k panství Novou Ves a řadu malých statků. Po jeho smrti v roce 1542 prodali synové panství i s hradem dne 23. října 1543 Jindřichu Škopkovi z Bílých Otradovic, který se řadil k důležitým vlastníkům Pecky. Dalším z majitelů byl Adam Škopek z Bílých Otradovic, což byl vnuk Jindřicha Škopka, který nechal přestavět původně dřevěný kostel na kamenný, „*k trvalé památce svého jmenování generálem u vojska a na kostel dal vyvěsit válečný prapor*“. Za Škopků z Bílých Otradovic byl pak hrad přebudován na reprezentativní renesanční zámecké sídlo tvořené čtyřmi dvoupatrovými křídly, která obklopovala nádvoří.³¹

V roce 1603 přichází na hrad jeden z jeho nejznámějších držitelů, a sice pan Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic³², za jehož držení Pecka a okolí zažívají velký hospodářský rozmach. Tento aristokrat se oženil, po smrti své první ženy Barbory Miřkovské ze Stropčic, v roce 1609 s Annou Salomenou Hradištskou z Hořovic, která roku 1612 koupila od Adama Škopka jeho díl majetku, čímž došlo ke spojení hradu Pecka s panstvím. Rozmach městečka a panství byl ukončen exekucí Kryštofa Haranta na staroměstském náměstí v roce 1621.

Za třicetileté války (1618-1648) Pecku několikrát vypálila švédská vojska. Rozvoji městečka v této době tedy bránila jeho neutěšená politická i hospodářská situace. Také v dalších obdobích se Pecka mnohokrát stala obětí vojenského plení.

²⁹ BENČ, Bohuslav. *Novopacko*. Praha, 2005, s. 34. ISBN 80-7185-706-8.

³⁰ ČESÁKOVÁ, Markéta – HELIGROVÁ, Milena – KRAUSOVÁ Jaroslava. *Inventář Archiv města Pecka 1565-1945 (1954)*. Jičín, 2002, s. 7.

³¹ BENČ, Bohuslav. *Novopacko*. Praha, 2005, s. 35. ISBN 80-7185-706-8.

³² KOLDINSKÁ, Marie. *Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic, cesta intelektuála k popravišti*. Praha, 2004. ISBN 80-7185-537-5.

Po Harantově smrti byla jeho polovina panství prodána Anně Salomeně, která byla v roce 1624 donucena Albrechtem z Valdštejna prodat mu toto panství za 130 kop míšenských. Po ročním držení jej ovšem Valdštejn daroval spolu s městečkem, 11 vesnicemi a 4 dvory kartuziánům³³, respektive kartuziánskému klášteru ve Valdicích. Zápis ze zemských deskách pochází z roku 1648. Tímto se přiděluje definitivně peckovské panství klášteru k lepší obživě.³⁴

V této době peckovské panství tedy zahrnovalo, jak již bylo řečeno, celkem 11 vesnic a sice: Pecka (Stättl Peckau), Lhota u Pecky (Welhott), Staňkov (Stankow), Bělá u Pecky (Byley), Radkyně (Radtkin), Štikov (Stikowy), Stupná (Stupney), Vidochov (Wydach), Borovnice (Borvitz), Vidonice (Wydonitz), Černín (Tschernin).³⁵

V roce 1650 požádal převor Vavřinec Vartemberger Ferdinanda III., aby městečku “privileje na jarmarky a týhodní trhy vyzdvihnouti ráčil”. Privilegium na trhy konané ve středu a v sobotu bylo uděleno 9. září 1651.³⁶ Z roku 1682 se pak dochoval přípis rychtáři a přísežným pro Pecku a Bělou o pořádání týdenních trhů.³⁷ O konání jarmarků na Pecce nejsou v pramenech ovšem dále žádné zprávy.

Originál privilegia na trhy udělené Pecce Ferdinandem III. se nedochoval, ale existují dvě další listiny, které privilegium Ferdinanda III. potvrzují a městečku znovu udělují právo na tyto trhy. Jedná se o listinu Josefa II. ze 16. srpna roku 1786³⁸ a Františka II. ze 30. března roku 1798³⁹, které privilegium Ferdinanda III. potvrzují a městečku znovu udělují právo na tyto trhy.

³³ Kartuziáni – církevní řád, jehož zakladatelem byl svatý Bruno. Do Čech byla tato přísná řehole uvedena za krále Jana Lucemburského. V roce 1342 je povolal z Francie do Čech, kde pro ně založil nádhernou kartouzu na levém břehu Vltavy mezi Újezdem a Smíchovem. V době husitských bouří byl chrám zničen a mnichové utekli do kláštera sedleckého. Pravděpodobně, ale v husitské válce všichni zahynuli. V roce 1627 Albrecht z Valdštejna založil druhou kartouzu ve Valdicích u Jičína, která byla ale v roce 1783 zrušena císařem Josefem II. OTTO, J. *Ottův slovník naučný*. 14. díl, Kartel-Kraj, Praha, 1899, s. 11-12.

³⁴ KOTÍKOVÁ, Zuzana. *Pecka*. Praha, 1940, s. 6.

³⁵ Státní oblastní archiv Zámorsk, Velkostatek Kumburk, inv.č.3, kniha č. 3, archivní pomůcka č. 501, Urbář pecovského panství 1716.

³⁶ Originál se nedochoval, pouze opisy, viz. text níže

³⁷ BENČ, Bohuslav. *Novopacko*. Praha, 2005, s. 36. ISBN 80-7185-706-8.

³⁸ Okresní archiv Jičín. Archiv města Pecka 1565-1945 (1954), inv. č. 49, sign. BI/1, Listina Josefa II., obnovuje a potvrzuje výsady udělené Pecce Ferdinandem III dne 9. září 1651 ve Vídni 16. srpna 1786, a sice na dva výroční trhy.

³⁹ Okresní archiv Jičín, Archiv města Pecka 1565-1945 (1954), inv. č. 50, sign. BI./2, Listina Františka II., potvrzuje městečku Pecce právo dvou trhů ve Vídni dne 30. března 1798, udělené Ferdinandem III. dne 9. září 1651 a potvrzené Josefem II. dne 16. srpna 1786.

Karel Kuča píše, že k roku 1654 v městečku celkem 48 domů a k roku 1713 již jejich počet stoupl na 84 a v tomto roce uvádí celkem 484 duší⁴⁰.

V letech 1738-1739 se obyvatelé nejen širokého okolí Pecky, ale i celé země potýkali s následky války vedené habsburskou monarchií s Osmanskou říší. V letech 1741-1742 byly pak východní Čechy včetně celého širokého okolí Nové Paky obsazeny pruským vojskem, jež posléze zvítězilo v bitvě u Chotusic a donutilo habsburskou monarchii k odstoupení Slezska a Kladska. V následujících letech prošla armáda tímto krajem ještě několikrát.⁴¹

Novou Paku, v jejímž okolí se Pecka nachází (12 km), sužovaly v této době i další pohromy, které se projevy i na Peckovsku. Byla to jednak velká povodeň v roce 1748 a v roce 1749 pak rána ve formě přemnožení housenek a kobylek, které požraly téměř celou úrodu.⁴²

Další velké újmy prožilo městečko v období války sedmileté (1756-1763). Roku 1758 zde pobývalo Daunovo vojsko, pro jehož vojáky tu byla zřízena nemocnice. S vojskem však přišly do města nákazy různých nemocí, které zachvátily i civilní obyvatelstvo. V matrice zemřelých je zapsáno úmrtí celkem 90 osob⁴³. Úmrtnost byla tak veliká, že kapacita hřbitova se projevila jako nedostačující a lidé museli být pohřbíváni do společných hrobů.

Nedlouho poté byla Pecka v roce 1762 obsazena pruským vojskem. Existují zprávy, že v tomto období války sedmileté se dostalo do Nové Paky 80 pruských kyrysníků, kteří obdrželi od občanů proviant a 100 dukátů. Do Jičina a Valdic dorazila v této době pruská jízda. Pecka musela vyplatit výpalné ve výši 20 dukátů, 7 zlatých a 30 krejcarů.

V letech 1771-1773 postihla peckovské panství, stejně jako celé území českých zemí, velká neúroda, která měla za následek silný hladomor s výraznými mortalitními následky.

Další událostí, která se odrazila na Pecce, bylo povstání nespokojených poddaných v bydžovském a hradeckém kraji v roce 1775. Dne 20. března 1775 přitáhly k Pecce houfy vzbouřených sedláků z Třemešné a okolí Dvora Králové. Rozbouřené davy vnikly do vrchnostenské kanceláře na hradě a surově zbily městského písaře. V Pecce se k nim přidal další lid, který s nimi také poté pokračoval dál přes Bělou směrem na Novou Paku, kde však jejich „pout“ skončila.⁴⁴

⁴⁰ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl 5., Praha, 2002, s. 87. ISBN 80-7277-039 – X.

⁴¹ BENČ.Bohuslav. *Novopacko*. Praha, 2005, s. 17. ISBN 80-7185-706-8.

⁴² Tamtéž, s. 17.

⁴³ Podrobný rozbor zemřelých v roce 1758 je popsán v kapitole úmrtnost, s. 64.

⁴⁴ ČESÁKOVÁ, Markéta – HELIGROVÁ, Milena – KRAUSOVÁ Jaroslava. *Inventář města Pecka 1565- 1945 (1954)*. Jičín, 2002, s. 8.

V letech 1688-1699 byla na Pecece postavena nová radnice, škola a fara. Na místě původního kostela v desetiletí 1748-1758 byl kartuziány postaven veliký prostranný chrám Páně, v barokním stylu, „*ke cti a chvále Boží a ke cti svatého Bartoloměje, patrona městečka Pecky.*“⁴⁵ Na výzdobě se podílel Václav Kramolín a řezbář a kameník Josef Leder. Čím se více kartuziáni starali o městečko a kostel, tím méně ale pečovali o hrad. Pecka byla v držení kartuziánských mnichů celých 155 let až do roku 1782, kdy byl tento řád zrušen císařem Josefem II. a mniši musely Pecku opustit.

Tímto končí období relativního rozkvětu Pecky a jejího okolí, hrad zcela zpustnul a městečko ztratilo dokonce svůj právní status a bylo připojeno spolu s okolními obcemi k velkostatku Radim. Peckovsko bylo dáno pod správu náboženského fondu, který jej poté spravoval až do roku 1824. Tehdy získal zdejší panství ve veřejné dražbě kníže Ferdinand Trautmansdorf, majitel sousedního velkostatku Kumburk, k němuž bylo postupně panství Pecka připojeno.⁴⁶

Ačkoliv byla Pecka největším sídlištěm na celém panství, nebyla příliš vlivným hospodářským centrem. Její význam byl zastíněn některými okolními městy, a to především Novou Pakou a Hostinným.

⁴⁵ KOTÍKOVÁ, Zuzana. Pecka. Praha, 1940, s. 6.

⁴⁶ Státní oblastní archiv Zámorsk. *Průvodce po archivních fondech*. Praha, 1965, s. 218.

3. Prameny a literatura

Historická demografie se za padesát let své existence neobyčejně rozvinula nejen širokým rozsahem témat, která zpracovává, ale také svou metodickou a teoretickou výbavou. Vedle toho se stala dnes již téměř nezastupitelnou při vytváření konceptu hospodářských a sociálních dějin, ale nejen u nich. Prorůstá do řady dalších oborů zabývajících se rodinou domácností, úlohou genderu v životě i dějinách, zdravotními poměry v širokém lékařském i sociálním kontextu, ale také studiem mentalit a jejich změnám v etapách velkého vymírání označovaných jako demografické krize, vzory chování a antropologickou dimenzi člověka v podobě přechodových rituálů jako jsou zrod života, těhotenství, mateřství ve spojení se křtem, sňatkem, jako počátkem pohlavního života a smrtí, kterou život končí a nebožtík se loučí pohřbem se světem živých.⁴⁷

Práce, které u nás vznikly a zabývají se historickou a demografickou tematikou se nejprve orientovaly zejména na vývoj počtu obyvatelstva a sledování věkových a sociálních struktur a podobně, jako je tomu kupříkladu v díle O. Plachta.⁴⁸

Pro svou velice pracnou, zdlouhavou a náročnou práci s prameny v předstatistickém období byly tyto jevy zkoumány relativně dlouhou dobu v malém měřítku, což znamená především pouze v podobě dílčích a lokálních studií.

V letech 1991 a 1993 byl pak zpracován výzkum zaměřený na vývoj přirozené měny obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století, který se stal pokračováním linie týmové organizace bádání orientované na excerpci matriční evidence, nyní již zaměřený na všechny jevy přirozené měny (porodnost, úmrtnost, sňatečnost). Tento výzkum ukázal nosnost agregativní metody při tak rozsáhlém územním zpracování a vedl k vytvoření obrazu přirozené měny celku českých zemí vycházející nyní již důsledně ze statistických dat. Výsledky přinesly mnoho nového a podmětého v pohledu na demografický vývoj této etapy a posunuly tak významně také poznání v oblasti českých dějin dané periody. Provedeno bylo celkem 43 sond jak v prostoru Čech tak i Moravy a Slezska.⁴⁹

Významným počinem bylo pak zpracování přirozené měny obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století, při kterém bylo také použito agregativní metody. Jedná se o pohled na

⁴⁷ NESLÁDKOVÁ, Ludmila. *Reprodukce kulturně odlišných skupin obyvatelstva jižní Moravy v novověku na příkladu křesťanů a Židů*. Praha, 2003, s. 9. ISBN 80-901674-7-0.

⁴⁸ PLACHT, Otto, *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16. – 18. století*. Praha, 1957.

⁴⁹ FIALOVÁ, Ludmila – HORSKÁ, Pavla – KUČERA, Milan – MAUR, Eduard. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha, 1996. ISBN 80-204-0283-7.

přirozenou měnu populace českých zemí v rozsahu 170 územních celků, které rovnoměrně pokryly naše území a který přinesl nové interpretace řady populačních procesů a jevů. K jednomu z významných závěrů patří pak poznání, že české země ve zkoumané etapě nemohly náležet k ekonomicky těžce zaostávajícím oblastem Evropy, právě s ohledem na stálý početní růst svého obyvatelstva.⁵⁰

Toto tvrzení chci také srovnat s výsledkem mého zkoumání a zjistit, zda se na Pece objevují shodné rysy s trendem obecného populačního vývoje českých zemí.

Při zpracování této práce se opírám především o informace a data získaná excerpcí z matrik narozených z let 1655 – 1799⁵¹, oddaných 1655-1799⁵² a zemřelých z let 1655-1799.⁵³

Zabývám se také prameny nacházejícími se ve fondu farního úřadu Pecka (1707-1949)⁵⁴ a Archivu města Pecky⁵⁵, uložených ve Státním okresním archivu v Jičíně, ve kterém se i přes nepočetnost dochovaných archiválií z nejstaršího období městské samosprávy nachází několik cenných pramenů. Jedná se hlavně o úřední knihy, které dokumentují dějiny městečka Pecka od počátku 17. století a obsahují soupisy úředníků městské samosprávy, zápisy z jednání, farní záležitosti, pamětní zápisy, zprávy o koupi domů i různé právní záležitosti měšťanů. K nejstarším záznamům tohoto fondu patří manuál Městský manuál z roku 1622⁵⁶. Důležité informace přináší i tzv. kniha sousedská⁵⁷, to jest soupis osob přijatých do obce na základě koupě domku z let 1707-1850. Z tohoto pramene by bylo možno vysledovat, jak velký horizont zaujímal okruh, ze kterého sem jednotliví obyvatelé přicházeli a také za jakým účelem. Zda se přistěhovali na Pecku natrvalo a založili si zde domácnost, či jen přechodný, krátkodobější časový úsek, např. na sezónní práce.

⁵⁰ DOKOUPIL, Lumír - FIALOVÁ, Ludmila - MAUR, Eduard - NESLÁDKOVÁ, Ludmila. *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*. Praha, 1999. ISBN 80-85950-64-2.

⁵¹ Státní oblastní archiv Zámbrsk, fond Sběrka matrik východočeského kraje, Farní úřad Pecka, Matrika narozených, oddaných a zemřelých z let 1655-1718, inv. č. 6950, sign. 124-1. Matrika narozených z let 1718-1774, inv. č. 6951, sign. 124-2. Matrika narozených z let 1774-1797 (1787), inv. č. 6952, sign. 124-3. Matrika narozených z let 1787-1799, inv.č. 6953, sign. 124-4.

⁵² Státní oblastní archiv Zámbrsk, fond Sběrka matrik východočeského kraje, Farní úřad Pecka, Matrika narozených, oddaných a zemřelých z let 1655-1718, inv.č. 6950, sign. 124-1. Matrika oddaných a zemřelých z let 1718-1774, inv.č. 6971, sign. 124-14. Matrika oddaných z let 1774-1799, inv.č. 6972, sign. 124-15.

⁵³ Státní oblastní archiv Zámbrsk, fond Sběrka matrik východočeského kraje, Farní úřad Pecka, Matrika narozených, oddaných a zemřelých z let 1655-1718, inv. č. 6950, sign. 124-1. Matrika oddaných a zemřelých z let 1718-1774, inv. č. 6971, sign. 124-14, Matrika zemřelých z let 1774-1796, inv.č. 6977, sign. 124-19, Matrika zemřelých z let 1787-1799, inv.č. 6978, sign. 124-20.

⁵⁴ Státní okresní archiv Jičín, fond Farní úřad Pecka 1707-1949, ev. č. 120.

⁵⁵ Státní okresní archiv Jičín, fond Archiv městečka Pecky 1565-1945 (1954), ev. č. 352.

⁵⁶ Státní oblastní archiv Jičín, Archiv městečka Pecky 1565-1945 (1954), kniha č. 1, Manuál městečka Pecky 1608-1800.

⁵⁷ Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Pecky 1565-1945 (1954), inv. č. 9, sign. AII.a/9, Kniha sousedská 1707-1850.

Nejcennější knihou fondu je Smolná kniha čili Hrdelní manuál městečka Pecky⁵⁸, vedená při peckovském úřadě od roku 1722, přičemž její poslední zápisy spadají do roku 1817. Po reformě hrdelního soudnictví se zde pak objevují záznamy městské soudní správy.

Tento pramen má již blíže k ego dokumentům jako jsou deníky a korespondence, i když v tomto případě nenapsala výpověď osoba samotná, ale písař, který používal své vlastní členění deliktů a formu zápisu. Soudnictví a jeho vývoj jsou ovšem problematika natolik široká, že analýza tohoto pramene by měla být spíše předmětem samostatné studie. Podrobně se touto tematikou zabývala například Daniela Tinková.⁵⁹

Dále pak také Manuál městečka Pecky z let 1608 až 1800⁶⁰. Zajímavým zdrojem ke zkoumanému období by se mohla stát i kniha nově příchozích obyvatel z let 1609-1821⁶¹ a kniha svatebních smluv (1707-1850)⁶², která je ovšem ale svou problematikou opět tak rozsáhlá, že by měla být brána jako podklad pro další samostatnou práci.

Důležitý pramenem jakým je Soupis duší (Liber status animarum)⁶³, máme pro Pecku bohužel k dispozici až z roku 1853-1854, takže jej pro účely této práce nemohu využít.

Probádala jsem i archiválie z fondu Velkostatek Kumburk-Radim⁶⁴, pod jehož správu od roku 1621 Pecka spadala. V roce 1621 oddělil Valdštejn část velkostatku Kumburk a daroval ji kartuziánskému klášteru ve Valdicích, čímž vznikl velkostatek Radim. Roku 1824 koupil Radim Ferdinand kníže Trautmansdorf, majitel sousedního velkostatku Kumburk. Tyto dva celky měly ještě nějaký čas oddělenou správu, ale protože jejich území se navzájem prostupovala, splynuly časem v jeden velkostatek.⁶⁵ Zde se ale jedná o pozemkové knihy a knihy obligací a dále listiny, které jsem ale pro svou práci nevyužila, neboť své bádání zaměřuji převážně na údaje excerpané z matrik.

Písemnosti tohoto fondu by po důkladné excerpci mohly sloužit ke studiu postavení poddanského lidu na panství, studiu růstu cen nemovitostí, hospodaření velkostatku, vývoje zemědělské výroby a také místních dějin a dějin vývoje průmyslu v této oblasti.

⁵⁸ Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Pecky 1565-1945 (1954), inv. č. 11, sign. AI .a/11, Hrdelní manuál městečka Pecky 1720-1817.

⁵⁹ TINKOVÁ, Daniela. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. Praha, 2004. ISBN 80-7203-565-7.

⁶⁰ Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Pecky 1565-1945 (1954), kniha č.1, sign. AII.a/1, Manuál městečka Pecky z let 1608-1800.

⁶¹ Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Pecky 1565-1945 (1954), inv. č.57/7, kniha č. 21, Kniha nově příchozích obyvatel z let 1609-1821.

⁶² Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Pecky 1565-1945 (1954), inv. č.10, sign. AII.a/10, Kniha svatebních smluv 1707-1850.

⁶³ Státní okresní archiv Jičín. Archiv farního úřadu Pecka 1707-1949, inv.č. 7, kart.6, Soupis duší (Liber status animarum) 1853-1854.

⁶⁴ Státní oblastní archiv Zámbrsk. Vs Kumburk-Radim (1570-1949), archivní pomůcka č. 501.

⁶⁵ Státní oblastní archiv Zámbrsk. *Průvodce po archivních fondech*. Praha, 1965, s. 412.

Dalšími prameny, které se nabízejí pro získání informací z historie této lokality, jsou Berní rula⁶⁶ z roku 1654, která je první českým katastrem evidujícím držitele daní podrobených domů, poddaných usedlostí a svobodných dvorů a dále pak fase tereziánského katastru⁶⁷ evidující hospodářský a socioprofesionální stav z roku 1713, uložené v Národním archivu v Praze. Oba tyto prameny ve své práci důkladně využívám a po analýze těchto jednotlivých katastrů provádím jejich paralelní srovnání, které vede ke zjištění, jak se tato lokalita proměnila v těchto více jak padesáti letech.

⁶⁶ Národní archiv Praha, fond Berní rula – Hradecko, inv. č. 10.

4. Zvolená metoda a postupy při zpracovávání údajů z matrik

Výchozím materiálem pro tuto práci jsou měsíční počty narozených, oddaných a zemřelých uvedené v matrikách městečka Pecky, uložených ve SOA Zámorsk.

Pro excerpce dat z matrik jsem zvolila agregativní postup representovaný Cambridskou školou, převážně pak D. E. C. Everesleym a E. A. Wrigleym.

Jeho podstata spočívá v tom, že zápisy z matrik o jednotlivých narozeních, sňatcích a úmrtích převádíme na jejich měsíční a roční úhrny a ty jsou pak dále sledovány v dlouhých časových řadách. Takto získané křivky mají vypovídající hodnotu jak samy za sebe - v případech, jakými jsou velké výkyvy mortality, tak i ve vzájemném srovnání. Kromě dlouhodobých trendů umožňuje studovat i sezónní průběh demografických jevů.

Předností tohoto postupu je, že excerpce pramenů je při něm nesrovnatelně rychlejší a ekonomičtější než jmenná excerpce pro rekonstrukce rodin. Její nevýhodou ovšem je, že získaná data nelze vztahovat k populační základně, v nichž demografické procesy probíhají.⁶⁷

Při vlastním zpracovávání dat bylo použito metody anonymní excerpce. Pro jednotlivé populační jevy jsem zjišťovala počet událostí podle kalendářních měsíců. Počty jsem pak zapisovala do mnou připravených formulářů a následně zpracovávala do tabulek s popiskami a přesným podáním vysvětlení, co která tabulka sleduje a zaznamenává a jak jsem k těmto hodnotám došla. Tabulky a grafy jsou číslovány v rámci jednotlivých kapitol průběžně.

Dodržována byla následující pravidla:

1. Zjišťovány byly počty všech živě narozených dětí, legitimních i nelegitimních a jejich pohlaví
2. Při čtení záznamů bylo nutno sledovat záznamy o narození víceročet (zápis o jejich křtu byl stejně rozsáhlý jako u jednoho dítěte)
3. Pokud byla v matrikách narozených uvedena nějaká poznámka týkající se průběhu porodu, byla tato také zaevidována
4. U pohřbů bylo také nutné sledovat, zda jde o pohřeb jedné nebo více osob. Hlavně při úmrtí matky při porodu byl zápis o úmrtí dítěte připojen k zápisu o pohřbu matky, nebo při úmrtí víceročet nebo více dětí z jedné rodiny.

⁶⁷ Národní archiv Praha, fond Tereziánský katastr, Bydžovsko 36, Radim – Pecka (panství Pecka), inv.č. 812. rustikální fase tereziánského katastru z roku 1713.

⁶⁸ DOKOUPIL, Lumír - FIALOVÁ, Ludmila - MAUR, Eduard. *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*. Praha, 1999, s.15. ISBN 80-85950-64-2.

5. U každého úmrtí byla zaznamenáno pohlaví, věk a příčina smrti, pokud tyto informace byly v matrice uvedeny, čímž myslím hlavně věk a příčinu skonu.
6. U sňatků byl zjišťován věk nevěsty a ženicha, zda se jedná o sňatek první, či již opakovaný a dále bydliště snoubenců.
7. U evidence sňatků, pokud farář zaznamenal pouze provenienci obou snoubenců a ne bydliště, bylo místo stanoveno podle bydliště nevěsty.
8. U všech sledovaných jevů byla zaznamenávána přesná data jednotlivých událostí, a následně pak byl vyhodnocován jejich sezónní průběh.
9. Rozbor berní ruly byl proveden na základě edice Berní ruly.⁶⁹ Zjišťován byl počet a statut osedlých, rozloha půdy, složení a počet dobytka drženého jednotlivými usedlími a další údaje poskytnuté tímto pramenem.
10. Rozbor fase tereziánského katastru byl proveden na základě analýzy tohoto pramene uloženého v národním archivu v Praze.⁷⁰ Opět analyzuji jednotlivé údaje zapsané ve fasi.
11. Oba výše uvedené prameny vzájemně kombinuji a porovnávám v kapitole tereziánská fase z roku 1713, abych zjistila posun, který Pecka prodělala v časové rozmezí let 1654-1713.

⁶⁹ PEŠÁK, Václav. *Berní rula*. 13. svazek, kraj Hradecký, Praha, 1954.

5. Porodnost

Porod dítěte a jeho příchod na svět byly po dlouhou dobu pro ostatní něčím magickým, neboť věřili, že v okamžiku porodu jako by došlo ke spojení lidského rozměru s božským. Celkové situaci kolem narození dítěte, především tedy času, vzhledu dítěte a okolnostem provázejícím příchod na svět, byl připisován veliký význam pro další životní osud dítěte a jeho povahové vlastnosti.⁷¹

“S křesťanstvím se rozšířil názor, že s narozením člověka vychází hvězda, která ho provází životem. Zářící tím jasněji, čím významnější je dotyčný člověk, a padá, když zemře.”⁷²

Prvým sledovaným jevem bylo tedy zachycení procesu porodnosti (natality) v městečku ve mnou vymezeném období a postihnutí faktorů a příčin, které se v jeho vývoji v 17. a 18. století nejvíce odrazily a měly na něj nejmarkantnější dopad.

U zjištěných skutečností se vždy snažím o jejich zdůvodnění a začlenění do celkového kontextu historických událostí našich zemí a Evropy obecně, a také o srovnání s jinými oblastmi, pro které byly provedeny demografické studie podobného typu.

Svá zjištění opírám především o údaje získané časově náročnou excerpcí z matrik narozených. Je potřeba zmínit, že městečko Pecka je součástí farnosti Pecka, která zahrnovala celkem 11 obcí (Pecka, Lhota u Pecky, Staňkov, Bělá u Pecky, Radkyně, Štikov, Stupná, Vidochov, Borovnice, Vidonice, Černín).⁷³ Až do roku 1784 byly zápisy do matrik zaznamenávány chronologicky, bez ohledu na místo bydliště farníka, kterého se tento záznam týkal. Zápisy jsou tedy zaevidovány promíchané, nikoli odděleně pro jednotlivé obce. Musela jsem proto přečíst veškeré záznamy a vyexcerpovat jen ty, které se týkaly konkrétně Pecky. Zjišťovala jsem měsíční počty narozených dětí, jak legitimních tak nelegitimních, uzavřených sňatků a zemřelých osob, které jsem poté využila pro sestavení jednotlivých vývojových křivek, dále při zkoumání sezónních pohybů a především celkového demografického vývoje obyvatelstva městečka. U jednotlivých farníků jsem vždy zaznamenala veškeré údaje, které mi tento zápis poskytl (datum narození, sňatku a skonu, věk, pohlaví, bydliště, příčinu úmrtí či případnou poznámku)

⁷⁰ Národní archiv Praha, fond Tereziánský katastr, Bydžovsko 36, Radim – Pecka (panství Pecka), inv.č. 812, Rustikální fase tereziánského katastru z roku 1713.

⁷¹ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české kultuře*. Praha, 2004, s. 51-55. ISBN 80-7021-397-3.

⁷² Tamtéž, s. 51.

⁷³ Státní oblastní archiv Zámorsk, Velkostatek Kumburk, (pův. sign. Rub. 3, Lit. A), inv.č.3, kniha č.3, urbář pecovského panství 1716.

U konkrétního případu městečka Pecky je potřeba hned v úvodu upozornit na neúplnost matričních záznamů, ať už se jedná o naprostou absenci, nebo značně nízký počet zaznamenaných porodů ze začátku druhé poloviny 17. století. Tento fakt je možno přičítat podregistraci v matričních knihách, která mohla být způsobena podle mého názoru hlavně nedbalostí, nedůsledností či nezkušeností kněze, který měl vedení těchto knih na starosti. Jedná se konkrétně o léta 1656 - 1659, kdy byla matriční evidence, dá se nadneseně říci ještě "v plenkách", a tudíž často ne tak precizně vedená jako v letech následujících.

První dochovaná matrika městečka Pecka je matrika narozených, zemřelých a oddaných, datovaná léty 1655 – 1718. Vedena je prakticky ale až od roku 1669. Z předešlého desetiletí je zde zaznamenán pouze 1 rok a sice rok 1659, a poté následuje devítiletá odmlka, na niž navazují záznamy až v roce 1669 a od toho roku se jedná dále již o plynulé každoroční měsíční záznamy, s výjimkou roku 1672, pro který zápisy úplně chybí.

Vyexcerpované a následně zpracované údaje v této kapitole porovnávám s výsledky studií zabývajících se demografickým vývojem v raném novověku, především s monografií Přírozená měna obyvatelstva kolektivu autorů⁷⁴, knihou Otto Plachta Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16. –18. století⁷⁵, studií Jany Beránkové⁷⁶, Marie Heřmánkové⁷⁷ a Ladislava Duška.⁷⁸

Nejprve je důležité vymezit a definovat termín porodnost, který je předmětem této kapitoly. Porodnost je vedle úmrtnosti jedním ze dvou činitelů, kteří bezprostředně rozhodují o tempu růstu uzavřené populace. Porodnost je jev, jehož intenzitu vyjadřujeme hrubou mírou porodnosti, která je jako statistický ukazatel dána počtem narozených dětí na 1000 obyvatel středního stavu. Častěji se však používá ukazatele živorodosti, který je mírou počtu živě narozených dětí na 1000 obyvatel středního stavu. V historické demografii oba ukazatele zpravidla splývají, neboť mrtvě narozené, a tudíž nepokřtěné děti nejsou vůbec evidovány.⁷⁹

Záznamy o jednotlivých křtech jsou zaregistrovány v matričních knihách narozených, oddaných a zemřelých, o jejichž zavedení a vývoji se zmiňuji podrobně v předešlé kapitole.

⁷⁴ DOKOUPIL, Lumír – FIALOVÁ, Ludmila – MAUR, Eduard – NESLÁDKOVÁ, Ludmila. *Přírozená měna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*. Praha, 1999. ISBN 80-85950-64-2.

⁷⁵ PLACHT, Otto. *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16. - 18. století*. Praha, 1957.

⁷⁶ BERÁNKOVÁ, Jana. Demografický vývoj města Kouřim v letech 1650-1850. In *Historická demografie* 18, Praha, 1994, s. 69-104. ISSN 0323-0937.

⁷⁷ HEŘMÁNKOVÁ, Marie. Demografický vývoj únětické farnosti v 18. století. In *Historická demografie* 24, Praha, 2000, s. 83-108. ISBN 80-85950-87-1. ISSN 0323-0937

⁷⁸ DUŠEK, Ladislav. *Obyvatelstvo města Ústí nad Labem do konce 18. století. Ústí nad Labem 1974*, s. 41-42.

⁷⁹ MAUR, Eduard. *Základy historické demografie*. Praha, 1978, s. 123.

V matrikách městečka Pecka jsou zápisy zaznamenávány větně, bez kolonek, přičemž schéma zápisu pro jednotlivá léta vypadá zpravidla následujícím: den, měsíc, jméno pokřtěného dítěte, otec, matka, jména kmotrů a případná poznámka faráře. „*4. Septembris, Pokřtěná Anna dcera Symeona Kubičzka, Matka Marusee. Kmotra Dorota Kowařzka, Rozyna M. Pawla Krofta. obě z Miletina, kmotr Jan John Mladssi Mlinař Petzkowský*”.⁸⁰

Samotný zápis do matriky měl svůj specifický důvod, jenž měl velmi důležitý sociální podtext v tehdejší společnosti, neboť jednotlivé záznamy jsou spojeny i s určitými rituály ve společnosti jako je křest, sňatek a pohřeb.

Obecně lze konstatovat, že zápisem do matriky se potvrzovala legitimita dětí a jejich pokřtění. Otázka přesného dne narození zůstává dlouho stranou. Přesná data stáří zemřelého dítěte se začala v našich zemích evidovat v matrikách zemřelých až od září 1739. Od května následujícího roku se v zápisech některých matrik objevuje samostatně i datum úmrtí a pohřbu. Bylo tak možné zjistit, kolikátý den po narození se křtilo a kolik dní od úmrtí uplynulo do vlastního pohřbu. Křest zpravidla následoval velmi brzy po narození a sice hned v den narození či druhý den. K rychlým nebo časným křtům docházelo zpravidla tehdy, připadalo-li okolí dítěte po narození příliš slabé a neduživé. Křty později než tři dny po porodu se konaly minimálně.

Křest znamenal pro narozené dítě specifické přijetí do společenství, potvrzoval jeho sounáležitost k církvi a k uznávaným duchovním hodnotám. Byl také potvrzením práv dítěte na spasení a společenské uznání a sounáležitosti s domovem a rodinou. Samotný obřad měl funkci znovuoživení a očisty novorozence od prvotního hříchu. Pokud dítě nebylo pokřtěno, nemělo ve svém životě Boží ochranu a po své smrti nespočinulo v posvěcené půdě, neboť by znesvětili hřbitov. Tito „nepokřtěnci“ byli proto spolu s nevěřícími, sebevrahy, exkomunikovanými a dalšími hříšníky, pohřbíváni mimo území hřbitova, někde za jeho zdí bez přítomnosti kněze.⁸¹

Mimo to, tento rituál „*vymezoval narozenému člověku vlastní prostor rodného domu a domovské obce, do níž byl vrácen, sešel-li z řádně vytyčených cest*“.⁸²

Otázkou zůstává, kolikátý den po porodu byla běžná praxe dítě pokřtít. V zápisech na Pece se neobjevuje samostatně zapsaný den narození, ale jen datum křtu. Záznam v

⁸⁰ Státní oblastní archiv Zámorsk, fond Sbirka matrik východočeského kraje, Farní úřad Pecka, inv. č. 6950, sign. 124-1. fol. 86, Matrika narozených, oddaných a zemřelých 1655-1718.

⁸¹ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004, s. 74 -75. ISBN 80-7021-397-3. Ve sledované době ovšem pojem „domovská obec“ ještě používán nebyl.

⁸² Tamtéž, s.74.

matrice zpravidla začíná formulí: 1. Januarii pokřtěna jest Zuzanna dcera Jana Khuna a Zuzanny matky (dále následuje výčet jmen kmotrů). Z těchto zápisů nelze vydedukovat, kdy přesně na Pecce docházelo ke křtu, ale domnívám se, že to bylo také co nejdříve po porodu, jak určovala tehdejší běžná praxe. K této domněnce přispívá i fakt, že se přímo na Pecce nachází farní kostel, takže ani vzdálenost od kostela nebyla žádnou překážkou v rychlém pokřtění dítěte. Na rychlý křest lze proto usuzovat podle analogie.

Délkou časového úseku, od narození po realizaci vlastního křtu, se zabývala i Alexandra Navrátilová, která uvádí, že se křtem se pokaždé velmi spěchalo a běžné bylo křtít dítě hned druhý den po jeho narození, někdy dokonce již v den jeho porodu, aby se dítě nedostalo v případě náhlého úmrtí do království božího nepokřtěné.⁸³ „V Čechách se říkalo, že když dítě zemře před pokřtěním, každý hřebík se na střeše zarmoutí.“⁸⁴

Zajímavé je, že křtěné děti byly zapisována do matrik jen pod svým křestním jménem. Toto jméno, které člověk dostal brzy po svém narození a které ho provázelo po celý jeho život, bylo totiž po celý středověk a novověk až do konce 18. století jménem hlavním. Až od roku 1771 se oficiálním označením občana stává jméno a příjmení, přičemž příjmení pak přebírá do budoucna hlavní postavení.⁸⁵

Podívám-li se, jaká byla běžná praxe v ranném novověku podle van Dülmena, který uvádí, že pokřtěn byl zpravidla každý a křest byl považován za vstup do církve a sociální obce, ve které měl každý žít se svým individuálním a nezaměnitelným jménem. Uvádí také, že při vlastním křtu, který byl výhradně záležitostí církve, vycházela tato vstříc zájmům obecným a rodinným. Křest byl realizován nejčastěji do 3 dnů od narození dítěte.⁸⁶

Délkou časového úseku, od narození po realizaci vlastního křtu, se zabývala ve své studii i Jana Heřmánková, která zkonstatovala, že křty se odbývaly velmi brzy po narození, nejčastěji hned na druhý den. Čtvrtina dětí byla pokřtěna ještě v den, kdy se narodily. Celkově byl křest realizován nejpozději do čtyř dnů od narození nového farníka.⁸⁷

Pokud nyní přistoupím k rozboru porodnosti, je potřeba si hned na úvod uvědomit, že natalita v našich zemích prodělala během svého vývoje několik krizí, které byly zapříčiněny

⁸³ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004, s. 76. ISBN 80-7021-397-3

⁸⁴ Tamtéž, s. 76.

⁸⁵ HEŘMÁNKOVÁ, Marie. Demografický vývoj únětické farnosti v 18. století. In *Historická demografie* 24, Praha, 2000, s. 94. ISBN 80-85950-87-1. ISSN 0323-0937.

⁸⁶ DÜLMAN, Richard van. *Každodenní život v raném novověku (v 16. a 18. století). Vesnice a město*. Praha, 2006, s. 136. ISBN 80-7203-812-5.

⁸⁷ HEŘMÁNKOVÁ, Marie. Demografický vývoj únětické farnosti v 18. století. In *Historická demografie* 24, Praha, 2000, s. 86. ISBN 80-85950-87-1. ISSN 0323-0937.

jednak válkami, a nemocemi, po nich následně vypuknuvšími, nebo prostě jen omezeností počtů či prostou náhodou.

První polovina 17. století je období, pro které nemáme spolehlivé údaje o počtu obyvatelstva v jednotlivých částech našich zemí a které musíme jen odhadovat na základě kombinace různých dochovaných pramenů nestatistického charakteru. Platí to zejména pro dobu před rokem 1618, kdy se můžeme opřít jen o globální údaje nepřilíš věrohodných berních rejstříků o počtech poddaných jednotlivých vrchností. Pro městečko Pecka není z tohoto období k dispozici žádný pramen, na jehož základě by bylo možno odhadnout počet obyvatel.

Obecně, lze ovšem tvrdit, že toto období bylo každopádně poznamenáno dlouhotrvajícím válečným konfliktem, který české země přímo zasáhl a tak měl zásadní vliv a dopad na jejich demografický vývoj.

Ztráty přinesla zejména jeho druhá polovina po roce 1631, kdy se české země staly trvalým dějištěm válečných akcí a byly strašlivě zpuštěny. Přímé ztráty v důsledku válečných událostí, například na hromadném vraždění obyvatel Nymburka Švédy roku 1634, celkovou populační bilanci příliš ovlivnit nemohly. Daleko významnější byla náboženská emigrace, zejména na některých panstvích poblíž zemské hranice.⁸⁸ Nakolik bylo touto emigrací zachváčeno i panství Pecka, nelze kvůli absenci pramenů přesně vystopovat.

Tato lokalita byla ovšem velmi poznamenána přímo samotnými válečnými událostmi jako takovými a jejich důsledky, neboť byla za třicetileté války několikrát vypálena švédskými vojsky, což mělo dozajista vliv a odraz jak v ekonomickém zázemí zdejšího obyvatelstva, tak v nabourání celkového přirozeného a plynulého vývoje této lokality. S tímto zpuštěním kromě přímých válečných událostí, jde samozřejmě ruku v ruce i řada nemocí a sociálních dopadů na životní podmínky obyvatelstva a následně pak i odraz v demografickém vývoji.

Pobyt vojsk na našem území navíc doprovázely rekvizice, zpuštění vsí i měst a celková dezorganizace ekonomiky, přinášející nedostatek potravin a hlad. Ten oslaboval lidský organismus a činil jej přístupnějším nákaze různých nemocí, zejména tyfu a dyzenterie.

Dost vydatně řádily za války neštovice, o nichž máme z předcházející doby málo zpráv. Svědectví současníků například korespondence paní Zuzany Černínové z Chudenic, dokládají, že neštovice sice vyvolávaly mezi obyvatelstvem strach, nicméně ne tak veliký

⁸⁸ FIALOVÁ, Ludmila - HORSKÁ, Pavla – KUČERA, Milan – MAUR, Eduard. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha, 1996, s. 102-103. ISBN 80-204- 0283- 7.

jako epidemie pravého moru. Dosud ne příliš početné lokální vzorky přirozeného pohybu obyvatelstva získané zpracováním matrik ukazují, že od roku 1613 do roku 1649 dosáhl v Čechách roční počet zemřelých v podstatě jednou za čtyři roky hodnoty vyšší než počet narozených, zatímco v následujícím padesátiletí k takové situaci došlo zcela výjimečně, a to za moru roku 1680.⁸⁹

Největší ztráty na životech přinesly epidemie a hladomory doprovázející válečná tažení. Především to byly čtyři morové epidemie, které se převalily přes české země v letech 1624-1626, 1631-1635, 1639-1640 a 1648-1649.⁹⁰

Nakolik byl demografický vývoj na Pece zasažen právě těmito vlnami moru, nelze konkrétně zjistit, protože matriční záznamy jsou vedeny až od roku 1659 a k dispozici není kronika ani žádný jiný pramen, v němž by byly zaznamenány důsledky této rány.

Pro druhou polovinu 17. století, je už situace, především tedy v Čechách lepší, neboť už máme k dispozici pro mnohá panství poměrně spolehlivé soupisy berní ruly a také údaje ze soupisu podle víry, který ovšem pro Pecku chybí, jak se zmiňuji v kapitole, zabývající se podrobným rozbořem těchto celozemsky pořizovaných soupisů. Nicméně, ačkoliv se tento soupis dochoval jen téměř pro polovinu českých panství, lze i tak stanovit na jeho základě vhodný koeficient, kterým můžeme vynásobit údaje berní ruly o počtu domů, a tím získat relativně spolehlivý odhad počtu obyvatel.

Podle Otto Plachta připadalo na jeden městský dům po třicetileté válce 3,6 – 7 osob⁹¹, přičemž hodnota 7 je určena především pro velká města, ke kterým Pecka nepatřila, a proto pro ni bude platný údaj spíše při spodní hranici. Pro Pecku je v roce 1654 uváděno celkem 38 domů.⁹² Znamenalo by to tedy, že Pecku by v této době obývalo zhruba 136,8 – 266 osob, což je počet pravděpodobně podhodnocený, neboť v roce 1713 je doloženo již celkem 484 duší. Ovšem na druhé straně mohl tento prudký nárůst obyvatel souviset s rychlým rozvojem zástavby této lokality, kdy se od roku 1654 do roku 1713 počet domů více jak zdvojnásobil, což do jisté míry kontrastuje s okolními vesnicemi.⁹³

⁸⁹ FIALOVÁ, Ludmila – HORSKÁ, Pavla – KUČERA, Milan - MAUR, Eduard. Dějiny obyvatelstva českých zemí. Praha, 1996, s. 103. ISBN 80-204- 0283- 7.

⁹⁰ Tamtéž, s.103.

⁹¹ PLACHT, Otto, *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16. – 18. století*. Praha, 1957, s.113-114.

⁹² PEŠÁK, Václav. *Berní rula*, 13. svazek. Kraj Hradecký. Praha, 1954, s. 172.

⁹³ KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Díl 5., Praha, 2002, s. 87. ISBN 80-7277-039 – X.

V následujícím období po roce 1648 dochází, jak k pozvolné regeneraci hospodářské situace, tak i demografického vývoje, především tedy proces porodnosti, opět začíná nalézat svůj přirozený rytmus.

Po celou druhou polovinu 17. století docházelo k postupnému zacelování válečných ztrát na obyvatelstvu, které bylo důsledkem trvalého populačního vzestupu, jež v této době probíhal. Dosažením předválečného stavu, však nekončil, ale pokračoval i v 18. století, i když v jednotlivých desetiletích, bylo tempo značně rozdílné.⁹⁴

Tento trend potvrzuje nejen mnou zjištěný stoupající stav porodnosti na Pecce (příloha č.1), ale lze jej odvozovat i od prudce vzrůstajícího počtu domů v poválečných letech, jak ve své práci uvádí Karel Kuča.⁹⁵

V roce 1654 bylo na Pecce 38 domů, v roce 1713 jejich počet stoupl na 84 a v roce 1790 bylo evidováno v této lokalitě již celkem 152 domů.⁹⁶ Pecku lze tedy v této době pokládat za dynamicky se rozvíjející lokalitu, k čemuž mohla z části přispívat rozvíjející se protoindustrie, převážně textilního charakteru a možnost získávání půdy, která zde byla podle záznamů v berní rule k dispozici, a případně obsazením některé z pustých usedlostí.

Pokud se nyní budu konkrétně zabývat procesem porodnosti na Pecce, je potřeba zohlednit i válečný vývoj, který ovšem není podložen excerpovanými údaji z matrik. Přidržím se proto obecně platných názorů, týkajících se vývoje jak sňatečnosti, tak i porodnosti, publikovaných v literatuře, kde je prezentován názor depopulace a snížení počtu vdavků.

Za třicetileté války však poklesla pravděpodobně i míra porodnosti. Můžeme odhadovat, že v letech velkých demografických katastrof, zejména za hladomoru, k tomu přispěla i tzv. hladová amenorhea, dočasná sterilita způsobená stresem a podvýživou, jak ji poznali lékaři například za druhé světové války v koncentračních táborech nebo v obležení Rotterdamu. Větší váhu však měla asi skutečnost, že nejistá situace, hlad, vynucené migrace, ztráta střechy nad hlavou a další hrůzy válečných let měly velký vliv na psychiku obyvatel a částečně vedly k omezení sňatečnosti, k odkládání nejen prvních ale i dalších sňatků které následovaly po časném úmrtí jednoho z manželů, a tudíž ke zkrácení doby, po kterou žily ženy v plodném věku v manželství.⁹⁷

⁹⁴ MAUR, Eduard. K demografickému vývoji Čech v 17.a 18. století. In *Listy katedry historie* 8, Hradec Králové, 1995, s.33.

⁹⁵ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách*. Díl 5., Praha, 2002, s. 87. ISBN 80-7277-039-X.

⁹⁶ Tamtéž, s.87.

⁹⁷ FIALOVÁ, Ludmila – HORSKÁ, Pavla – KUČERA, Milan - MAUR, Eduard. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha, 1996, s. 103-104. ISBN 80-204- 0283- 7.

Léta poválečná znamenala především dobu zahlazování škod a krutého vylidnění, k jehož dorovnání na předchozí stav, bylo potřeba nejméně půl století trvalého růstu obyvatelstva.

Studium přirozené měny obyvatelstva, rozvíjející se intenzivně v posledních letech, ukazuje, že dvě století po ukončení třicetileté války lze celozemsky rozdělit do tří navzájem výrazně odlišných úseků. Více než šest desetiletí po válce probíhal rychlý a relativně plynulý populační vzestup, který ovšem nebyl oproštěn od občasných demografických krizí, jako byl zejména mor v roce 1680. Tento vzestup skončil zhruba v letech 1713-1715. Následné období bylo z hlediska populačního růstu mnohem méně příznivé. Nelze je nicméně nazvat stagnací, jak soudila Ludmila Kárníková, vysvětlující tuto stagnaci jako výsledek panujících robotně nevolnických vztahů, překonaných v 60. a zvláště pak 80. letech reformní aktivitou osvícenského absolutismu⁹⁸. V rámci tohoto období končícího počátkem 70. let se střídaly kratší periody poměrně rychlého růstu (30. a 60. léta) s obdobnými stagnace (20. léta) nebo přímo výrazného úbytku obyvatelstva (doba válek o rakouské dědictví, sedmiletá válka, hladová léta 1771-1772). Počátkem 70. let, po velké demografické krizi 1771-1772, pak nastoupil opět rychlý demografický růst, pokračující byť s vážnými výkyvy (zvláště za napoleonských válek).⁹⁹

Pokud bychom analogicky s tímto tvrzením rozdělily a srovnaly vývoj na Pecce, zjistíme zde určité shodné prvky. Z období těsně po ukončení třicetileté války bohužel údaje o počtech křtů chybí, a proto nemůžeme potvrdit ani vyvrátit vzrůstající tendenci porodnosti. Domnívám se však, že se tato lokalita nijak nevyvíkala z běžného vývojového trendu, který nastává po válkách a demografických krizích, kdy je křivka porodů zpravidla stoupající. Nejblíže k tomuto období je jednorázový záznam z roku 1659 a poté až od roku 1669, pro které je celkový součet narozených 16 a 14 dětí, čímž se řadí, v porovnání s následujícími počty porodů, k letům s vyšším počtem narozených.

Co se týče morové epidemie v roce 1680, je zajímavé, že ten se zde neprojevil nijak výrazně. Lze sice sledovat mírný pokles v počtu narozených (příloha č.1) a to i v následujících dvou letech, ale o zásadním, v některých případech dokonce až ke katastrofickému odrazu v poklesu porodnosti, tu nelze hovořit, jako je tomu kupříkladu ve

⁹⁸ KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914*. Praha, 1965, s. 131.

⁹⁹ MAUR, Eduard. K demografickému vývoji Čech v 17. a 18. století. In *Listy katedry historie* 8, Hradec Králové, 1995, s. 33.

městě Kouřim, kde došlo k snížení téměř o jednu třetinu.¹⁰⁰ Katastrofický dopad morové epidemie je znám z Kutné Hory, kde počty úmrtí přesáhly až třicetkrát běžný průměr. Počty početí se snížily v měsících, kdy epidemie vypukla, a stejně tak i počty sňatků. Bezprostředně po odeznění epidemie se zvýšily počty sňatků i koncepcí.¹⁰¹

Eduard Maur ve své studii uvádí, že tento vzestup skončil zhruba v letech 1713 – 1715 a nastává období střídajících se kratších úseků populačního růstu s obdobími jeho stagnace.¹⁰²

S tímto závěrem se vývoj na Pecce shoduje v tom, že do roku 1715 dochází opravdu k poměrně dynamickému zvyšování počtu narozených, ale poté se tento proces nezastavuje, ale stále pozvolna pokračuje a je přerušován jen propady v letech 1717, 1727, 1735, 1745, 1749-1750, 1755, 1760, 1774, 1779, 1784, 1786, které byly zpravidla vystřídány bezprostředním zvýšením porodnosti po jejich odeznění na předchozí úroveň. Obecně lze tedy učinit závěr, že křivka počtu porodů sice vykazuje v jednotlivých letech výkyvy, ale její celkový trend je jednoznačně pozvolna vzestupný.

Odpověď na otázku, kdy bylo dosaženo početního stavu obyvatelstva před třicetiletou válkou, je velmi obtížné vzhledem k rozcházejícím se odhadům předbělohorské lidnatosti. Nejspíše však k tomu došlo někdy na přelomu 17. a 18. století. Postupně se zvyšující stav porodnosti byl narušován hned několika faktory, mezi které můžeme zařadit války, hladomory a demografické krize.

Tímto názvem označuje historická demografie situace, kdy došlo k náhlému zvýšení úmrtnosti, ať již v důsledku “čisté” epidemie, nebo hladomoru, které bylo doprovázeno i negativními změnami v úrovni sňatečnosti a úmrtnosti. Současně se vzestupem úmrtnosti totiž klesal nejen počet uzavíraných sňatků, ale také množství početí, projevujících se po devíti měsících poklesem množství porodů. Tento pokles lze připsat na vrub sterilitě žen vznikajících ze stresu, omezení sexuálních styků za moru a také zániku řady manželství.¹⁰³

¹⁰⁰ BERÁNKOVÁ, Jana. Demografický vývoj města Kouřimi v letech 1650- 1850. In *Historická demografie* 18, 2000, č. 24, s. 293. ISBN 80-85950-87-1.

¹⁰¹ FIALOVÁ, Ludmila – HORSKÁ, Pavla – KUČERA, Milan – MAUR, Eduard. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. s. 116. ISBN 80-204- 0283- 7.

¹⁰² MAUR, Eduard. K demografickému vývoji Čech v 17.a 18. století. In *Listy katedry historie* 8. Hradec Králové, Praha, 1995, s. 33.

¹⁰³ FIALOVÁ, Ludmila - HORSKÁ, Pavla – KUČERA, Milan - MAUR, Eduard. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha, 1996, s. 115. ISBN 80-204-0283- 7.

Bezprostředně po epidemii docházelo naopak ke zvýšení počtu uzavíraných sňatků - šlo jednak o sňatky odložené za moru a jednak o sňatky čerstvých vdovců a vdov – a s odstupem 9 měsíců i k určitému vzestupu porodů nad běžný průměr¹⁰⁴

Přesto, že demografické krize byly i po roce 1650 nedílnou součástí demografického vývoje, ve srovnání předchozím obdobím, jich podstatně ubylo. Pokud vyjdeme z dosud uskutečněných matričních výzkumů, ukazuje se, že za 150 let následujících po skončení třicetileté války, jen v jedenácti letech došlo k tomu, že byl počet zemřelých vyšší než narozených. Ve druhé polovině 17. století dokonce známe jen jeden takový případ, totiž za moru 1680. Doba zacelování válečných ztrát, osazování pustých usedlostí, ale také rychlého rozvoje domácí textilní i jiné výroby v hornatých oblastech Čech a Moravy byla i dobou velmi rychlého populačního růstu, kdy ročně přibývalo v průměru asi 1,5 % obyvatel. Tento vývoj se zpomalil, nikoli však zastavil někdy v letech 1713- 1715.¹⁰⁵

Jako celek bylo 18. století dobou trvalého populačního růstu českých zemí. Jestliže roku 1654 je počet obyvatel Čech odhadován a to velmi reálně, asi na 1 milion obyvatel, pak k roku 1692 to bylo 1,4 – 1,5, k roku 1702 asi 1,6 a k roku 1754, kdy proběhla v habsburské monarchii první celková konskripce obyvatelstva, asi 2 miliony obyvatel, na celém území českých zemí pak něco přes 3 miliony. Tyto počty se vcelku shodují s počty narozených dětí připadajícími na příslušná léta, takže je můžeme považovat za relativně věrohodné.¹⁰⁶

Po důkladné excerpce údajů o narození dětí jsem dospěla k závěru, že charakteristickým znakem v městečku Pecka je, že takřka po celou dobu sledovaného období počet narozených pozvolna stoupal.

K různě intenzivnímu snížení porodnosti dochází v období demografických krizí a následně pak k okamžitému zvýšení na předchozí úroveň, bezprostředně po jejich odeznění, což také dokazují zjištěná fakta v tomto městečku. Tak došlo k vzestupu počtu narozených po ústupu moru v roce 1680 a i po hladomoru v roce 1713 a také v roce 1772. Podobný pokles provázal i válečná léta, zejména válku o dědictví rakouské a válku sedmiletou.

Podíváme-li se, jak se odrazila válka o dědictví rakouské (1740- 1748) v úrovni porodů na Pecce, pak je zřejmé, že nejvíce to bylo v její první fázi, kdy je patrný její vliv v poklesu porodnosti trvajícím až do roku 1742, a od tohoto roku už se projevuje opět pouze stoupající tendence.

¹⁰⁴ FIALOVÁ Ludmila - HORSKÁ, Pavla - KUČERA, Milan - MAUR, Eduard. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha, 1996, s. 115. ISBN 80-204- 0283- 7.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 116-117.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 117.

Co se stavu natality během války sedmileté (1756-1763) týče, je na první pohled patrný její vliv na porodnost, a sice v její druhé polovině. Zde dochází ke zdatnému snížení počtu porodů, zejména konkrétně v letech 1759-1763, kdy tento stav je možno připsat právě na vrub této válečné události. V roce 1764 pak dochází ovšem k prudkému zvýšení počtu narozených, který se vymyká postupnému, pozvolna stoupajícímu vývoji, což je možno vysvětlovat zvýšenou sňatečností a následně pak potažmo porodností.

Velmi důležitým ukazatelem je poměr pohlaví narozených dětí. Po celé období připadalo v průměru 1076 narozených chlapců na 1000 dívek. Pro srovnání uvádím index maskulinity Kouřimi v letech 1651-1849, který činil 1055 narozených chlapců na 1000 dívek.¹⁰⁷ Indexu maskulinity se používá i pro hodnocení úplnosti matrik. Podle zjištěných výsledků lze usuzovat, že matriční evidence v městečku Pecka po roce 1659 byla relativně spolehlivá.

Další sledovanou významnou sociální charakteristikou je podíl dětí narozených mimo manželství (tabulka 1).

Tabulka 1 Počet nemanželských dětí na Pece v letech 1650-1799

Období	Celkem	Mimo manželství
1650-1659	16?	
1660-1669	14?	
1670-1679	116	
1680-1689	156	
1690-1699	141	
1700-1709	212	
1710-1719	230	
1720-1729	282	1
1730-1739	231	1
1740-1749	272	1
1750-1759	323	2
1760-1769	306	1
1770-1779	291	
1780-1789	336	2
1790-1799	372	2

¹⁰⁷ BERÁNKOVÁ, Jana. Demografický vývoj města Kouřimi v letech 1650-1850. In *Historická demografie* 18, 1994, s. 83. ISSN 0323-0937.

O úrovni nemanželské plodnosti v českých zemích jsme informováni již od prvních publikovaných sond v roce 1981. Již tehdy bylo zjištěno, že byla ve srovnání s daty zjištěnými v zahraničí relativně vysoká.¹⁰⁸

Lze tudíž říci jen tolik, že se v českých zemích rodila vždy určitá část dětí mimo manželství a že to nebyla část zanedbatelná. Data z venkovských far udávají zpravidla 1-4 procenta nemanželských dětí a značné časové výkyvy. Úroveň nemanželské plodnosti rostla zvláště v době neklidu - hlavně během válečných tažení. Po konsolidaci poměrů se snížila na předchozí nižší hladinu – dokládají to například data za farnost Dobrovice (okres Mladá Boleslav) pro období sedmileté války.¹⁰⁹

Na Pecce byly nemanželské děti evidovány pouze v letech 1725, 1732, 1745, 1754, 1762, 1780, 1783, 1793 a 1796. Jejich celkový počet v této lokalitě byl nejprve v letech 1695-1724 nulový, což je možno z části přisuzovat i nedostatečné registraci tohoto jevu a v následujících letech od roku 1725 pak velmi nízký, téměř mizivý, což je možno také částečně přičítat nedůslednému zaznamenávání této skutečnosti v matrikách zdejší farnosti.

Lze ovšem připustit, že v této oblasti byl opravdu nízký počet nemanželských dětí, neboť se jednalo o lokalitu menšího rázu, kde byla jednak velká kontrola každého nad každým, ale také silná církevní vrchnost. Kvůli relativně malé velikosti tohoto městečka zde nedocházelo ovšem ani k vyšší koncentraci děveček a dívek z nižších sociálních vrstev, které se nejčastěji stávaly, řečeno moderní terminologií, svobodnými matkami. Dále na tuto skutečnost mohl mít také vliv fakt, že velké množství nemanželských dětí zemřelo hned po porodu kvůli „obtížným podmínkám“ za jakých přicházely na svět, a také kvůli častým předchozím snahám se jich „zbavit“.

Ze zjištěných údajů z matrik lze tedy stanovit počet nelegitimních dětí v 18. století ve výši 0,35 %, což je údaj, který je velmi nízký v porovnání například s nemanželskou porodností v Kouřimi, kde tato dosáhla v letech 1733-1769 celkem 4,9 %¹¹⁰ či se zjištěními Ladislava Duška v Ústí nad Labem, kde podíl nelegitimních dětí v 18. století byl v průměru 2 %, při čemž jeho hodnota kolísala od 0,2 do 4,5 %.¹¹¹

Záznamy v pražských matrikách také nepřímou hovoří o tom, že tyto ženy často po otěhotnění své prostředí opustily, zřejmě se pak zdržovaly pokud možno co nejdéle tam, kde

¹⁰⁸DOKOUPIL, Lumír – FIALOVÁ, Ludmila – MAUR, Eduard – NESLÁDKOVÁ, Ludmila. *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*. Praha, 1999, s. 46. ISBN 80-85950-64-2.

¹⁰⁹Tamtéž, s. 47.

¹¹⁰BERÁNKOVÁ, Jana. Demografický vývoj města Kouřimi v letech 1650-1850. In *Historická demografie* 18, 1994, s. 84. ISSN 0323-0937.

¹¹¹DUŠEK, Ladislav, *Obyvatelstvo města Ústí nad Labem do konce 18. století*. Ústí nad Labem, 1974, s. 41-42.

je nikdo neznal, případně se snažily také využít situace a v cizím prostředí se vydávat za ženy vojáků nebo jiné opuštěné vdané ženy. Hodně jich přicházelo do větších měst, Čechách do Prahy, na Moravě do Brna.¹¹² Do jisté míry by se toto mohlo stát také vysvětlením velmi nízkého stavu nemanželských porodů na Pecce.

Zjistit, z jakých poměrů pocházely matky nemanželských dětí na Pecce, není možné, neboť v zápisech není uveden jejich sociální stav, ale lze usuzovat, že pocházely spíše z nižších sociálních vrstev nebo se v nich po otěhotnění ocitly.

Na Pecce se v letech 1651-1799 vyskytlo 48 porodů dvojčat a 1 porod trojčat. Z celkového počtu porodů tedy na vícečetné porody připadalo 1,49 % (tabulka 2). Srovnáme-li s údaji z Kouřimi, kde vícečetné porody činily 1,2 %¹¹³, je tedy zjištěný stav takřka shodný. Narození trojčat bylo zaregistrováno v matrikách Pecky tedy pouze jedno. V podstatě se dá tvrdit, že jeden porod trojčat ve sledovaném období, by tak připadal na 3282 jednočetných porodů.

Tabulka 2 Vícečetné porody v městečku Pecka v letech 1650-1799

Období	Celkem	Dvojčata	Trojčata
1650-1659	16?		
1660-1669	14?		
1670-1679	116		
1680-1689	156	1	
1690-1699	141	2	
1700-1709	212	2	
1710-1719	230	3	
1720-1729	282	8	1
1730-1739	231	4	
1740-1749	272	4	
1750-1759	323	5	
1760-1769	306	8	
1770-1779	291	5	
1780-1789	336	1	
1790-1799	372	5	

Na Pecce se nejvíce dětí rodilo v letech 1669 –1799 v měsících lednu, únoru a červnu (tabulka 3). To znamená, že k početí nejčastěji docházelo v dubnu, květnu a září. Nejnižší stav porodnosti byl zaznamenán v měsíci říjnu. Sezónní průběh narozených tedy odpovídá trendu

¹¹²DOKOUPIL, Lumír – FIALOVÁ, Ludmila – MAUR, Eduard – NESLÁDKOVÁ, Ludmila. *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*. Praha, 1999, s. 47. ISBN 80-85950-64-2.

¹¹³BERÁNKOVÁ, Jana., Demografický vývoj města Kouřimi v letech 1650-1850. In *Historická demografie* 18, Praha, 1994, s. 85. ISSN 0323-0937.

zjištěnému z jiných lokalit v Čechách, kde se také nejvíce dětí rodilo v prvních měsících roku.¹¹⁴

Důležité pro uvědomění vývoje natality a celkové situace, je skutečnost, že populaci českých zemí lze ve druhé polovině 17. a 18. století charakterizovat jako populaci s přirozenou reprodukcí beze stop vědomého přístupu k regulaci úrovně reprodukce. Jediným způsobem kterým byla úroveň reprodukce ovlivňována, byla zřejmě sňatečnost. Vztah úrovně sňatečnosti a úrovně úhrnné plodnosti, dobře patrný z moderních statistických ukazatelů, byl současníkům dobře znám a byl důvodem toho, proč někteří lidé nevstupovali do manželství vůbec a jiní uzavírali manželství ve vyšším věku, což znamená dokud nepovažovaly své materiální podmínky za uspokojivé natolik, aby mohli založit svou vlastní rodinu.

Závěrem této kapitoly lze tedy konstatovat, že období po roce 1659 bylo na Pecce dobou pozvolného, zato ovšem trvalého růstu počtu narozených, s několika propady v dobách krizí a válečných útrap. Svými zjištěními jsem tedy jen potvrdila obecný trend, který je znám z vývoje našich zemí a zjistila jsem, že hlavním důvodem růstu počtu obyvatelstva v této oblasti byl příznivý stav porodnosti. Nakolik byl pro tuto lokalitu významný příliv obyvatelstva migracemi zůstává otázkou, neboť Pecka toho neměla nově přichozím moc co nabídnout. Jednalo o oblast silně katolickou, poměrně chudou, bez žádných výrazných zemědělských či obchodních center a také úrodnost a kvalita půdy na Peckovsku nebyla nijak valná, spíše se jednalo o končiny neúrodné.

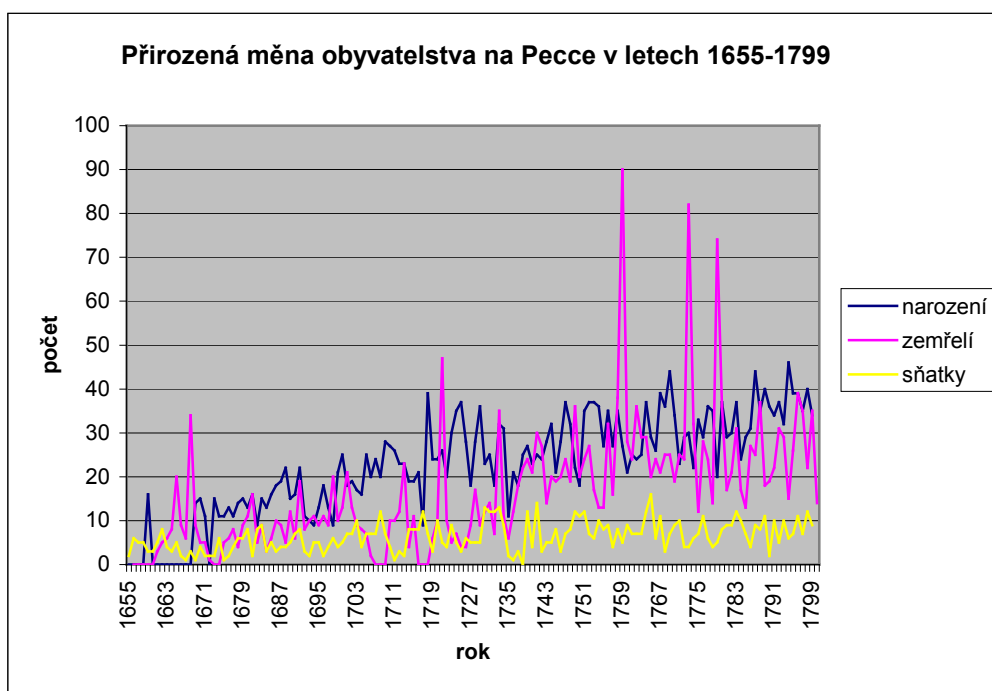
Tabulka 3 Sezónní pohyb narozených na Pecce v letech 1650(1669) - 1799

Období	Počet	Denní průměr	Počet	Denní průměr	Počet	Denní průměr	Celkem	Celkem (%)
I.	43	1,38	133	4,29	124	4	300	9,13
II.	38	1,34	124	4,38	145	5,13	307	9,35
III.	50	1,61	130	4,19	98	3,16	278	8,46
IV.	40	1,33	115	3,83	131	4,36	286	8,71
V.	32	1,03	94	3,03	136	4,38	262	7,9
VI.	47	1,56	122	4,06	184	6,13	353	10,8
VII.	37	1,19	91	2,93	144	4,64	272	8,28
VIII.	44	1,41	72	2,32	115	3,70	231	7,03
IX.	29	0,96	87	2,9	120	4	236	7,18
X.	27	0,87	67	2,16	109	3,51	203	6,18
XI.	26	0,86	105	3,5	132	4,4	263	8,01
XII.	39	1,25	84	2,7	169	5,45	292	8,89
Celkem	452	14,79	1224	40,29	1607	52,86	3283	100

¹¹⁴ Podobné sezónní rozložení porodů a tedy i potažmo početí zaznamenává i L. Dušek. DUŠEK, Ladislav Obyvatelstvo města Budyně nad Ohří v letech 1701-1850. In *Ústecký sborník historický*, Ústí nad Labem, 1985, s.166-167.

Při srovnání mých závěrů s obecným vývojem jsem tedy došla k velmi podobnému názoru, jako prezentuje E. Maur v knize Dějiny obyvatelstva českých zemí¹¹⁵. Trvalý růst obyvatelstva v českých zemích po roce 1650 nebyl způsoben imigrací, ale příznivým poměrem mezi natalitou a mortalitou. Až do poloviny 18. století u nás byly roční počty zemřelých trvale asi o 40 % nižší než roční počty narozených, ve městech byl přitom poměr obou složek méně příznivý než na vesnici i když připustíme, že část zemřelých unikala registraci, o trvalém růstu počtu obyvatelstva nás přesvědčí trvale stoupající počty narozených dětí. Jejich křivka sice vykazuje v jednotlivých letech výkyvy, ale celkový trend porodnosti je jednoznačně vzestupný. Kolem roku 1650 se v českých zemích rodilo ročně asi 80 tisíc dětí, ve třicátých letech 18. století až 150 tisíc. Lze soudit, že počet obyvatel rostl zhruba stejným tempem, a že se v tomto období téměř zdvojnásobil.¹¹⁶

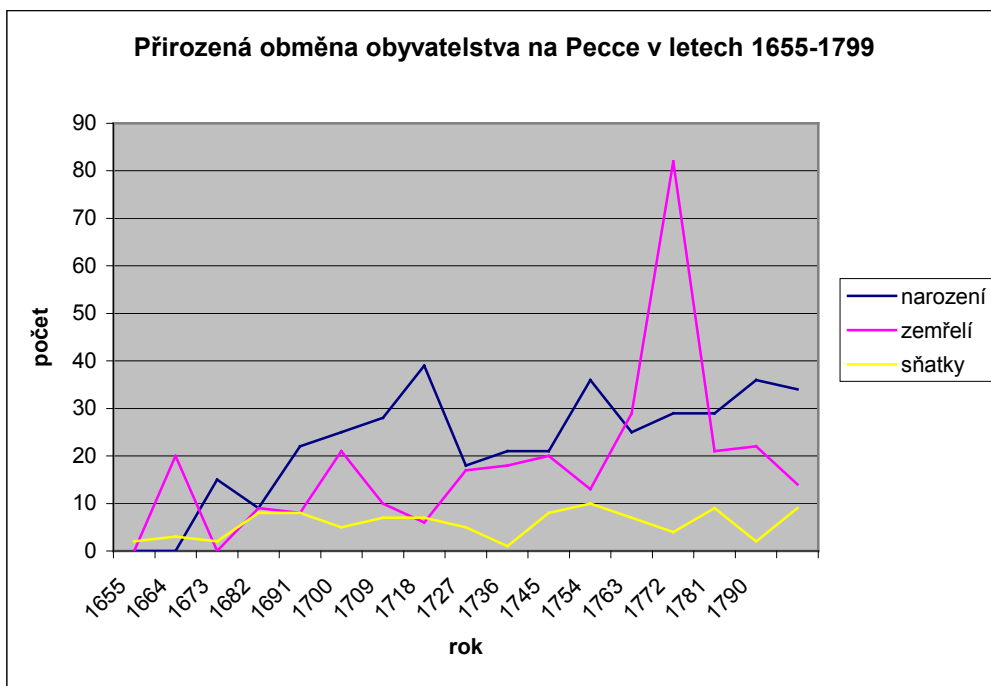
Graf 1 přirozená měna v letech 1655-1799

¹¹⁵ FIALOVÁ, Ludmila - HORSKÁ, Pavla - KUČERA, Milan - MAUR, Eduard. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha, 1996. ISBN 80-204- 0283- 7.

¹¹⁶ FIALOVÁ Ludmila - HORSKÁ Pavla - KUČERA, Milan – MAUR, Eduar. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha, 1999, s. 115. ISBN 80-204- 0283- 7.

Graf 2 Devítileté klouzavé průměry

6. Sňatečnost

Uzavření sňatku mezi mužem a ženou patřilo k zlomovým životním rituálům člověka žijícího v raném novověku. Sňatek byl nutným obřadem symbolizujícím uzavření manželství a to bylo také jediným, společností uznávaným svazkem, jenž zároveň umožňoval osamostatnění daného jedince, založení rodiny a vlastní domácnosti. Rodina pak i nadále zůstávala základní výrobní jednotkou na venkově i ve většině městských řemeslnických profesí. Ke skladbě rodin a domácností v 17. a 18. století dnes existuje poměrně rozsáhlá literatura, která vychází hlavně ze soupisu podle víry z roku 1651 a jiných soupisů poddaného obyvatelstva. Většinou jde o analytické studie všímající si situace v určitém mikroregionu nebo práce metodické.¹¹⁷

Stav a vývoj sňatečnosti lze především vnímat jako odraz poměrů v socioekonomické a morálně-zvykové sféře. Svůj velký význam postupně získal také vzhledem ke kulturním tradicím lidstva.¹¹⁸ Svatba často znamenala především spojení majetků, založení nové domácnosti a naděje na plodné manželství. Pro mladého člověka pak absolutní zlom v životě, neboť se stával nejen samostatným, ale také opravdu dospělým a zodpovědným za svou vlastní rodinu.

Založení vlastní rodiny bylo v období raného novověku vždy obecně podmíněno nejprve uzavřením sňatku, se všemi jeho pevně stanovenými náležitostmi a právními úkony, které ve druhé polovině 17. století měla pevně v rukou římskokatolická církev, čímž ovlivňovala život všech jednotlivců bez ohledu na jejich sociální příslušnost.¹¹⁹ Toto církevní a manželské právo se svými četnými překážkami často ale stěžovalo uzavírání sňatků a mělo za následek zpomalování populačního růstu.

Při zpracovávání tématu vlastního svatebního obřadu, jsem narazila na fakt, že v případech rozboru sňatečnosti poddaných, zůstává svatební obřad na okraji badatelského zájmu,

¹¹⁷ ČÁNOVÁ, Eliška. Složení domácnosti v Čechách roce 1651. In *Historická demografie* 16, Praha, 1992, s. 63-66.; SEDLÁČKOVÁ, Iva. Struktura obyvatelstva podle rodinného stavu v polovině 17. století ve vybraných panstvích loketského kraje (Příspěvek ke studiu typů historického utváření rodiny). In *Historická demografie* 19, 1995, s. 39-58. ISSN 0323-0937.; SELIGOVÁ, Markéta. Die Entwicklung der Familie auf der Herrschaft Děčín in der Mitte des 17. Jahrhundert unter Berücksichtigung seines wirtschaftlichen Charakters. In *Historická demografie* 20, Praha, 1996, 119-175. ISSN 0323-0937.

¹¹⁸ FIALOVÁ, Ludmila. Příspěvek k možnostem studia sňatečnosti v českých zemích za demografické revoluce. In *Historická demografie* 9, Praha, 1985, s. 89. ISSN 0323-0937.

¹¹⁹ Na narození dítěte a uzavření sňatku, jakožto součást životního cyklu jedince, poprvé upozornil: PETRÁŇ, Josef a kol. *Dějiny hmotné kultury II./ 1.* Praha, 1995, s. 161-168. ISBN 80-7184-086-6.

především snad z důvodu kusé výpovědní hodnoty pramenné základny, kdy se v matričních záznamech zápis o tomto aktu omezuje pouze na datum a výčet aktérů sňatku.¹²⁰

Dlouhou dobu byla větší pozornost věnována spíše instituci kmotrovského daru, průběhu zasnub nebo obsahu svatební smlouvy než vlastnímu průběhu křtu či svatby.

A tak v nejednom případě křtu, ale i sňatku šlechtice, je mnohem větší zájem kladen na konkrétní výčet kmotrů a svědků, než popisování vždy stejného průběhu rituálu svatby nebo křtu.¹²¹

Toto se snad dělo z důvodu, že způsob přijímání církevní svátosti v katolickém prostředí byl konstantní, takže nemusel být neustále opakován při každém zápisu. Odlišnost v záznamu lze často spojovat pouze s osobností kněze, jehož spontánní projev mohl vnést do obřadu určitou specifickou podobu.¹²² Tento fakt lze potvrdit, při srovnávání zápisů zaznamenaných různými faráři i v matrikách peckovského panství, kdy se poněkud mění struktura zápisu, jak obsahem, tak uspořádáním jednotlivých uvedených údajů.

V případě matrik oddaných z Pecky, byly zápisy během celého období zapisovány s drobnými odchylkami v jednotlivých letech následovně: den svatby, měsíc, jména a sociální zařazení snoubenců a rodinný stav, dále obec, ze které pocházejí, náboženské vyznání, jména svědků a sociální příslušnost, jméno oddávajícího a v některých případech je farářem zaznamenána rozšiřující poznámka. “7. *Januarii Potvrzen jest Mateg Holub s neviestau Dorotau pozústalou dzerou po nebožtikowi Krystofowi Skrmowi. V přítomnosti Jana Kasspara Woltera družby.*”¹²³

Církev se intenzivně snažila dostat sňatky plně pod svou kontrolu. Vlastní prosazování závěrů tridentského koncilu bylo ale dlouhodobou a mnohdy velice komplikovanou záležitostí, která však směřovala k jednoznačnému cíli, kterým byl požadavek stvrzování manželství pouze kněžími, což se mělo stát prostředkem důkladnější kontroly nad věřícími. Mnohdy sňatkem hrozila konverze k protestantismu, pročež lze obavy ze strany římskokatolické církve považovat za oprávněné. Oficiální církevní kruhy tvrdily, že manželství, jeho podstata a průběh, je dáno přímo od Boha. Odtud pramenil i důvod, proč mohlo dojít k jeho uzavření pouze v kostele na základě kněžského požehnání. Hlavní smysl manželského sňatku byl pak spatřován v plození dětí, které bylo bráno jako důkaz božské

¹²⁰ GRULICH, Josef. "Slavnostní okamžiky" – svatební a křestní obřad v období raného novověku. In *Historická demografie* 24, 2000, s. 51. ISBN 80-85950-87-1. ISSN 0323-0937.

¹²¹ Tamtéž, s. 51.

¹²² Tamtéž, s. 52.

¹²³ Státní oblastní archiv Zámorsk, fond Sběrka matrik východočeského kraje, Farní úřad Pecka, inv.č. 6950, sign. 124-1, fol. 683, Matrika narozených, oddaných a zemřelých 1655-1718.

existence, protože bylo dáno od Boha. Uvedená koncepce měla za následek jednak zmiňovanou větší kontrolu věřících, ale i vytvoření pocitu užšího sepětí s Bohem. Každý manželský svazek pak znamenal veliký závazek do budoucna, jehož vznik byl možný jedině v kostele před Bohem, za přítomnosti kněze.¹²⁴

Kněz měl znát snoubence i jejich rodiče, čímž byla omezena možnost tajného sňatku, který by znamenal následnou újmu na rodinné cti. Také sňatek uzavřený v nepřítomnosti faráře, či cizím knězem, měl být prohlášen za neplatný. V případě, že by se kněz dopustil uzavření sňatku cizích osob, hrozilo mu sesazení. Kněz měl však právo oddat snoubence přes nesouhlas rodičů, ten tedy v souvislosti s volbou životního partnera nebyl rozhodující, ovšem vzhledem k proklamované úctě dětí vůči rodičům byl doporučován. Hlavní a rozhodující podmínkou k uzavření sňatku byl souhlas ženicha a nevěsty.¹²⁵

Původně byl manželský svazek stvrzován navléknutím snubních prstenů a prožitím svatební noci; nově vznikal pouze na základě požehnání od kněze, uděleného před Bohem na půdě kostela, zpravidla též v přítomnosti rodičů a svědků manželského páru.¹²⁶

Nejen církev, ale i feudální vrchnost měla značný vliv na míru sňatečnosti poddaných na svém panství, protože právě jedním z důležitých znaků poddanské závislosti, bylo udělování povolení k sňatku poddanému ze strany vrchnosti. Tato všemožně stěžovala uzavírání sňatků mezi osobami poddanými a svobodnými. Zpravidla bylo vyžadováno, aby se svobodná osoba po sňatku poddala. Vrchnosti se také často snažily zajistit si i jiným způsobem alespoň poddanství dětí narozených z těchto manželství.¹²⁷

Dalšími faktory ovlivňujícím míru sňatečnosti byly také sociálními a ekonomické podmínky osob, které hodlali vstoupit do manželství. Častou překážkou k uzavření sňatku byla skutečnost, že feudální společnost povolovala založení rodiny jen těm osobám, které měly prostředky k jejímu zabezpečení, a to jak na venkově, tak ve městech (dispozice vlastní nemovitostí či pracovní silou).

Okolnost, že na počátku 18. století byly již zdroje zemědělské půdy vyčerpány a podíl bezzemků neustále narůstal, měla za následek, že feudální vrchnost využívala práva udělování svolení k regulaci nárůstu chudiny na svých panstvích, právě zákazem sňatku nemajetných.¹²⁸

¹²⁴ GRULICH, Josef. "Slavnostní okamžiky" – svatební a křestní obřad v období raného novověku. In *Historická demografie* 24, Praha, 2000, s. 72. ISBN 80-85950-87-1. ISSN 0323-0937.

¹²⁵ Tamtéž, s. 73.

¹²⁶ Tamtéž, s. 73.

¹²⁷ MAUR, Eduard. K demografickému aspektu tzv. druhého nevolnictví. In *Historická demografie* 8, Praha, 1983, s. 29.

¹²⁸ FIALOVÁ, Ludmila – HORSKÁ Pavla – KUČERA, Milan. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha, 1996, s. 159. ISBN 80-204-0283-7.

Naprostá většina dětí byla totiž zplozena v manželství, a pokud docházelo k nemanželským porodům, tak měly často pro populační přírůstky zanedbatelný význam. Pokud byla matka neprovdaná, bylo jí všemi dostupnými prostředky ukazováno, jak těžko se jí bude žít, jestliže připustila styk, který nebyl založen na vidině budoucí realizace manželství. Vedle posměšků, kdy této ženě byla dávána různá jména jako například dopustilko, zmrhanko či prespanko, byla i veřejně odsouzena a dokonce často v rodině i bita. Navíc svobodné matky byly vyřazeny ze života mládeže, v kostele nesměly stát mezi děvčaty a nemohly chodit ani tancovat k muzice. Jsou dokonce případy, kdy provinilé budoucí matky trestali na pranýři, kde jim ostříhali vlasy a přivázali je ke kůlu. Fyzické tresty těchto nešťastnic začaly být u nás rušeny až za vlády Josefa II. a tím bylo zmírněno i utrpení těchto nešťastnic.¹²⁹

Dostupnost manželství, představovala tedy obecně v raně novověké společnosti nejdůležitější nástroj regulace porodnosti, a tím i dynamiky populačního růstu. Uvnitř manželství se už v podstatě nekladly překážky k početí, proto manželskou plodnost v této době (protoindustriální) můžeme označit za přirozenou.

V období raného novověku bylo tak nějak počítáno s vysokou úmrtností dětí v kojeneckém věku, a proto byla snaha zplodit co nejvíce potomků a zabezpečit tak pro rodinu potřebnou pracovní sílu. Pro ženy tento fakt měl za následek, že se v jejich životě od sňatku střídalo, po celou dobu jejich plodného období, jedno těhotenství za druhým. Snad ani v případě úmrtí dítěte, toto nebylo považováno z důvodů kvantity jejich porodů, za příliš tragickou událost, což dokládá kupříkladu korespondence Zuzany Černínové s jejím synem Humprechtem Janem Černínem, kde píše o úmrtí syna pana Rudolfa, *”však má dosti jinejch a paní jako jelen”*¹³⁰

Od poloviny 18. století, kdy manufakturní výroba rychle mohutněla a byl pocíťován citelný nedostatek pracovních sil, neboť feudální svazky bránily pohybu poddaných z venkova do měst a omezení snubních možností veliké většiny obyvatel nevolnickým řádem, vyvolávalo stále ostřejší protiklad k zájmům progresivní kapitalistické výroby. Za vlády Josefa II. se tyto rozpory vyhrotily natolik, že byl stát přinucen učinit podstatnější zásahy do feudální společenské soustavy i do manželských poměrů.

Patentem z 1. listopadu 1781 o zrušení nevolnictví, byla odstraněna všechna omezení sňatků, vyplývající z osobní závislosti poddaných na pánech. Poddaní do budoucna směli

¹²⁹ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004, s. 27-28. ISBN 80-7021-397-3

¹³⁰ KALISTA, Zdeněk. Korespondence Zuzany Černínové z Harasova s jejím synem Humprechtem Janem Černínem z Chudenic. [Dopis ze 17. 11.1646]. URL: <<http://citanka.cz/kalista/zctoc.html>>.

uzavírat sňatky bez povolení vrchnosti. Poddaný jí předkládal pouze ohlašovací lístek, který musel vrchnostenský úřad žadateli bezplatně vystavit, a to po pouhém oznámení úmyslu uzavřít sňatek. Tímto byly odbourány veškeré překážky pro sňatky mezi panstvími a poddaní se nyní mohli volně ženit i do měst.¹³¹ Zrušení nevolnictví přineslo tak podstatnou změnu snubních poměrů a zahájilo v našich zemích novou epochu vývoje manželství.

Absolutistický stát si ale chtěl sjednat neomezenou moc i v oblasti populacionistické politiky reformou materiálového manželského práva. Došlo tedy k několika opatřením, která se zpravidla lišila od ustanovení katolické církve. Stát měl zájem na zamezení sňatků nezletilců, které kanonickému právu nevadily, a naopak usiloval o usnadnění jejich uzavírání tam, kde se katolická církev stavěla proti. Následně pak i rozhodování o manželských sporech, které byly často podmiňovány majetkově, nechtěl ponechat v rukou církevních soudců, na jejichž činnost neměl přímý vliv.

Josef II. dal hned na počátku své vlády transparentně najevo, že se nehodlá nechat omezovat církevními dogmaty, v mnohém bránícími zájmům státu, a vydal v roce 1781 toleranční patent, kterým povoloval činnost evangelickým církvím. Tím bylo tedy připuštěno, do té doby zatracované, uzavírání sňatků mezi katolíky a evangelíky.¹³²

V roce 1782 dochází k zrušení závaznosti zásnub, uznávaných kanonickým právem. Další důležité opatření bylo pak učiněno 16. ledna 1783, kdy vyšel (pod č. 117 Sbírký zákonů soudních) manželský patent Josefa II., jímž císař přenášel rozhodování o manželských sporech na státní soudy, rušil církevní jurisdikci v manželských věcech, která u nás trvala od 10. století, a vyhraňovala si výluční právo na úpravu manželských sporů.¹³³

Manželské právo Josefa II. se nacházelo tedy někde na rozhraní mezi požadavky církve a osvícenské filozofie, ale přesto vzbudilo značný odpor církevní hierarchie a církevní hodnostáři (kněžstvo) odmítali oddávat. Ve státní radě se proto dokonce vynořila v roce 1784 myšlenka obligatorního civilního sňatku, čímž by manželství spadlo plně do kompetence státu, avšak zrealizování tak rozsáhlé reformy nebylo ještě dostatečně připraveno.¹³⁴

Od 80. lét 18. století, po zrušení nevolnictví a po následných opatřeních, už tedy poddaní teoreticky nemuseli žádat o povolení k sňatku. Jejich uzavírání bylo usnadněno i změnami legislativy, týkající se dědění selských usedlostí. Paradoxně ale v praxi docházelo k tomu, že faráři bylo povolení k sňatku i nadále vyžadováno, přičemž tato situace pak trvala

¹³¹ KLABOUCH, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha, 1962, s.119. ISBN není

¹³² Tamtéž, s. 120.

¹³³ Tamtéž, s. 120.

¹³⁴ Tamtéž, s. 121

až do zrušení poddanství v roce 1848, kdy vrchnostenské povolení nahradil konsens politický.¹³⁵

Míra vlivu, kterou vrchnost ovlivňovala sňatečnost svých poddaných, tedy ke konci 18. století klesala. Většina rustikální půdy byla již obsazena, také poddané nebylo už potřeba držet na usedlostech násilím¹³⁶, a pokud nastal případ zběhnutí poddaného, nebylo už následné obsazení této usedlosti tak problematické jako v situaci po roce 1648.¹³⁷

S tématem sňatečnosti souvisí i stanovení typu rodiny, který byl vlastní obyvatelům peckovského panství. Jednalo se o oblast, kde byla zastoupena jak domácí protoindustrie, převážně zaměřené na textilní odvětví (plátenictví, soukenictví, punčochářství) a četná řemesla, přičemž značným zdrojem obživy obyvatelstva bylo také zemědělství, jak dokládají údaje z berní ruly a fase tereziánského katastru. Přikláním se k názoru, že tato lokalita plně korespondovala s ostatními oblastmi našich zemí podobného charakteru. Určení typu rodiny není jednoduché, vzhledem k omezené pramenné základně. Osobně bych se ale přikláněla k názoru J. Horského a M. Seligové, kteří tvrdí, že v českých zemích musíme počítat spíše se západoevropským typem utváření rodiny, neboť prvky typické pro východní a jižní Evropu se zde nalézají jen sporadicky.¹³⁸

Pro Pecku není možno stanovit přesný typ rodiny, neboť nemáme k dispozici prameny, přesněji řečeno soupisy obyvatelstva, které jsou k tomuto stanovení nezbytné. Na rozdíl od Seligové, která ve své práci pro panství Děčín měla možnost využít seznam podle víry z roku 1651.¹³⁹

Pro západoevropský typ rodiny byla charakteristická neolokace při jejím založení a čelední služba části mladých lidí před sňatkem. To v praxi znamenalo, že část svobodných dětí odcházela z domu ještě před uzavřením sňatku, aby získala, či případně rozšířila, prostředky pro založení vlastní domácnosti, protože nebylo obvyklé, aby mladá rodina zůstávala v rámci domácnosti rodičů a protože prostředky, čímž je myšlena půda, která by jim zajistila obživu a dostatečné množství výrobních nástrojů, poskytnuté ze strany rodičů, obvykle pro založení další domácnosti nepostačovaly.

¹³⁵ FIALOVÁ, Ludmila – HORSKÁ Pavla – KUČERA, Milan. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha, 1996, s. 161. ISBN 80-204-0283-7.

¹³⁶ PLACHT, Otto. *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16. –18. století*. Praha, 1957, s.110.

¹³⁷ Tamtéž, s. 160.

¹³⁸ HORSKÝ, Jan - SELIGOVÁ, Markéta. *Rodina našich předků*. Praha, 1997, s. 138. ISBN 80-7106-195-6.

¹³⁹ SELIGOVÁ, Markéta. Příspěvek ke studiu rodinných struktur v Čechách v polovině 17. století (panství Děčín – sonda). In *Historická demografie* 17, Praha, 1993, s. 111-130. ISSN 0323-0937.

Řada podmětů k podrobnému zkoumání této problematiky vzešly především ze západní Evropy, a to z Francie, Anglie, Německa a Rakouska¹⁴⁰. V našich podmínkách pak dochází k aplikaci typologie rodinných struktur, užívané v západní Evropě, a sice zejména typologii Laslettovu, zprostředkovanou naší historiografií E. A. Imhofem.¹⁴¹ Díky tomu je pak možno srovnat zjištění z našich zemí s širšími závěry platnými v evropském měřítku a zjištění a odůvodnění teze o existenci západo- a středoevropského modelu rodiny na jedné a východo- a jihoevropského modelu na druhé straně, přičemž hranice mezi oběma typy je tvořena pomyslnou čarou Petrohrad – Terst, která protíná východní oblasti naší republiky.

Charakteristickým rysem rodiny západo a středoevropského typu je faktické nástupnictví jediného syna a vyplacení ostatních dědiců, zatímco hlavním rysem jiho a východoevropského typu, je setrvání všech synů s rodinami na otcovském gruntě a jejich následné společné hospodaření.

Pro první případ je charakteristická: nukleární rodina, sestávající z manželského páru a jejich potomků, kdy je potřeba pracovní síly zajištěna zaměstnáváním poměrně početné čeledě nebo soužitím s jednou či více podružnými rodinami, obstarávajícími povinnosti čeledě.

Druhý případ je charakterizován výskytem komplexní rodiny s několika příbuznými manželskými páry, jak laterálně tak lineárně uspořádanými, které zabezpečují v domácnosti povinnosti čeledě a podruhů. V každém případě je ovšem potřeba respektovat fakt, že naprosto “čisté, ideální” typy u nás nalezneme jen velmi málo, ať už i vzhledem k přihlédnutí k výše uvedenému faktu, že zmíněná dělicí čára probíhala právě našim územím.¹⁴²

Při vlastním mapování stavu a průběhu sňatečnosti lze vycházet z předpokladu, že celkovému zhoršení životních podmínek, jak celku, tak některé z jeho vrstev, vede k obtížnějšímu zabezpečení minima, které společnost potřebuje k založení rodiny, což se následně projeví poklesem počtu uzavíraných manželství. Při opačné situaci, kdy dochází ke zlepšení životních podmínek, například v úrodném období nebo úseku bez válečných útrap, dojde i ke zlepšení situace pro založení rodiny, což se poté odrazí ve zvýšení počtu sňatků.

Toto konstatování lze potvrdit na Pecce, částečně zvýšeným stavem sňatečnosti po válce o dědictví rakouské a válce sedmileté, ale i po jednotlivých morových ranách, jak v roce

¹⁴⁰ SELIGOVÁ, Markéta. Příspěvek ke studiu rodinných struktur v Čechách v polovině 17. století (panství Děčín – sonda). In *Historická demografie* 17, Praha, 1993, s. 111. ISSN 0323-0937.

¹⁴¹ Typologie domácností Petera Lasletta byla zavedena do českého prostředí německým historikem E. A. Imhofem, tato byla v české literatuře termínově značně rozdílná; později překlasičkováno E. Maurem.

¹⁴² SELIGOVÁ, Markéta. Příspěvek ke studiu rodinných struktur v Čechách v polovině 17. století (panství Děčín – sonda). In *Historická demografie* 17, Praha, 1993, s. 111-112. ISSN 0323-0937.

1680, tak i v roce 1713, kdy dochází k realizaci sňatků jednak odložených, tak k opětovnému provdání vdov a vdovců, ale také skutečností, že v poslední třetině 18. století, kdy Pecka není zasažena žádným válečným konfliktem, se počet sňatků značně zvyšuje, což ovšem může být i následný efekt stále se zvyšujícího počtu obyvatelstva Pecky.

Úroveň sňatečnosti je bezprostředně ovlivňována strukturou obyvatelstva podle rodinného stavu, zejména ve věku, kdy není ještě výrazněji modifikován úmrtnostními poměry. Tím má rovněž vliv na úroveň plodnosti, hlavně u populací, kde není rozšířeno vědomé omezování počtu dětí v rodině, neboť pak je počet dětí narozených vdané ženě, v podstatě závislý na počtu let, které žena prožije v manželství. Působení společenských a kulturních tradic a také hospodářských poměrů se nejbezprostředněji projevuje ve věku, v němž muži i ženy poprvé vstupují do manželství, neboť ten se většinou nekryje s věkem, v němž pohlavně dospívají.¹⁴³

V případě městečka Pecka nelze v období let 1655-1783 operovat s věkem snoubenců, neboť ten je v matrikách zaznamenáván až od poslední třetiny 18. století (od května 1784). Lze ovšem předpokládat, že tento věk odpovídal obecným trendům našich zemích, takže pokud se jednalo o první sňatky, pohyboval se průměrný věk žen ve druhé polovině 17. a během 18. století přibližně v rozmezí 23-25 let a u mužů pak mezi 25-29 rokem, přičemž v průběhu 18. století se jejich sňatkový věk mírně zvyšoval.¹⁴⁴

Pokud se jednalo o sňatek vdovce či vdovy, tak v tomto případě, můžeme předpokládat, že byl již o něco vyšší, i když to je také relativní, protože po válečných konfliktech či epidemiích nemocí mohlo dojít k úmrtí i mladých, čerstvě provdaných osob, přičemž k ověření těchto skutečností, by bylo potřeba provést podrobnou rekonstrukci rodin, která by mohla být námětem na další samostatnou studii.

Úroveň realizované plodnosti tak tedy závisí na počtu let, které prožijí muži i ženy v manželství v plodném věku. Přitom vyšší význam má tato skutečnost pro ženy, protože jejich plodné období je kratší, omezené zpravidla 15 až 49 lety věku; přičemž za období nejvyšší plodnosti, se většinou považuje věk zhruba mezi 20-29 rokem, případně ještě do 40 let věku, pak ovšem poměr prudce klesá.¹⁴⁵ Tento předpoklad neplatí ale pro společnosti, které přistoupily k vědomému omezování porodnosti, což se ale s největší pravděpodobností

¹⁴³FIALOVÁ, Ludmila. Příspěvek k možnostem studia sňatečnosti v českých zemích za demografické revoluce. In *Historická demografie* 9, Praha, 1985, s. 90. ISSN 0323-0837.

¹⁴⁴DOKOUPIL, Lumír - FIALOVÁ, Ludmila- MAUR, Eduard. *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*. Praha, 1999, s. 78. ISBN-80-85950-64-2.

¹⁴⁵ FIALOVÁ, Ludmila. Příspěvek k možnostem studia sňatečnosti v českých zemích za demografické revoluce. In *Historická demografie* 9, Praha, 1985, s. 90. ISSN 0323-0837.

netýká oblasti peckovského panství. Kojenecká a dětská úmrtnost byla takřka po celé období raného novověku velice vysoká, ať již kvůli nedostatečné schopnosti lékařství léčit některé choroby, vyskytující se v tomto období, které se stávaly dětem osudnými (nejčastěji to byly křečové stavy neboli - psotník, na druhém místě pak infekční choroby typu neštovice a spalničky a na třetím pak tuberkulóza), či z důvodů nedostatečné hygieny. K žádným cíleným zásahům omezujícím vlastní početí nedocházelo, a to jednak z náboženských důvodů, a pak také především ze snahy o zplození co největšího počtu potomků, čímž se zvyšovalo i procento pravděpodobnosti, že se dospělosti dožije více dětí a jimi pak bude zabezpečeno pokračování rodu, živnosti či řemesla.

Za sňatky obyvatel městečka Pecka byly považovány ty, kdy z Pecky pocházeli buďto oba snoubenci nebo alespoň jeden z nich,¹⁴⁶ a které byly zaznamenány v matrikách oddaných peckovského panství.¹⁴⁷

Obecně lze konstatovat, že počet sňatků na Pecce, s výjimkou výkyvů v letech demografických krizí, válek a jiných pohrom, byl pozvolna stoupající (příloha č.1), k čemuž určitě přispěl i postupný celkový nárůst počtu obyvatel města, zapříčiněný, ať již porodností na Pecce či migrací osob z jiných lokalit.

Fakt, že období 1648-1740 bylo dobou, kdy tato oblast nebyla sužována žádnými válečnými útrapami ani demografickými krizemi, se projevuje ve stavu sňatečnosti na Pecce střídáním období stagnace (příloha č.1), s obdobími jejího pomalého zvyšování, což následně koresponduje i s pozvolna vzrůstajícím počtem narozených dětí v této době.

Je velmi zajímavé, že rok 1680, kdy k nám dorazila epidemie moru z Vídně, který poté řádil na Moravě, jižních a středních Čechách a který následně zachvátil především Prahu a její okolí, se v poklesu sňatečnosti na Pecce neprojevil tak výrazně, jak by se dalo předpokládat. Nižší počet sňatků je zaznamenán až v letech následujících, a sice v roce 1681 a 1682. Ve srovnání například se situací v Kouřimi, kde počet sňatků v tomto roce klesl pod hranici průměru.¹⁴⁸ Oproti tomu morová epidemie v roce 1713 se už odrazila ve sňatečnosti na Pecce velmi výrazně. Dochází k realizaci pouze tří sňatků, což je stav značně podprůměrný.

¹⁴⁶ Při excerpci bylo potřeba projít všechny zápisy o sňatecích a zachytit jen ty, které se týkaly snoubenců pocházejících z Pecky.

¹⁴⁷ Při zpracovávání vyexcerpovaných údajů z nejstarších matrik, je potřeba brát v potaz možnost částečné podregistrace zkoumaného demografického jevu.

¹⁴⁸ BERÁNKOVÁ, Jana. Demografický vývoj města Kouřim v letech 1650-1850. In *Historická demografie* 18, Praha, 1994, s.93. ISSN 0323-0937.

Další ranou, která se zřetelně podepsala na počtu oddaných byl hladomor z let 1771-1773, který se dostavil jako následek po období velké neúrody. Celkově příšerný katastrofický průběh hladových let na našem území dokládá dobový záznam Jana Jeníka z Bratřic. „*Lidé shledávali všelijaké byliny lebedou, kopřivami a jinou zelinou své živobytí uchovávali, rvali jakousi trávu a kořínky, jen když hlad utišili, vařili oves, oloupali plevy, a jádro osolené, požívali psy, kočky, zhynulý dobytek jedli, leč ani toho nakonec nebylo.*“¹⁴⁹

Tento hladomor, který se stal předmětem řady studií¹⁵⁰, zachvátil po dvou neúrodných letech 1770 a 1771 celé české země a vysoká úmrtnost se projevila celoplošně i když v různé intenzitě, zatímco starší demografické krize zasahovaly povětšinou jen některé oblasti. Největší ztráty v těchto krizových letech byly zaznamenány v kraji Boleslavském, Kouřimském a Chrudimském, nejméně pak zasáhl hladomor kraj Chrudimský a Žatecký.¹⁵¹

K určitému dokreslení celkové situace v těchto letech jsem využila také *Velkou knihu o klimatu zemí koruny české*¹⁵², kde jsem zjistila, že naše území bylo v této době celkově vystaveno převládajícímu „přítoku“ vlhkého cyklonárního proudění od Atlantiku. Z hospodářského hlediska je tento popisovaný časový úsek obdobím velice tristním.¹⁵³ „*Roku 1770 počal býti mokřý čas. Obilí vyhynulo. Osení dílem vyhynulo, dílem v stoklasu se svrhlo. Z toho povstala dražota, na obilí hned po žních přiskakovalo. Naposled ale nebylo nic k dostání. Řemesla a obchody úplně přestaly, ve městě neměli na čem vydělat.*“¹⁵⁴

Po odeznění tohoto hladomoru se projevilo velmi prudké zvýšení počtu uzavřených sňatků v roce 1775 a 1776 (příloha č.1), které bylo zřejmě důsledkem jednak realizace odložených sňatků a pak také opětovných vdavek ovdovělých osob.¹⁵⁵

Do období s vysokým počtem uzavřených sňatků na Pecce spadají léta od roku 1775, v čemž se odráží i celkový vyšší počet obyvatel než ve století sedmnáctém. Pouze v jednom případě, a to v roce 1790, je počet sňatků za rok nižší než je průměr pro toto období. V

¹⁴⁹ SVOBODA, Jiří - VAŠKŮ, Zdeněk - CÍLEK, Václav. *Velká kniha o klimatu zemí koruny české*. Praha, 2003, s. 391. ISBN 80-86367-34-7.

¹⁵⁰ STEINBACHOVÁ, Lucie. *Demografická krize 1771-1772 v Čechách*. Diplomová práce FFUK, Praha, 1999. ABEL W. *Masserarmut und Hungerkrisen im vorindustriellen Europa*. Hamburg-Berlin, 1974. BRÁZDIL, Rudolf-VALÁŠEK, Hubert -LURERBACHER, Juerg. *Die Hungersjahre 1770-1772 in boehmischen Landern*.Verlauf. Meteorologische Ursachen und Auswirkungen, In *Oesterreichische Zeitschrift fuer Geschichtswissenschaften* 2, Wien, Turcia+Kant, 2001, s.44-78.

¹⁵¹ STEINBACHOVÁ, Lucie. Demografický vývoj za hladomoru v letech 1771-1772. In *Historická demografie* 25, Praha, 2001. s. 101-128. ISBN 80-85950-96-0. ISSN 0323-0937.

¹⁵² SVOBODA, Jiří - VAŠKŮ, Zdeněk - CÍLEK, Václav. *Velká kniha o klimatu zemí koruny české*. Praha, 2003. ISBN 80-86367-34-7.

¹⁵³ Tamtéž, s. 390.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 391.

¹⁵⁵ HORSKÁ, Pavla – STLOUKAL Milan – MAUR, Eduard. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha, 1990, s.271 ISBN 80-7038-011-X.

ostatních letech rozmezí 1775-1799, připadá na jeden rok v průměru 7,96 sňatků. Celkově lze konstatovat, že počet svateb ve 2. polovině 18. století se, ve srovnání se stejným obdobím století sedmnáctého se značně zvýšil. Absolutního maxima pak sňatečnost dosáhla v roce 1765, kdy bylo na Pecce uzavřeno celkem 16 sňatků.

Tabulka 4 Počet uzavřených sňatků v letech 1655-1799

Období	Počet uzavřených sňatků
1655-1659	18
1660-1669	35
1670-1679	32
1680-1689	45
1690-1699	46
1700-1709	73
1710-1719	49
1720-1729	57
1730-1739	77
1740-1749	64
1750-1759	76
1760-1769	79
1770-1779	66
1780-1789	87
1790-1799	79
Celkem	883

Nejpříznivějšími obdobími, co do počtu uzavřených sňatků, v rozmezí let 1655-1799 pak byla léta 1700-1709 (realizováno celkem 73 sňatků), 1730-1739 (77 sňatků), 1750-1759 (76 sňatků), 1780-1789 (87 sňatků). Celkově lze konstatovat, že počet svateb ve 2. polovině 18. století se ve srovnání se stavem sňatečnosti ve stejném období století 17. značně zvýšil (tabulka 4).

Co se týče výpočtu hrubé míry sňatečnosti v tomto předstatistickém období, pro tu jsem použila tradiční metodu, kdy vztahuji počet sňatků realizovaných v určitém roce k počtu obyvatel dané lokality.¹⁵⁶ Pro Pecku nejsou dochovány žádné zповědní seznamy, a statuta animarum jsou k dispozici až od roku 1850¹⁵⁷, proto jsem pro výpočet použila údaj o počtu duší na Pecce z roku 1713 získaných z přípravného materiálu dominikálních fází

¹⁵⁶ Metoda podrobně vysvětlena: SELIGOVÁ, Markéta. Sňatečnost na severočeském panství Horní Police v první polovině 18. století. K možnostem odhadu míry sňatečnosti v předstatistickém období. In *Historická demografie* 29, 2005, s. 46. ISBN 80-7330-078-8. ISSN 0323-0937.

¹⁵⁷ Státní okresní archiv Jičín, fond farní úřad Pecka 1707-1749, inv.č. 7, kart. 6, Soupis duší (Liber status animarum) 1853-1854.

Tereziánského katastru, zveřejněným Karlem Kučou¹⁵⁸. Uvedený počet duší je v tomto roce celkem 484.

Je ovšem potřeba si uvědomit fakt, že duše znamená pouze osoba starší zpravidla 12 let, tedy věku, kdy bylo obvyklé poprvé přistupovat ke zpovědi¹⁵⁹, a že tedy v tomto počtu nejsou zahrnuty děti předzповědního věku. Pro rekonstrukci či výpočet hodnoty hrubé míry sňatečnosti, je proto nezbytné odhadnout, jaká část farníků není pro svůj nízký věk v duchovenské fasi uvedena. Podle instrukcí k sestavování zpovědních seznamů a farářských relací se měla spíše hodnotit duševní způsobilost dítěte nežli jeho věk. Jako věk prvního svatého přijímání bývá pak uveden věk mezi 10 a 12 rokem. V některých případech jsou ale v tereziánském katastru zahrnuty do počtu duší i děti mladší, a sice již od 7. roku věku. Pro zjištění počtu osob, žijících v té době na Pecce, a získání tudíž hodnoty, ke které bychom mohli vztáhnout jednotlivé počty uzavřených sňatků, případně i zemřelých a narozených. Uvedený počet duší se proto musí vynásobit koeficientem, který dobově vyjadřuje počet dětí předzповědního věku.

Podle zjištění E. Maura, je potřeba k uvedenému počtu duší připočítat 30 % z této hodnoty.¹⁶⁰ Zde je potřeba zmínit skutečnost, že Pecka byla místem, kde se nacházel farní kostel, a tudíž uvedené údaje by měly být přesnější než údaje z místa, které bylo faře vzdálené, tedy z míst, kde existoval pouze fiskální kostel bez stálého správce nebo kde nebyl kostel vůbec.¹⁶¹ Počet obyvatel Pecky se tedy v tomto roce mohl teoreticky pohybovat kolem 630 osob.

Hrubá míra sňatečnosti z výše uvedených údajů, dosáhla v roce 1713 na Pecce hodnoty 3,1 sňatků na 1000 obyvatel za rok (tabulka 2). Vypočtený údaj není možno považovat za příliš směrodatný pro další léta, neboť právě v roce 1713 se přes naše území přehnala poslední morová epidemie, což se odrazilo i na poklesu realizovaných svateb v daném roce a proto i vypočtená hodnota je poměrně nízká.

¹⁵⁸ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha, 2002, s. 87. Počet duší K. Kuča převzal z edice III. svazku tereziánského katastru. BURDOVÁ, Pavla - CULKOVÁ, Dagmar - ČÁŇOVÁ, Eliška. (eds.). *Tereziánský katastr český*. Sv. 3. Dominikál. Praha, 1970, s.125.

¹⁵⁹ SELIGOVÁ, Markéta, Sňatečnost na severočeském panství Horní Police v první polovině 18. století K možnostem odhadu míry sňatečnosti v předstatistickém období. In *historická demografie* 29, Praha, 2005, s. 40. ISBN 80-7330-078-8. ISSN 0323-0937.

¹⁶⁰ MAUR, Eduard. Velikost českých městských obcí podle tereziánského katastru (Edice statistických dat). In *Historická demografie* 19, Praha, 1995, s. 176. ISSN 0323-0937.

¹⁶¹ Tamtéž, s.177.

V tabulce 5 jsem při výpočtu hrubé míry sňatečnosti postupovala tak, že jsem počty sňatků v určitém roce vztáhla k počtu obyvatel farnosti¹⁶² v tomto roce.¹⁶³ Výsledným zjištěním je, že sňatečnost v jednotlivých letech značně kolísala (1 až 8 sňatků na 1000 obyvatel za rok). Tato skutečnost je důsledkem hned dvou faktů a sice na jedné straně jde nepochybně o efekt relativně malého vzorku, populace, a na druhé straně se jedná o léta s poměrně nízkým počtem realizovaných sňatků. Pokud bych vypočítala průměr získaných hodnot z let 1709-01716, dosáhla hodnota hrubé míry sňatečnosti v těchto letech 7,92 promile. Pokud srovnám má zjištění s M. Seligovou, která sledovala sňatečnost na panství Horní Police¹⁶⁴, tak pro stejnou periodu jí vychází v průměru hrubá míra sňatečnosti 8,2 promile, pak se tedy sňatečnost v těchto dvou lokalitách ve sledovaném období příliš nelišila.

Tabulka 5 Sňatečnost na Pecce v letech 1709-1716

Rok	Počet obyvatel	Počet sňatků	Hrubá míra sňatečnosti (v promile)
1709	566	7	12,36
1710	583	4	6,86
1711	597	1	1,6
1712	611	3	4,9
1713	630	2	3,1
1714	638	8	12,53
1715	566	8	14,13
1709-1715 (přůměr)	598	4,7	7,92

Tabulka 6 Sezónnost sňatků na Pecce v letech 1655 -1799 (Absolutní počet)

Tabulka 3												
Sezónnost sňatků na Pecce v letech 1655 -1799 (Absolutní počet)												
Období	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1655-1700	42	56	0	5	5	9	8	5	7	17	34	1
1701-1750	47	82	8	11	17	20	19	14	18	39	49	7
1751-1799	47	69	5	9	35	19	24	19	21	34	79	3
Celkem	136	207	13	25	57	48	51	38	46	90	162	11
Celkem	884											

¹⁶² Počty obyvatel jsem vypočetla pomocí metody inverzní projekce, kterou podrobně popisují a výsledky této projekce zveřejňují v kapitole úmrtnost, s. 58-59.

¹⁶³ Podobně postupuje i Markéta SELIGOVÁ. Sňatečnost na severočeském panství Horní Police v první polovině 18. století K možnostem odhadu míry sňatečnosti v předstatistickém období. In *Historická demografie* 29, Praha, 2005, s. 46. ISBN 80-7330-078-8. ISSN 0323-0937.

¹⁶⁴ SELIGOVÁ, Markéta. Sňatečnost na severočeském panství Horní Police v první polovině 18. století K možnostem odhadu míry sňatečnosti v předstatistickém období. In *Historická demografie* 29. Praha, 2005, s. 45-46. ISBN 80-7330-078-8. ISSN 0323-0937.

Sezónní pohyb sňatků je důležitým rysem chování obyvatelstva vzhledem k dějinám každodennosti (tabulka 6, 7). Zrcadlí v sobě působení hospodářského a církevního roku. Změny počtu sňatků v závislosti na jednotlivých ročních obdobích jsou výraznější než u narození či úmrtí, což pravděpodobně souvisí s faktem, že svatbu, na rozdíl od početí či úmrtí, lze naplánovat, na co možná nejpriznivější dobu. V městečkách, pro jejich částečně agrární ráz, souvisela často sezónní sňatečnost stejně jako na vesnici, především se zemědělským cyklem roku, přičemž byla zároveň silně ovlivňována církevními předpisy a náboženskou tradicí.¹⁶⁵

Tabulka 7 Přepočten množství sňatků podle délky jednotlivých měsíců

Období	Počet	Denní průměr	Počet	Denní průměr	Počet	Denní průměr	Celkem	Celkem %
	1650(1669)-1700		1701-1750		1751 - 1799			
I.	42	1,35	47	1,51	47	4,38	136	15,38
II.	56	1,98	82	2,9	69	7,32	207	23,41
III.	0	0	8	0,03	5	0,41	13	1,47
IV.	5	0,17	11	0,36	9	0,83	25	2,83
V.	5	0,16	17	0,54	35	1,83	57	6,45
VI.	9	0,3	20	0,67	19	1,6	48	5,43
VII.	8	0,25	19	0,63	24	1,38	51	5,77
VIII.	5	0,16	14	0,45	19	1,23	38	4,3
IX.	7	0,23	18	0,6	21	1,53	46	5,2
X.	17	0,54	39	1,25	34	2,9	90	10,18
XI.	34	1,13	49	1,63	79	5,4	162	18,33
XII.	1	0,03	7	0,23	3	0,35	11	1,25
Celkem	189	6,21	331	10,8	364	29,16	884	100,00

Protože však svatba patřila k nejdůležitějším životním událostem každého jednotlivce bez rozdílu stavu a sociální příslušnosti, bylo zvykem ji náležitě oslavit, obřad se plánovitě odkládal nebo uspišoval tak, aby církevní předpisy nebyly porušeny.¹⁶⁶ Sňatky, stejně jako křtiny či pohřby, bylo zvykem i v nejmenších vesnicích slavit okázale a za účasti veřejnosti. V některých případech mohla svatba trvat i několik dní a proto tato společensky významná událost vyžadovala značnou přípravu a načasování do ekonomicky nejvýhodnějšího období.¹⁶⁷

¹⁶⁵ HEŘMÁNKOVÁ, Marie. Demografický vývoj únětické farnosti v 18. století. In *Historická demografie* 24, Praha, 2000, s. 88. ISBN 80-85950-87-1. ISSN 0323-0937.

¹⁶⁶ DUŠEK, Ladislav. *Obyvatelstvo města Ústí nad Labem do konce 18. století*. Ústí nad Labem, 1974, s. 32.

¹⁶⁷ DŮLMEN, Richard. *Každodenní život a kultura v raném novověku (16. – 18. století/ II.)*, Praha, 2006., s. 136. ISBN 80-7203-812-5.

Tento fakt měl za následek velice nerovnoměrné rozložení počtu sňatků v jednotlivých měsících, plně ovšem respektující tradice a předpisy katolického vyznání (tabulka 7). Obvyklý průběh sňatečnosti je na rozdíl od porodnosti a úmrtnosti v 17. a 18. století výrazně nepravidelný, odpovídá tedy ale plně jednak náboženské tradici a pak také hospodářskému cyklu vesnické společnosti. Obecně lze konstatovat, že obdobím bez svateb byl půst, který díky svému napojení na Velikonoce byl pohyblivý a tak se projevil v různě intenzitě poklesu počtu uzavíraných sňatků od února až do dubna, a pak advent, který připadá cele na prosinec, jež se stal dlouhodobě měsícem s nejnižším počtem uzavíraných svateb vůbec, protože církví nebylo umožněno v tomto období povolování zábav, tedy ani svatebního veselí.

Maxima byla na Pecce během církevního roku celkem dvě. Jedno hned na jeho počátku, a sice v lednu (15,52 %), potažmo v únoru (23,63 %), což souvisí s tradicí slavit svatby během masopustního veselí. Druhé na podzim od října (10,27 %) do listopadu (18,49 %), tedy v období, kdy byly vesnické domácnosti zřejmě nejlépe zásobeny po právě skončených žních a byl tu tedy dostatek prostředků pro uspořádání svatební hostiny. Zároveň se v této době snižovaly i stavy dobytka, aby ho nebylo nutno živit přes zimu. Důvody k realizování svateb právě v tomto měsíci byly tedy převážně díky vhodným ekonomickým podmínkám. Na listopad připadal pak absolutní vrchol, v čem mohla sehrát roli i snaha stihnout svatbu dříve, než začne období adventu. Situace v dalších měsících roku (duben, květen, červen, červenec, srpen a září) byla spíše podprůměrná. Svateb bylo uzavíráno relativně méně, v souvislosti s náročnými polními pracemi, připadajícími právě na tuto roční dobu. Letní podružné minimum odpovídalo největšímu pracovnímu náporu během senosečí a žní.

Absolutní minima uzavíraných sňatků byla na Pecce v měsících březnu (1,48 %) a prosinci (1,25 %). Obě tato minima se váží k náboženskému zákazu pořádat jakékoli veselice v době postu a adventu.¹⁶⁸

Vývoj jednotlivých měsíčních počtů svateb na Pecce (tabulka 7), se tedy nijak nevymyká obecnému trendu sezónního vývoje sňatečnosti našich zemí, lze ji považovat za adekvátní soudobé situaci typické pro české země a plně koresponduje se zjištěními autorů *Přirozené měny obyvatelstva*.¹⁶⁹

¹⁶⁸ HEŘMÁNKOVÁ, Marie. Demografický vývoj únětické farnosti v 18. století. In *Historická demografie* 24, Praha, 2000, s. 89. ISBN 80-85950-87-1. ISSN 0323-0937.

¹⁶⁹ DOKOUPIL, Lumír – FILOVÁ, Ludmila – MAUR, Eduard. *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí 17. a 18. století*. Praha, 1999, s. 79. ISBN 80-85950-64-2.

Pozastavila jsem se nad otázkou úrovně stavu sňatečnosti v měsíci květnu, který je v dnešní době spojován s pověrou, že svatba v máji nevěstí novomanželskému páru nic dobrého. Tato pověra má své kořeny již ve středověku ve Francii a Jean de Bologne¹⁷⁰ dokládá její trvání ještě v 18. století. K nám tato pověra přichází ovšem o něco později. V tomto měsíci ale probíhala realizace sňatků na Pecce bez zjevného, výrazného omezení kvůli této nedobré „prognóze“ a není ani měsícem s nejnižším počtem realizovaných sňatků. Vzhledem k výši maxima a minima sňatků, se dá dokonce považovat za mírně nadprůměrný.

Srovnáme-li stav na Pecce se situací ve městě (srovnání s daty Nového města pražského¹⁷¹), dojdeme závěru, že ta se příliš nelišila. Rozdílnost lze vysledovat v závislosti uzavírání sňatku na ročním období, kde dochází k jejich uzavření i během letního období, což lze vysvětlovat nezátížeností městského obyvatelstva zemědělskými pracemi a povinnostmi s nimi spojenými. Rozdíl se neprojevil pokud šlo o církevní rok, ten byl dodržován stejně striktně jako na vesnici.

Na tempo růstu populace měl, především značný vliv sňatkový věk snoubenců.. Zjištění této veličiny, naráží ale v podmínkách českých zemí v období 17. a převážně části 18. století na obtíže. V matričních knihách oddaných byl totiž rodinný stav snoubenců a věk oddaných zaznamenáván povětšinou až od roku 1785 a k jeho statistickému zpracování pak docházelo až od roku 1828, přičemž se vzájemně nekombinovaly. Kombinaci rodinný stav a věk snoubenců publikovala až československá statistika po roce 1919.¹⁷²

Další zkoumanou veličinou je sňatečnost vdov, která byla vysoká zejména po skončení třicetileté války, což bylo zapříčiněno velkým množstvím ztrát mužů, kteří se účastnili válečných operací. Často se jednalo o vdovy velmi mladé, které se ale pro svůj nízký věk rychle opětovně vdaly.

V tomto období, jako jediném, byl podíl opakovaných sňatků žen vyšší než mužů. V následujícím období byl již vždy podíl sňatků vdovců vyšší než vdov. U mužů se podíl pohyboval mezi 17-21 % procenty z celkového počtu sňatků a u žen pak 18-20 %. Počet sňatků ovdovělých se zvyšoval vždy po odeznění období s vyšší úmrtností, což byly jednak morové rány v letech 1680, 1713, hladomor v 70. letech 18. století a jednotlivé války odehrávající se na našem území během 18. století (tabulka 8).

¹⁷⁰ BOLOGNE, Jean de. Dějiny svatebních obřadů na Západě. Praha, 1997. s. 224. 80-7207-054-1.

¹⁷¹ DOKOUPIL, Lumír – FILOVÁ, Ludmila – MAUR, Eduard. *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*. Praha, 1999, s. 84. ISBN 80-85950-64-2.

Tabulka 8 Podíl vdov a vdovců z celkového počtu sňatků

Období	Počet sňatků	Podíl vdov (%)	Podíl vdovců (%)
1655-1659	176	19,8	
1700-1749	320	14,2	17,2
1750-1799	387	18,3	21,2

Dalším důvodem vyššího výskytu ovdovělých osob také bylo časté uzavírání velmi věkově nesourodých manželství, což mělo v mnoha případech za následek brzké úmrtí jednoho z manželů, zpravidla muže. Ničím vyjímečným nebyli ale ani vdovci, kteří se ženili zpravidla velmi rychle po ztrátě partnerky, ať již z důvodu zajištění nové matky pro své děti, či hospodyně do domácnosti. V několika případech došlo i k uzavření manželství oboustranně ovdovělých snoubenců.

Záznamy o věku nevěsty a ženicha jsou zaznamenávány v matrikách Pecky teprve od května 1784, kde jsou tyto zápisy vedeny v němčině. Na základě zjištěných údajů o věku v období 1784-1799 (tabulka 9) jsem dospěla k závěru, že ženy na Pecce vstupovaly nejvíce poprvé do manželství v průměru mezi 20-24 rokem věku. Tyto sňatky tvořily 24,58 % z celkového počtu. Další poměrně silnou skupinou u žen je sňatkový věk 16-19 (9,58 %). Ženy po 30. roce svého věku vstupovaly do manželství jen málo. Dolní hranice sňatkového věku byla 17 let. Situace na Pecce odpovídá tedy tehdejšími celozemskými poměry. Ludmila Fialová udává, že hrubý odhad průměrného věku nevěst na přelomu 18. a 19. století v českých zemích činí 23-24 let.¹⁷³ S tímto se lze na Pecce do jisté míry ztotožnit, ale je potřeba uvést fakt, že zkoumaný vzorek, u kterého jsou údaje o věku snoubenců, je poměrně malý a proto není možné jej považovat za reprezentativní.

Sňatkový věk mužů při prvním sňatku se pohyboval nejčastěji v rozmezí 25-29 let, tato skupina tvořila 16,25 % všech sňatků. Další poměrně silnou skupinou u mužů byl věk 20-24 (15%). Sňatkový věk u mužů byl tedy vyšší než u žen. Také nebylo nijak neobvyklé, pokud se muž ženil po 30tém roce. Dokonce je zde silně zastoupena i skupina mužů, kteří se oženili až po svém 40tém roce. Tento vyšší sňatkový věk měl zpravidla ekonomické důvody, protože muži se ženili, až když byli schopni zajistit svou vlastní domácnost a budoucí rodinu. Ve srovnání s celozemským trendem českých zemí, je tato lokalita mírně pod průměrem, neboť sňatkový věk u mužů se pohyboval na přelomu 18. a 19. století mezi 26-27 lety.¹⁷⁴

¹⁷² FIALOVÁ, Ludmila. Příspěvek k možnostem studia sňatečnosti v českých zemích za demografické revoluce. In *Historická demografie* 9, Praha, 1985, s. 92. ISSN 0323-0937.

¹⁷³ Tamtéž, s. 92.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 92.

U druhých sňatků převažovaly sňatky ovdovělých mužů, celkem 6,25 %, zatímco u žen byla tato hodnota nižší. Realizováno bylo jen 6 sňatků, což obsáhlo pouhých 2,5 % z celkového počtu. Zdá se, že muži neměli problém s opětovným vstoupením do svazku manželského, což v mnoha případech bylo podmíněno praktickými důvody, jako kupříkladu zajištění chodu domácnost a péče o děti. Zajímavé je také konstatování, že druhé sňatky žen končí u věkové skupiny 35-39 let, konkrétně 38 rokem, zatímco muži se žení znovu až do 60 let.

Tabulka 9 Sňatky podle věku snoubenců v letech 1784-1799 podle stavu snoubenců – absolutní počty

Věk	První sňatky	
	Muži	ženy
15	0	0
16-19	0	23
20-24	36	59
25-29	39	20
30-34	13	6
35-39	3	3
40-44	15	0
45-49	0	0
50-55	2	0
55-59	0	0
60 a výše	0	0
Celkem	108	111
Věk	Druhé sňatky	
	Muži	ženy
16-19	0	0
20-24	1	0
25-29	0	3
30-34	4	1
35-39	1	2
40-44	3	0
45-49	1	0
50-55	5	0
55-59	0	0
60 a výše	0	0
Celkem	15	6

V 98 % uzavřených sňatků byl muž starší o rok až 14 let než žena. Z celkového množství 240 realizovaných sňatků v letech 1784-1799, byla jen ve třech případech žena starší než muž, a v jenom z nich byla budoucí manželka dokonce o 12 let starší. Jednalo se ovšem o sňatek, kdy oba partneři byly již jednou ovdovělí. Celkově lze vyhodnotit sňatkový

věk vdovců a vdov vyšší než u osob vstupujících do prvního sňatku. Vdovci si také brali mnohem mladší ženy. Vyskytl se zde případ, kdy muž byl o 24 let starší než nevěsta, což lze brát jako další důkaz, že muži (vdovci) se snadno oženili s i s mnohem mladší partnerkou.

Sňatky na peckovském panství uzavírali zpravidla zdejší farníci mezi sebou. Případy, kdy oba snoubenci pocházejí z Pecky, zaujímají 32,43 %, sňatky, kdy jeden byl z Pecky a druhý z jiné obce farnosti zaujímaly celkem 48,6 %. Sňatky s osobami z vesnice nebo města mimo peckovskou farnost tvořily pak zbývajících 18,9 %. Osoby z jiné farnosti vstupovaly do manželství s obyvateli Pecky tedy nejméně. Tyto údaje do jisté míry svědčí o nízké geografické mobilitě obyvatelstva městečka. Z ostatních obcí peckovské farnosti docházelo nejhojněji ke sňatkům s obyvateli z nedaleké Borovnice (13,5 %) a z Vidonic (10,8 %). Z území mimo peckovskou farnost, to pak bylo nejčastěji s osobou z Nové Paky a Miletína. Celá tato statistika dokládá fakt, že Pecka byla více sňatkově spojena s venkovským okolím a převážně s menšími městy než s velkými. Pokud bych se pokusila o kilometrické vymezení vzdálenosti, ze které pocházeli ženichové (nevěsty byly většinou z místa), pak se jedná o okruh zhruba do 12 kilometrů. Nejvzdálenější ženich byl z Nové Paky. Sňatek se zpravidla konal ve farnosti nevěsty (mapka, bydliště ženichů, příloha č.3)

7. Úmrtnostní poměry městečka Pecka v 17. a 18. století

Úmrtnost patří vedle porodnosti k hlavním složkám přirozeného pohybu obyvatelstva. Velmi často je ovlivňována různými výkyvy, jejichž důsledky jsou pro vývoj sledované populace velmi ovlivňující a závazné. Rozdíly v úmrtnosti jednotlivých věkových skupin ovlivňují biologickou strukturu populace a nastane-li období zvýšené úmrtnosti některé z nich, může být tato struktura pak zcela narušena.

Ke zjištění, že z faktorů, ovlivňujících demografický vývoj, připadala ve starém demografickém režimu největší váha právě mortalitě, se dnes kloní většina historických demografů. Úmrtnost byla základním regulátorem růstu a dynamiky, urychlovala jej i zpomalovala, či přímo měnila v úbytek obyvatelstva. Na rozdíl od plodnosti, přitom ale byla ve starším období z velké části činitelem nezávislým na člověku, čili působícím zvenčí.¹⁷⁵

V předstatistickém období je studium úmrtnosti obtížné, ať již z důvodu jisté migrace obyvatelstva, která způsobuje, že někteří evidovaní jedinci mizí bez uvedení z matrik, tak také z hlediska nemožnosti určení počtu přítomných lidí určité věkové skupiny v dané lokalitě ke konkrétnímu datu, protože tento údaj v matrikách zpravidla chybí. Zaměřuji se proto na informace, které je možno získat excerpací z církevních matrik. V mnoha případech se ale bohužel ukazuje, že mezi jejich nepříliš pečlivě vedenou část patří právě záznamy o úmrtí. Těm zřejmě ve starších dobách nebyla přikládána tak velká váha jako zápisům o narození dítěte, respektive o křtech nebo sňatcích. Spolehlivost zápisů a jejich četnost závisela v předstatistickém období na osobě konkrétního faráře - matrikáře, který je spravoval a vedl.¹⁷⁶

Obecně lze konstatovat, že postupný nárůst obyvatelstva ve druhé polovině 17. století a takřka po celé 18. století, jeho tempo a případné výkyvy, byly nejzásadněji ovlivněny a také regulovány mírou úmrtnosti, která v sobě odrážela, jak měnící se materiální podmínky života společnosti, tak výrazné události, jakými byla kupříkladu válka, se všemi svými negativními důsledky a zásahy do lidských osudů, dále rostoucí chudoba, měnící se životní úroveň obyvatelstva, migrace, pokroky v lékařství a hygienických opatřeních, péče o dítě a o rodinu, a s tím i úzce související stravovací návyky.

¹⁷⁵ DOKOUPIL, Lumír – FIALOVÁ, Ludmila- MAUR, Eduard. *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*. Praha, 1999, s. 50. ISBN 80- 85950-64-2.

¹⁷⁶ HEŘMÁNKOVÁ, Marie. Demografický vývoj únětické farnosti v 18. století. In *Historická demografie* 24, Praha, 2000, s. 83. ISBN 80-85950-87-1. ISSN 0323-0937.

V naší literatuře jsou poměrně četné studie zaměřené na postižení úmrtnostních poměrů obyvatelstva českých zemí v předst statistickém období, především pak v 18. století. Jedná se ale zpravidla o drobné příspěvky historiků nebo archivářů, kteří se věnovali především období s mimořádně vysokou úmrtností čili době demografických krizí. Dlouhodobějším vývojem se pak zabývají spíše lokální monografie nebo srovnávací studie porovnávající úmrtnostní poměry v několika lokalitách.¹⁷⁷

Obecnějšímu pohledu na vývoj úmrtnosti obyvatelstva českých zemí se věnoval v minulosti především Eduard Maur, který rozebírá ve svých pracích úmrtnostní poměry po třicetileté válce a populační a věkovou strukturu obyvatelstva v roce 1651. Charakterem úmrtnostních poměrů v druhé polovině 17. a v 18. století dokládá pak hlavní vývojové trendy přirozené měny obyvatelstva, přičemž se pokusil hlavně o zjištění celkové úrovně úmrtnosti respektive průběhu demografických krizí.¹⁷⁸

Ve stejné době se zabývaly studii úmrtnosti také Lumír Dokoupil a Ludmila Nesládková, kteří se ale zaměřili na úmrtnostní poměry severovýchodní Moravy a Slezska.¹⁷⁹ Jsou také autory řady studií z předst statistického období, ve kterých se pokouší i o celková shrnutí.¹⁸⁰

Rozbory mortalitních poměrů jsou také součástí farních monografií. Pro území Čech bych uvedla následující tři, se kterými provádím i případná vzájemná srovnání závěrů: Dušek¹⁸¹, Mužík¹⁸², Laštovková¹⁸³.

¹⁷⁷FIALOVÁ, Ludmila. Poznámky k možnostem studia úmrtnosti obyvatelstva českých zemí v 18. století. In *Historická demografie* 24, Praha, 2000. s. 163. ISBN 80-85950-87-1. ISSN 0323-0937.

¹⁷⁸ MAUR, Eduard. Problémy demografické skupiny Čech v polovině 17. století. In *ČSČH* 19, Praha, 1971, s. 39-70. MAUR, Eduard. Populační vývoj českých komorních panství v druhé polovině 17. století. In *Acta Universitatis Carolinae 1972. Philosophica et Historica* 2. s. 9-80, Praha, 1972. MAUR, Eduard. Populační důsledky třicetileté války. In *Historická demografie* 12, Praha, 1987, s. 137-152. MAUR, Eduard. – HORSKÁ, Pavla. Dlouhodobé populační trendy na území ČSR, předst statistické období. In *Acta demographica IV*. Praha, 1981, s. 15-59.

¹⁷⁹ DOKOUPIL, Lumír – NESLÁDKOVÁ, Ludmila. Vývoj přirozené měny obyvatelstva severní a severovýchodní Moravy v protostatistickém období. In *Sborník pedagogické fakulty v Ostravě* 66, Ostrava, 1979, C-14, s.3-35.

¹⁸⁰ DOKOUPIL, Lubomír – NESLÁDKOVÁ, Ludmila. Úmrtnost kojenců a mladších dětí v českých zemích na sklonku feudalismu. In *Historická demografie* 11, Praha, 1987, s. 141-158. DOKOUPIL, Lubomír – NESLÁDKOVÁ, Ludmila. Průměrný věk zemědělců v protostatistickém období. In *Sborník prací pedagogické fakulty v Ostravě*. Ostrava, 1982, s. 76-78. DOKOUPIL, Lumír – FIALOVÁ, Ludmila- MAUR, Eduard. *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*. Praha, 1999. s. 50-76. ISBN 80- 85950-64-2.

¹⁸¹ DUŠEK, Ladislav. Obyvatelstvo města Ústí nad Labem do konce 18. století (na základě matrik). Ústí nad Labem, 1974.

¹⁸² MUŽÍK, Pavel. Obyvatelstvo města Domažlic v letech 1651-1830. In *Sborník archivních prací* 26. Praha, 1986, s. 103-207.

¹⁸³ LAŠTOVKOVÁ, Barbora. Vývoj úmrtnosti ve farnosti Hostivař v první polovině 18. století. In *Historická demografie* 19, Praha, 1995. ISSN 0323-0937.

Velká část publikovaných studií je pak zaměřena na výzkum úmrtnosti kojenců a malých dětí, kterým se věnovala jako první Alena Šubertová.¹⁸⁴ K tomuto studiu se často přistupuje také z důvodu, že jej lze vybádat pouze z matrik a výsledky není potřeba poměřovat s počtem žijícího obyvatelstva.

Dalším silně zkoumaným tématem v souvislosti s úmrtností byla období demografických krizí, kdy se práce zaměřují na popis jejich průběhu a intenzity. Největší pozornost byla přitom věnována morovým epidemiím. Rozboru těchto mortalitních událostí, které se vyskytovaly na našem území v období od poloviny 16. do 18. století, se zabýval Eduard Maur v souhrnné publikaci o přirozené změně obyvatelstva v 17. a 18. století, kde je také uvedena starší literatura zabývající se tímto tématem.¹⁸⁵ Tato rozsáhlá studie kolektivu autorů, shrnuje výsledky analýz demografických a mortalitních poměrů v celkem 170 sondách.¹⁸⁶

Ve stejné době byla vytvořena také monografie Eduarda Wondráka zabývající se dějinami moru, jak obecně, tak především jeho výskytu na našem území.¹⁸⁷

Po roce 1650 byly demografické krize nedílnou součástí demografického vývoje, ve srovnání s předchozím obdobím, jich ale podstatně ubylo. V jednotlivých lokalitách pak probíhal vývoj těchto „těžkých období“ ovšem značně rozdílně a situace s vyšší úmrtností nelze pokaždé hodnotit jako demografické krize. Kupříkladu matriky dokládají v českých zemích určitý vzestup úmrtnosti ve druhé polovině 17. století i v některých neúrodných letech (1677, 1684, 1692-96), počty zemřelých ale nikdy nedovolují mluvit o demografické krizi. To platí především o letech 1692-1696, kdy bychom u nás marně pátrali po takových jevech, jako byly hrůzné hladomory a sociální nepokoje, které v té době sužovaly kupříkladu Francii. Země u nás prozatím dokázala své obyvatele stále ještě uživit. Teprve až v 18. století dosáhla zásobovací situace kritického bodu.¹⁸⁸

Stejně jako jsem rozdělila porodnost na tři období a provedla jejich komparaci celkovým vývojem našich zemí, rozdělila jsem i úsek 17. a 18. století na 3 etapy. Podobně postupuje i Eduard Maur¹⁸⁹, z jehož rozdělením srovnávám situaci na Pecce.

¹⁸⁴ ŠUBERTOVI, Alena. Kojenecká úmrtnost v Praze v letech 1785-1815. *Statistika a demografie IX*. Praha, 1972, s.133-163.

¹⁸⁵ DOKOUPIL, Lumír – FIALOVÁ, Ludmila- MAUR, Eduard. *Přirozená změna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*. Praha, 1999. s. 61-76 ISBN 80- 85950-64-2.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. s. 61-76.

¹⁸⁷ WONDRAK, Eduard. *Historie moru v českých zemích*. Triton. Praha. 1999. ISBN 80-7254-073-4.

¹⁸⁸ FIALOVÁ, Ludmila. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha, 1996, s. 117. ISBN 80-204-0283-7.

¹⁸⁹ ¹⁸⁹ DOKOUPIL, Lumír – FIALOVÁ, Ludmila- MAUR, Eduard. *Přirozená změna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*. Praha, 1999. s. 76. ISBN 80- 85950-64-2.

Podle něj první etapa, od konce 16. do poloviny 17. století, měla výrazně krizový charakter s častými, velmi intenzivními demografickými krizemi. Srovnání se situací na Pecce v tomto období není možné kvůli absenci pramenů. Lze ovšem předpokládat silný odraz válečných událostí a pustošení na obyvatelstvu a krajině, jako tomu bylo na většině míst našich zemí.

Dalším úsekem jsou léta 1650-1712, což je období z hlediska úmrtnosti v celozemském rozměru příznivé, kdy se počet úmrtí pohyboval kolem svého průměru a žádných mimořádně vysokých hodnot nedosáhla ani v době moru v roce 1680. Po celou dobu byly křivky narozených a zemřelých od sebe poměrně vzdáleny.

S tímto vývojem korespondoval v mnohém i vývoj na Pecce, ovšem rozdíl je v roce 1680, který je mimořádně početný, co se úmrtí týče, a také počet úmrtí zaznamenaný v letech 1690 a 1697 vysoce převyšuje průměr.

Třetí etapa v rozmezí let 1713 až 1800 je v celozemském měřítku obdobím, kdy byl poměr mezi mortalitou a natalitou již méně pozitivní. Dochází zde k několika demografickým krizím, které nebyly už tak početné, ale o to silnější. Především v období války o rakouské dědictví, za války sedmileté a za hladomoru v letech 1771-1772. Tento vývoj se velmi shoduje s Peckou, neboť zde dochází v těchto válečných letech také ke zvýšenému počtu úmrtí, přičemž hlavně v období války sedmileté je zaznamenán abnormální počet zemřelých, který vygradoval v roce 1758. Také hladomor z let 1771-1772 se odrazil výrazně v úmrtnostních poměrech Pecky. Všechny tyto události měly pak značný podíl na zvýšení celkové úrovně mortality a následkem toho nebyl stejný ani přírůstek obyvatelstva v jednotlivých etapách.

Po nastínění obecnějšího vývoje nyní rozeberu vlastní situaci na Pecce, což znamená konkrétní celkový průběh počtu úmrtí v letech 1655-1799, věkovou skladbou zemřelých od roku 1750, kdy je již tento věk zaznamenáván. Předtím se údaje o věku objevují pouze sporadicky od roku 1678, ale nejsou pravidelné a jsou uvedeny pouze u některých osob. Nejsou proto pro studium úmrtnostního věku ještě dostatečné. Dále zkoumám četnost úmrtností jednotlivých věkových skupin (novorozených dětí, kojenců, dětí mladších 4 let a dětí od 5-15 let a následně pak dospělých), rozložení úmrtí v průběhu roku čili sezónnost a také skladbu zemřelých podle pohlaví, z čehož bylo možno zjistit rozdíly v počtu úmrtí mezi muži a ženami.

Podrobně zhodnotím léta demografických krizí a jejich odraz v počtu úmrtí na Pecce a také se pokusím zjistit nakolik byla tato lokalita těmito mortalitními událostmi vůbec postižena.

Za celé období bylo v matrikách zemřelých peckovské farnosti zaznamenán celkový počet úmrtí 2430 osob, z čehož bylo 1155 žen a 1275 mužů.

Pro výpočet hrubé míry mortality na Pecce použiji podobný postup jako pro jiné demografické procesy. Hrubá míra úmrtnosti je tedy vyjádřena poměrem počtu zemřelých za 1 rok na 1000 obyvatel středního stavu.¹⁹⁰ Ovšem tento ukazatel se hodí převážně k vystižení hrubých trendů dlouhodobé povahy, neboť do stavu mortality se podstatně odráží struktura obyvatel podle pohlaví a věku.¹⁹¹

Z Pecky je znám počet duší k roku 1713, k čemuž je potřeba připočítat ještě 25 % - 30 %, které připadají na děti předzpo věního věku¹⁹². V tomto roce došlo celkem ke čtyřem úmrtím, což je počet abnormálně nízký a pro náš výpočet zcela nepoužitelný. Provedla jsem tedy součet úmrtí během šesti let (1709 – 1714), což je celkem 70 osob, a z něj jsem následně získala průměrný počet úmrtí během těchto let, který má hodnotu 11,66 mrtvých za rok. Získaný pravděpodobný počet obyvatel Pecky tak v těchto letech činil zhruba 629,2 osob. Z těchto údajů, při použití výše uvedeného výpočtu, vyplývá, že hrubá míra mortality se na Pecce v roce 1713 pohybovala kolem 18,53 promile.

Tabulka 10 Přirozený pohyb obyvatelstva na Pecce v letech 1709 – 1714 a odhad počtu obyvatel a hrubé míry přirozeného přírůstku

Rok	Počet úmrtí	Počet narozených.	Přirozený přírůstek/ úbytek	Vitální index	Počet obyvatelstva ¹⁹³	Hrubá míra přirozeného přírůstku v (promile)
1709	10	28	18	2,8	566	31,8
1710	10	27	17	2,7	583	29,16
1711	12	26	14	2,16	597	23,45
1712	23	23	0	1	611	0
1713	4	23	19	5,57	630	30,15
1714	11	19	8	1,72	638	12,54

¹⁹⁰ MAUR, Eduard. *Základy historické demografie*. Praha. 1978. s.134.

¹⁹¹ Tamtéž, s.134.

¹⁹² Vysvětlení, jak jsem získala přibližný počet obyvatel na Pecce v roce 1713, použitelný pro výpočet hrubých měř, popisují v kapitole sňatečnost, s. 46.

¹⁹³ Hodnota za příslušný rok je získána z bilance přirozené měny; základem je počet farníků k roku 1713

V tabulce 10 jsem se snažila pomocí metody inverzní projekce zrekonstruovat počet duší pro léta 1709-1715. K těmto číslům jsem došla tak, že k sumě stanovené pro předchozí rok jsem přičetla respektive jsem od ní odečetla rozdíl mezi počtem narozených a zemřelých v předešlém roce (podle toho zda byla bilance pozitivní nebo negativní). Základem byl údaj počtu farníků v roce 1713, pro rok 1714 přičítám tedy k oněm odhadovaným 630 duším 19 osob, což je rozdíl mezi 23 narozenými a 4 zemřelými v roce 1713. V dalších letech jsem pak postupovala analogicky. Pomocí stejné metody rekonstruuji i údaje o populaci Pecky před rokem 1713, jen s tím rozdílem, že přírůstek odečítám. Tento postup ovšem předpokládá nulovou migraci farníků, která jistě pro těchto pár let není tak nereálná. Bohužel v propočítávání přibližného počtu farníků v roce 1715 a od tohoto roku výše, jsem limitována faktem, že pro léta 1715, 1716 a 1717 chybí zápisy v matrikách zemřelých a není tudíž možno dál pokračovat v této rekonstrukci.

Pokud bych srovnala údaj o počtu obyvatel těmito dvěma výše popsanými metodami, pak počtem osob získaných na základě průměru úmrtí z jednotlivých let předcházejících je poněkud nižší, přičemž ale rozdíl není nijak markantní.

Zjištěné počty úmrtí na Pecce ve druhé polovině 17. století, přesněji řečeno od roku 1660, od kterého máme k dispozici záznamy v matrikách zemřelých, vykazují při srovnání s počty narozených ve stejném období nižší hodnoty (příloha č.1). Do určité míry musíme ovšem brát v potaz fakt, že na tento stav má vliv i částečná nepřesnost v matriční registraci a absence záznamů z let 1655 – 1659, kdy chybí naprosto veškeré údaje o zemřelých. Matrika je prakticky vedena až od roku 1660. Podobně je tomu i u matrik narozených, které jsou souvisle vedeny až od roku 1669. Na rozdíl od toho v matrikách oddaných záznamy začínají už v roce 1655, tedy rokem založení této matriky. Další léta pro která záznamy v matrice zemřelých nejsou uvedeny jsou 1672 a 1673, 1706-1709 a 1715 –1717.

Počet zemřelých v této lokalitě v první polovině 17. století není znám, není tudíž možné provést srovnání. Předpokládám ale, že jejich počet byl vyšší, než v období následujícím (druhá polovina 17. století), neboť tato léta už nebyla zasažena tak silnou a hlavně dlouhodobou mortalitní ranou, jakou byla právě třicetiletá válka. Domněnku, že i území Peckovska bylo sužováno válečnými útrapami a dopady třicetileté války, lze usuzovat z obecného vývoje našich zemí.

Ve druhé polovině 17. století počet zemřelých pozvolna mírně stoupal, až na občasná propady, například v roce 1671, kde bylo zaznamenáno pouze jedno úmrtí a sice “Adama

syna Adama Spižana”.¹⁹⁴ V tomto roce je v matrice zaznamenán celkově nízký počet úmrtí pro celou farnost a sice jen čtyř osob. Mírně stoupající počet zemřelých v mírových dobách a letech bez krizí, v sobě zrcadlil fakt, že se také pozvolna zvyšoval celkový počet obyvatel městečka. Toto období lze považovat za relativně příznivé, co se úmrtnostních poměrů týče, s výjimkou let 1664 (20 úmrtí), 1667 (30), 1680 a 1690 (19), kdy počet zemřelých prudce stoupl.

Důvody náhlého zhoršení úmrtnostních poměrů v letech 1664 a 1667 nejsou přesně známy, neboť v matrice nejsou uvedeny příčiny úmrtí. Lze jej snad vysvětlovat nějakou lokální epidemií nebo jinou událostí, která ovšem není zaznamenána v žádném prameni.

Pokud bych hledala vysvětlení v klimatických podmínkách, tak v roce 1664 byla zima mírná, léto teplé a podzim poněkud vlhčí než obvykle. Další sledovaný rok 1667 se pak řadil do teplého čtyřletého období 1666-1669. Zima byla mírná a krátká. Letní období pak bylo dlouhé a suché, ovšem s dostatečným výskytem bouřek z tepla.¹⁹⁵ Domnívám se tedy na základě tohoto rozboru počasí obou let, že příčinou nebyla ani chladná zima, ani horké léto, které by mohly mít za následek neúrodu a hladomor. Příčina proto vězí v jiném blíže nezjištěném důvodu.

Další náhlý vzestup počtu zemřelých v roce 1680, vzhledem k rokům předcházejícím a následujícím, by pak mohl být důsledkem morové epidemie, která se vyhrotila v demografickou krizi se silnými mortalitními následky, což pro tuto malou lokalitu znamenalo v tehdejší době poměrně vysoký počet obyvatel. Tato krize pak na Pecce vygradovala v měsíci srpnu, kdy je zapsáno celkem 6 úmrtí. Nejsou zde uvedeny příčiny smrti, ale ku podivu je zde u všech osob zaznamenán věk, z čehož jsem zjistila, že se jedná hlavně o děti do 10 let, pročež zůstává otázkou, nakolik se na tomto faktu, podílela okolnost, že podstatná část Evropy byla zasažena morovou epidemií a nakolik se jednalo jen o úmrtí slabších jedinců, jejichž smrt neměla s morem žádnou souvislost. Každopádně v tomto roce zemřelo na Pecce celkem 16 osob, což je hodnota značně nad běžným průměrem této lokality pro 17. století.

V následujících letech klesl počet zemřelých opět pod hladinu průměru, ovšem pouze na necelých 10 let, protože již v roce 1690 nastává prudké zvýšení úmrtnosti, dokonce většího rázu než byl pravděpodobný mor z roku 1680. V tomto roce je v matrikách městečka zaznamenáno celkem 18 úmrtí (tabulka 11). Opět jsou zde údaje o věku zemřelých, ze kterých

¹⁹⁴ Státní oblastní archiv Zámorsk, fond Matriky východočeského kraje, Farní úřad Pecka, inv.č. 6950, sign 124 – 1, fol. 183, matrika narozených, zemřelých a oddaných 1655-1718.

¹⁹⁵ SVOBODA, Jiří - VAŠKŮ, Zdeněk - CÍLEK, Václav. *Velká kniha o klimatu zemí koruny české*. Praha, 2003, s. 349. ISBN 80-86367-34-7.

vyplývá, že umíraly především děti do 15 let věku (61%) a osoby starší nad 50 let (22,22%), je možno tedy usuzovat na lokální epidemii či hladomor, kterému podlehlí děti a dále pak starší ročníky a pravděpodobně i nemocní, kteří by jinak zemřeli až v letech následujících, čímž byl počet zemřelých navýšen právě o tyto osoby.

Tabulka 11 Úmrtnost podle věku a pohlaví v roce 1690

	Muži	Ženy	Celkem	Muži %	Ženy %	Celkem %
0 – 27	2	1	3	20	12,5	16,66
28 - 365	-	4	4	-	50	22,22
1 – 4	1	1	2	10	12,5	11,11
5 – 9	2	-	2	20	-	11,11
10 –14	-	-	-	-	-	-
15 – 19	-	-	-	-	-	-
20 – 29	1	-	1	10	-	5,55
30 – 39	1	-	1	10	-	5,55
40 – 49	-	-	-	-	-	-
50- 59	1	-	1	10	-	5,55
60 – 69	1	1	2	10	12,5	11,11
70 – 79	1	1	2	10	12,5	11,11

Pokud bych srovnala toto prudké zvýšení úmrtnosti v roce 1690 s výsledky z Přírozené měny obyvatelstva, pak zde autoři ve sledovaných farnostech také na počátku devadesátých let zaznamenávají nepříznivé zvýšení křivky mortality, způsobené kolísáním sklizní a na ně navazující drahotou, a to především v letech 1693-1694, tedy o něco později.¹⁹⁶

Poslední desetiletí 17. století lze podle počtu záznamů hodnotit jako léta s vyšším množstvím úmrtí. Celkový počet se zde pohybuje zhruba kolem 11,58 osob za rok. Rok 1697 lze pak považovat za rok se silnou úmrtností, která se vyšplhala až na 20 zemřelých, což je absolutně nejvyšší hodnota v porovnání s obdobím předcházejícím.

Poslední morová epidemie v Čechách roku 1713, neměla pro Pecku žádné fatální následky, ba právě naopak, kupodivu zde úmrtnost klesla pod běžný průměr, na hodnotu čtyři, pročež tedy v tomto ohledu nelze hovořit o demografické krizi. Jistou roli v tom mohl sehrát i fakt, že v roce 1712 umírá 23 osob (tabulka 12), což je vysoký počet a proto dopad v roce 1713 nebyl tak drastický, neboť potencionální “oběti” vymřely již v roce předchozím. Snad

¹⁹⁶ DOKOUPIL, Lumír – FIALOVÁ, Ludmila- MAUR, Eduard. *Přírozená měna obyvatelstva českých zemí v 17.a 18. století*. Praha, 1999, s.72. ISBN 80- 85950-64-2.

šlo již o mor, přičemž se mohlo jednat o nákazu, která k nám byla zavlečena z Polska a Uher. Nabízí se ovšem ale i další možnost, a sice že k tomuto došlo už o něco dříve, neboť jsou tu po několik let značně vysoké počty zemřelých. Bohužel záznamy pro léta 1715, 1716 a 1717 v matrice chybí, nelze tedy zrekonstruovat přesný následující vývoj, což by bylo možno částečně připsovat na vrub okolnosti, že za moru z hlediska vysokého počtu mrtvých a celkové neutěšené situace farář do matrik prostě nezapisoval.

Tabulka 12 Úmrtnost podle věku a pohlaví v roce 1712

	Muži	Ženy	Celkem	Muži %	Ženy %	Celkem %
0 - 27	-	2	2	-	14,28	8,7
28 - 365	2	2	4	22,22	14,28	17,39
1 - 4	3	2	5	33,33	14,28	21,73
5 - 9	-	3	3	-	21,42	13,04
10 - 14	-	1	1	-	7,14	4,34
15 - 19	-	-	-	-	-	-
20 - 29	-	-	-	-	-	-
30 - 39	-	-	-	-	-	-
40 - 49	1	-	1	11,11	-	4,34
50 - 59	1	-	1	11,11	-	4,34
60 - 69	2	3	5	22,22	21,42	21,73
70 - 79	-	1	1	-	7,14	4,34

V roce 1720 je opět zaznamenán velmi vysoký, silně nadprůměrný počet úmrtí, o jehož příčinách se může jen polemizovat, neboť u záznamů z tohoto roku není uveden ani věk zemřelých, ani příčina úmrtí. V rozmezí let 1719-1721 byl zaznamenán i poměrně vážný vzestup mortality u sledovaného vzorku v Přirozené měně obyvatelstva¹⁹⁷, který naprosto vygradoval v roce 1720, stejně jako tomu bylo na Pecce. Pravděpodobnou příčinou tohoto vzestupu byly u nás krize spojené s nedostatkem potravy, přičemž v některých případech lze mluvit až o hladomoru.¹⁹⁸

Značný podíl na tomto stavu mohlo mít dozajista i počasí, a to především v roce 1719, kdy byla velmi tuhá zima, jaro srážkově podnormální s velmi chladnými obdobími. Nenadálé chladno přetrvávalo ještě v květnu. Už na konci jara se projevoval kritický nedostatek zelené píce pro dobytek. Velmi suché a horké léto s velkým deficitem vláhy, mělo pak za následek

¹⁹⁷ DOKOUPIL, Lumír – FIALOVÁ, Ludmila- MAUR, Eduard. *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí v 17.a 18. století*. Praha, 1999. ISBN 80- 85950-64-2.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 72.

všeobecnou neúrodu. Sucha vyprázdnily nejenom sýpky, ale i chlévy. Léta 1720 a 1721, byla pak také celkově chladnější a deštivější.¹⁹⁹

Také koncem třicátých let zachvacuje nejen naše území, ale celou Evropu, krize způsobená jak neúrodou, tak úhynem dobytka a epidemiemi některých nemocí, jako byla chřipka, variola nebo dysenterie. K značnému šíření těchto nemocí a také k nadměrné spotřebě potravin přispěly rovněž pohyby vojsk za války o dědictví rakouské, která se na našem území projevila destruktivně ve dvou vlnách. Za prvé v období 1741-1743 a následně pak v letech 1744-1745. Ve sledovaných farnostech v Přírozené měně obyvatelstva²⁰⁰ autoři zjišťují mimořádně vysokou mortalitu v letech 1742, 1743, 1746 a 1747 a to jak v Čechách tak na Moravě.²⁰¹ Na Pecce zaznamenává úmrtnost v těchto letech také vzestup, s prudším zvýšením v roce 1748.

Na Pecce byla konkrétně obdobím s vyšší úmrtností léta slezských válek (1740-1745), kdy je zachycen vyšší počet zemřelých, přičemž maximum úmrtí připadá na léta 1740 a 1741. Dále je značný počet zemřelých zaznamenán také v roce 1748, 1750 a 1751 a v období války sedmileté (1754-1763) s maximem v roce 1758, ve kterém dosahuje počet úmrtí vrcholu v jeho prvních měsících. V tomto případě se jedná o naprostou katastrofu, nemající v peckovských poměrech obdoby. Zaznamenáno je celkem 90 úmrtí (tabulka 13). V matričních záznamech není uveden důvod úmrtí, je zde ovšem věk, při jehož podrobné analýze jsem zjistila, že největší zastoupení mezi zemřelými měla věková skupina 50-59 letých i dalších letech této válečné události je zaznamenán velký počet zemřelých. Vysoký počet úmrtí lze v tomto roce pozorovat i v jiných farnostech, hlavně pak ve městech, kde je zaznamenáno jak velké množství úmrtí vojáků, tak i vysoká mortalita místního obyvatelstva.²⁰² V matrice zemřelých městečka Pecky v tomto roce jsou ovšem zapsána jen úmrtí farníků z peckovské farnosti, nevyskytují se zde žádné zápisy o úmrtí vojáků, i když je známo, že v tomto roce zde vojsko pobývalo a byla zde pro ně dokonce zřízena nemocnice. Nemoci vojáků se přenesly i na civilní obyvatelstvo. Úmrtnost byla tak veliká, že kapacita hřbitova nestačila a lidé byli pohřbíváni do společných hrobů.²⁰³

¹⁹⁹ SVOBODA, Jiří - VAŠKŮ, Zdeněk - CÍLEK, Václav. *Velká kniha o klimatu zemí koruny české*. Praha, 2003, s. 370-371. ISBN 80-86367-34-7.

²⁰⁰ DOKOUPIL, Lumír – FIALOVÁ, Ludmila- MAUR, Eduard. *Přírozená měna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*. Praha, 1999. ISBN 80- 85950-64-2.

²⁰¹ Tamtéž, s. 73.

²⁰² Tamtéž, s. 74.

²⁰³ ČESÁKOVÁ, Markéta - HELIGEROVÁ, Milena – KRAUSOVÁ, Jaroslava. *Inventář Archiv města Pecka 1565-1945 (1954)*. Jičín, 2002. s. 9.

Ve druhé polovina 18. století je pak známo, že Čechy byly zasaženy silným hladomorem. V. Schulz uvádí, že od června 1771 do června 1772 podleho v Čechách této nákaze minimálně 250 tisíc lidí.²⁰⁴ Na Pecce si tento hladomor vyžádal spoustu obětí a to především pak v roce 1772, kdy je v matrikách uvedeno 82 zemřelých, což je druhý nejvyšší počet z celého sledovaného období, přičemž maximum úmrtí připadá na měsíc květen (19,51%). Úmrtnost se během tohoto hladomoru zvýšila třikrát oproti předcházejícímu období a po jeho odeznění se počet úmrtí pak podstatně snížil. Jednalo se tedy o demografickou krizi s velkými mortalitními důsledky. V roce 1772 pak byly uzavřeny pouze 4 sňatky, přičemž obvyklý pokles porodů s devítiměsíčním odstupem není tak výrazný.

Tabulka 13 Úmrtnost podle věku a pohlaví v roce 1758

	Muži	Ženy	Celkem	Muži %	Ženy %	Celkem %
0 - 27	4	3	7	9,75	6,12	7,77
0 - 1	6	2	8	14,6	4,08	8,88
1 - 4	8	4	12	19,51	8,16	13,33
5 - 9	-	1	1	-	2,04	1,11
10 -14	5	2	7	12,19	4,08	7,77
15 - 19	-	3	3	-	6,12	3,33
20 - 29	-	3	3	-	6,12	3,33
30 - 39	4	7	11	9,75	14,28	12,22
40 - 49	5	6	11	12,19	12,24	12,22
50- 59	5	10	15	12,19	20,40	16,66
60 - 69	3	3	6	7,31	6,12	5,55
70 - 79	1	4	5	2,43	-	1,11
90+	-	1	1	-	1	2,04

Bohužel nejstarší matriky nevidují vůbec věk zemřelého. Bylo by ale možno naznačit řád vymírání pomocným ukazatelem, kterým je podíl sirotků mezi osobami uzavírajícími první sňatek. Toto není ale možné ve všech případech, protože sirotky i první sňatky je možné spolehlivě identifikovat až po rekonstrukci rodin, která ale není předmětem této práce.

Věk při úmrtí je v mnou excerpovaných matrikách zemřelých peckovského panství zaznamenáván pravidelně, což znamená, jak u jednotlivých roků jdoucích po sobě, tak u takřka všech záznamů v těchto jednotlivých letech, až od roku 1750. Záznamy o věku se ale objevují mezerovitě už předtím a sice v letech 1678, 1680, 1682, 1687-1691, 1703-1705, 1709-1714, což v některých případech s nadměrně vysokým počtem úmrtí umožnilo rozbor struktury zemřelých v tomto roce (1680, 1690) a na základě věku pak následné vyhodnocení

²⁰⁴ SCHULZ, Václav. *Příspěvky k dějinám moru v českých zemích z let 1531-1746*. Praha, 1901, s. 8.

podle věkových skupin, které v nejvyšší míře v těchto letech podlely. Toto zjištění pak napomáhá, i když nejsou známy příčiny úmrtí, k vytvoření hypotézy, o jakou událost se mohlo pravděpodobně jednat. Provedu- li srovnání se situací v Kouřimi, tam je věk zemřelých zapisován o něco dříve a sice už od třicátých let 18. století.²⁰⁵

Také autoři Přirozené měny obyvatelstva²⁰⁶ se potýkali s neúplností matričních záznamů v 17. a pak na počátku 18. století a s nepřesností zápisů jednak o věku, a pak také o nouzově křtěných a mrtvorozených dětech.²⁰⁷ V záznamech pro Pecku jsem se setkala s poznámkou, ”od báby pokřtěno“, pouze jednou a to v roce 1699.

Při zkoumání záznamů o věku je potřeba přihlídnout k faktu, že tyto údaje jsou u dospělých v 17. a 18. století spíše orientační, neboť byly často jen odhadovány. Za poměrně věrohodné lze považovat údaje o věku nejmenších dětí.²⁰⁸

Pokud rozdělíme zemřelé osoby dle věku do dvou skupin na děti do 15 let věku a na starší osoby (tabulka 23, graf 3) lze získat hrubé informace o vlivu úrovně kojenecké a dětské úmrtnosti na celkovou úmrtnost a také získat představu o tom, v jakém věku lidé nejčastěji umírali v rozmezí let (1750 –1799).

Tabulka 14 Úmrtnost podle věkových skupin v letech 1750-1799

Desetiletí	0 - 1	1 - 4	5 -14	15 – 59	60 +	Celkem
1750-1759	75	57	28	106	32	298
1760-1769	81	40	30	73	28	252
1770-1779	73	78	43	118	39	351
1780-1789	52	65	25	60	23	225
1790-1799	64	73	21	57	53	268
1750-1799	345	313	147	414	175	1394
Celkem %	24,75	22,45	10,55	29,69	12,55	100,00

Počet jednotlivých osob ve věkových skupinách nemáme k dispozici, a proto nemůžeme určit specifickou úmrtnost podle věku. Musíme se spokojit s procentuálním vyjádřením z celku ve sledovaném období. Tabulka 5 ukazuje počty zemřelých podle věkových skupin po jednotlivých desetiletích druhé poloviny 18. století. Souhrnně v roce

²⁰⁵ BERÁNKOVÁ, Jana. Demografický vývoj města Kouřimi v letech 1650-1850. In *Historická demografie 18*. Praha, 1994, s. 87. ISSN 0323-0937.

²⁰⁶ DOKOUPIL, Lumír – FIALOVÁ, Ludmila- MAUR, Eduard. *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*. Praha, 1999, s. 72. ISBN 80- 85950-64-2.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 51.

1750-1799 připadalo 24,74 % zemřelých na kojence, na děti od 1-4 let pouhých 22,45 %, dále 10,5 % na děti od 5-15 let, 29,69 % na dospělé od 15 do 59 let věku a na skupinu od 60 let nahoru pak 12,55 % (graf 3).

Údaje o věku z matrik se obecně považují za použitelné. Nejpřesnější bývá uveden věk úmrtí kojenců a malých dětí, ačkoli i zde je patrný častý výskyt číslic končících nulou či pětkou a čím je zemřelá osoba starší, tím nepřesnější je uvedený věk v matrice zemřelých.²⁰⁹

Při podrobné analýze úmrtnostního věku jsem zjistila skutečnost, že u zemřelých dětí do 1 měsíce je uváděn věk po dnech nebo často taky po týdnech a po nedělích, kterých je nejvyšší počet 21 a od té doby je věk uváděn na měsíce. U těchto nízkých věkových hodnot není patrné zaokrouhlování, lze tedy uvedené věky považovat za přesné. Velmi často je u zemřelých udáno stáří “1 rok”, u kterého by se dalo přesné stáří dohledat pouze časově velmi náročnou kontrolou z matrik narozených. U věku od 5 do 30 let jsem zaznamenala různorodost věkových záznamů, bez inklinace k číslům končícím 0 nebo 5. U některých osob je uveden úmrtnostní věk nejen na roky, ale i na měsíce a dny. U starších zemřelých osob se pak vyskytují již jen celá čísla a silněji se projevuje tendence k zaokrouhlování na násobky pěti, přičemž tento jev sílí se vzrůstajícím věkem zemřelých. Objevují se samozřejmě údaje o věku končících i jinými čísly než 5 nebo 0, ale tyto nejsou převažující.

Každopádně při práci s úmrtnostním věkem z matrik musíme mít na paměti, že pravdivost těchto údajů často závisela od osoby toho kterého konkrétního faráře a na jeho zájmu zjistit přesný věk zemřelého farníka či jiné osoby, o jejímž úmrtí byl proveden zápis v matrice této farnosti.

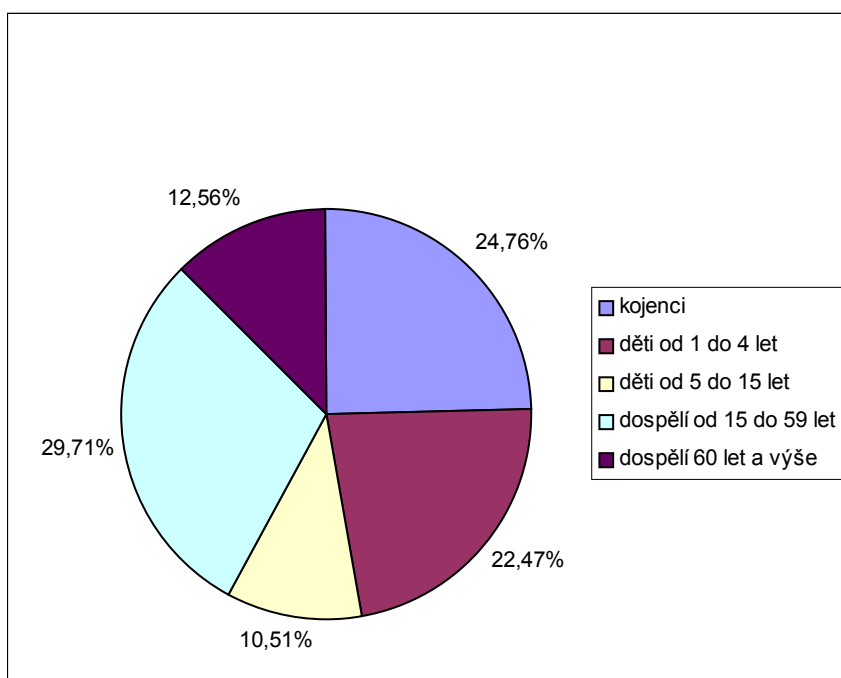
I přes všechny odchylky, které mohly vzniknout při zápisu věku, pomohou tato hrubé a často orientační datумы k vytvoření obrazu o stavu mortalitních poměrů a rozlišení období s příznivějšími úmrtnostními poměry a s nepříznivými.

V daném časovém úseku období bylo možno pozorovat skladbu zemřelých podle pohlaví, z čehož jsem zjistila rozdíl v úmrtnosti mezi muži a ženami. (tabulka 15, 16, 17).

²⁰⁸ LAŠTOVKOVÁ, Barbora. Vývoj úmrtnosti ve farnosti Hostivař v první polovině 18. století . In *Historická demografie* 19. Praha, 1995, s. 68. ISSN 0323-0937.

²⁰⁹ Tamtéž, s.66.

Graf 3 Počty zemřelých podle věkových skupin v letech 1750-1799

Tabulka 15 Složení zemřelých podle pohlaví v letech 1750-1799

Věk	Muži	Ženy	Celkem	Muži %	Ženy %	Celkem %
0-27	91	73	164	12,79	10,69	11,76
28-365	103	78	181	14,48	11,42	12,98
1-4	166	147	313	23,34	21,52	22,45
5-9	43	51	94	6,04	7,46	6,74
10-14	30	23	53	4,21	3,36	3,80
15-19	12	19	31	1,68	2,78	2,22
20-29	27	39	66	3,79	5,71	4,73
30-39	38	48	86	5,34	7,02	6,16
40-49	58	55	113	8,15	8,05	8,10
50-59	59	59	118	8,29	8,63	8,46
60-69	36	58	94	5,06	8,49	6,74
70-79	38	22	60	5,34	3,22	4,30
80-89	10	10	20	1,40	1,46	1,43
90+	-	1	1	-	0,14	0,07
Celkem	711	683	1394	100,00	100,00	100,00

Analýzou jednotlivých skupin zjistíme, které věkové kategorie umíraly na Pecce v období 1750-1799 nejčastěji (tabulka 15). Nejprve se zaměřím na kojeneckou úmrtnost. Tato je faktorem, který v sobě často zrcadlí nejen celou úroveň plodnosti populace, ale i stav

zdravotní péče, porodních a poporodních zvyklostí a opatření.²¹⁰ Je také známa skutečnost, že právě u této kategorie se nejvíce objevovala podregistrace v církevních matrikách.²¹¹ Porod a prvé dny života znamenaly v historických populacích nejkritičtější životní fázi, zaměřila jsem se proto obzvláště na tuto etapu, stejně jako autoři Přírozené měny obyvatelstva²¹² a provedla jsem vzájemné srovnání našich zjištění.

Celkový počet úmrtí kojenců a mladších dětí do 5 let činil 659 osob a tvořil 47,27 % celkového počtu zemřelých v období let 1750-1799. V této skupině převažuje podle pohlaví úmrtnost chlapců (360) nad dívkami (298). Stejný závěr zjišťují i autoři v Přírozené měně obyvatelstva.²¹³ Za celé sledované období převažuje povětšinou úmrtnost chlapců nad dívkami. Jinak je tomu pouze v kategorii 5-9 let, 15-19 let, 20-29, 60-69 let a 80-89 let, kde převažuje počet úmrtí dívek.

Tabulka 16 Úmrtnost mužů v letech 1750 - 1799

	1750-1759	1760-1769	1770-1779	1780-1789	1790-1799	Celkem	Celkem %
0 - 27	25	20	18	11	17	91	12,8
28 - 365	21	20	29	14	19	103	14,49
1 - 4	32	17	47	32	38	166	23,34
5 - 9	6	7	11	12	7	43	6,04
10-14	7	1	13	2	7	30	4,22
15 - 19	1	4	4	2	1	12	1,68
20 - 29	6	3	9	7	2	27	3,79
30 - 39	6	3	9	7	6	38	5,34
40 - 49	12	12	20	3	6	58	8,15
50 - 59	14	11	18	6	10	59	8,29
60 - 69	8	6	8	3	11	36	5,06
70 - 79	8	8	7	3	12	38	5,34
80 - 89	-	3	3	2	2	10	1,4
90+	-	-	-	-	-	-	-
Celkem	147	122	199	104	139	711	100

Celkový počet úmrtí kojenců a mladších dětí do 5 let činil 659 osob a tvořil 47,27 % celkového počtu zemřelých v období let 1750-1799. V této skupině převažuje podle pohlaví úmrtnost chlapců (360) nad dívkami (298). Stejný závěr zjišťují i autoři v Přírozené měně

²¹⁰ DOKOUPIL, Lumír – FIALOVÁ, Ludmila- MAUR, Eduard. *Přírozená měna obyvatelstva českých zemí v 17.a 18. století*. Praha, 1999. s. 52. ISBN 80- 85950-64-2.

²¹¹ Tamtéž, s.53.

²¹² Tamtéž, s.54.

²¹³ Tamtéž, s.53.

obyvatelstva.²¹⁴ Za celé sledované období převažuje povětšinou úmrtnost chlapců nad dívkami. Jinak je tomu pouze v kategorii 5-9 let, 15-19 let, 20-29, 60-69 let a 80-89 let, kde převažuje počet úmrtí dívek.

Tabulka 17 Úmrtnost žen v letech 1750 – 1799

	1750-1759	1760-1769	1770-1779	1780-1789	1790-1799	Celkem	Celkem %
0 - 27	16	20	10	10	17	73	10,68
28 - 365	13	21	16	17	11	78	11,42
1 - 4	25	23	31	33	35	147	21,52
5 - 9	10	17	10	9	5	51	7,46
10-14	5	5	9	2	2	23	3,36
15 - 19	5	5	2	4	3	19	2,78
20 - 29	12	4	13	7	3	39	5,71
30 - 39	14	12	10	4	8	48	7,02
40 - 49	14	8	14	12	7	55	8,05
50 - 59	21	4	16	8	10	59	8,63
60 - 69	9	9	13	8	19	58	8,49
70 - 79	6	2	3	6	5	22	3,22
80 - 89	-	-	5	1	4	10	1,46
90+	1	-	-	-	-	1	0,146
Celkem	151	130	152	121	129	683	100,00

Novorozenecká úmrtnost zaujímal téměř polovinu kojenecké úmrtnosti, což znamená že skoro polovina dětí, zemřelých do 1. narozenin, umírala již v prvních měsících svého života. Vzhledem k pohlaví, převažují v této skupině úmrtí chlapců (91) nad dívkami(73).

Tabulka 18 Kojenecká úmrtnost v letech 1750-1799, přepočít na 1000 narozených

Období	Narození	Zemřelý ve věku							
		0-2		0-6		0-27		28 dní-1 rok	
		A	B	A	B	A	B	A	B
1750-1759	314	19	60	10	32	12	38	34	108
1760-1769	306	25	82	4	13	11	36	41	133
1770-1779	291	16	55	2	7	10	34	45	52
1780-1789	336	16	48	3	9	2	6	31	92
1790-1799	372	19	51	11	30	4	11	30	81
1750-1799	1619	95	59	30	19	39	24	181	112

A absolutní počty

B Přepočít na 1000 narozených

²¹⁴DOKOUPIL, Lumír – FIALOVÁ, Ludmila- MAUR, Eduard. *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí v 17.a 18. století*. Praha, 1999. s. 53. ISBN 80- 85950-64-2.

Další sledovanou skupinou, která se také výrazně podílela na úmrtnosti v daném období vedle kojenecké byla úmrtnost mladších dětí (1– 4 roky). Její součet činil za uvedená léta 1750-1799 celkem 313 úmrtí. Z toho opět více podléhali v tomto věku chlapci (166) než dívky (147).

V celkovém souhrnu skupin 0-4 (tabulka 15) zcela zřetelná větší úmrtnost chlapců nad dívkami; poměr 360 : 298, což mělo za důsledek celkové snižování počtu chlapců převažujících v porodnosti, dochází tedy ke snižování maskulinity.

Tabulka 19 Průměrný věk všech zemřelých podle pohlaví na Pecce a kojenců podle pohlaví v letech 1750-1799

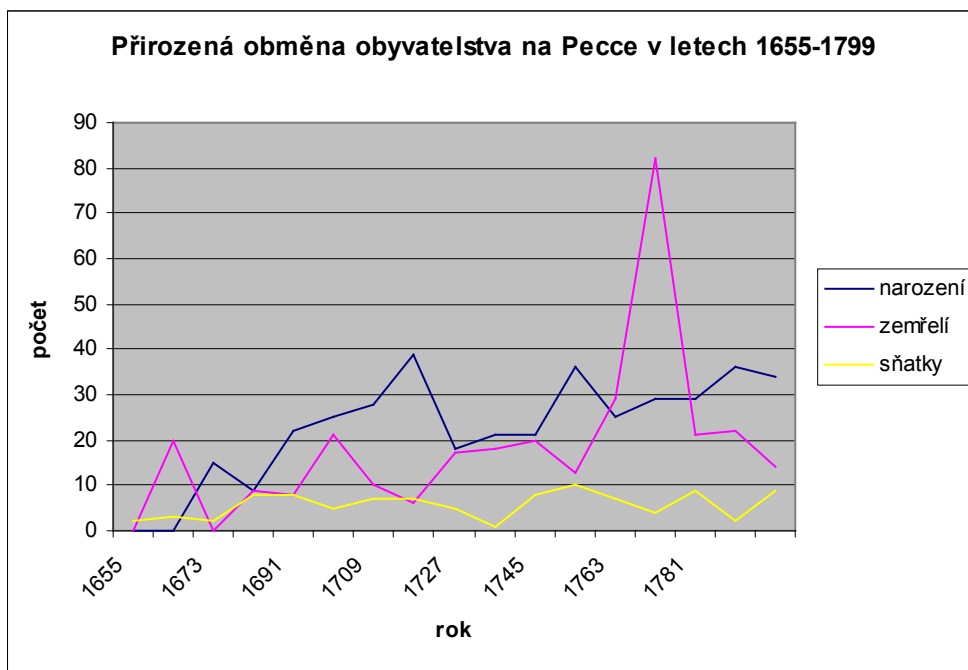
Desetiletí	Celkem (roky)		Kojenci (dny)	
	Muži	Ženy	Chlapci	Dívky
1750-1799	32,48	32,58	50,97	76,41
1760-1769	33,94	36,82	68,16	44,1
1770-1779	37,25	42,97	61,65	48,92
1780-1789	36,38	37,61	65,16	46,2
1790-1799	35,24	41,97	97,22	59,3

Podíl věkové skupiny 5-9 letých dětí v úhrnu zemřelých byl poměrně stálý a po celou dobu se pohyboval kolem 6,74 %. Skupina 10-14 letých tvořila 3,8 %, přičemž nejvyšších hodnot dosáhla v letech 1770-1779, což má souvislost s hladomorem. U této skupiny byla zaznamenána i nejvyšší úroveň úmrtí za celé období. U 15-19 letých došlo k maximu úmrtí v letech 1760-1769 a úmrtí tvořila 1,8 % procent z celkového počtu. Dospělí od 20-29 let tvořili 4,73 % a nejvíce jich umřelo v letech 1770-1779. Skupina 30 - 39letých zaujímala 6,16 % z celkového počtu a 40-49letí představovali 8,39 %. Poslední skupinou, která zaujímala vyšší procento byl věk od 50 do 55 let, a to celých 8,46 %. Ostatní skupiny od 60 let výše, představovaly nejmenší část z tohoto celku, vzhledem k nižšímu úmrtnostnímu věku. Uvádím je zde pouze v jejich výčtu a procentuelnímu zastoupení: 60-69 (6,74 %), 70-79 (4,3 %), 80-89 (1,43 %), 90 a více (0,07 %).

Při celkovém zhodnocení výsledky úmrtnosti vzhledem k věku a pohlaví v desetiletých intervalech tedy ukazují, které skupiny měly nejvyšší úmrtnost během sledovaného období. Lze u nich pozorovat jistou stabilitu, kdy nedochází k výrazným výkyvům podílu jednotlivých skupin. Na této skutečnosti má také velký podíl fakt, že, druhá polovina 18. století byla obdobím relativně klidným, bez velkých mortalitních otřesů, s výjimkou velké demografické krize na počátku 70. let, která měla v peckovských poměrech fatální dopad. Lze se tedy domnívat že mírné poklesy a vzestupy v ostatních obdobích jsou převážně důsledky sezónního vlivu na úmrtnost.

Křivka úmrtnosti ukazuje výrazný vzestup v letech demografických krizí. Různá mírnější zvýšení můžeme ovšem pozorovat i v jiných letech. Celkový trend úmrtnosti vystihuje nejlépe graf č. 4 s devítiletými klouzavými průměry.

Graf 4 Devítileté klouzavé průměry porodnosti, sňatečnosti a úmrtnosti

Sezónní pohyb úmrtnosti odráží celkovou hospodářskou a sociální situaci během roku a často je u jejího průběhu zřetelné, která léta byla zasažena demografickými krizemi a v některých případech lze na jejím základě odhadovat příčiny úmrtí (tabulka 20).

Tabulka 20 Sezónní pohyb úmrtnosti podle délky měsíců let 1655-1799

Tabulka 3												
Sezónnost sňatků na Pecce v letech 1655 -1799 (Absolutní počet)												
Období	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1660-1687	24	15	31	25	28	16	7	14	16	19	9	10
1688-1715	40	21	24	28	25	30	14	13	18	23	13	20
1716-1743	48	35	39	36	35	19	34	27	19	47	34	27
1744-1770	71	91	78	69	50	45	36	42	48	55	63	47
1771-1799	96	65	70	69	72	81	57	63	55	67	72	51
Celkem	279	227	242	227	210	191	148	159	156	211	191	155

Měsíční pohyb úmrtí v přepočtu na den (graf 5) pohybuje od 4,51 v měsíci červenci do 8,74 v lednu. Průměr za všechny měsíce pak činí 6,31 úmrtí na den. Maxima vykazují měsíce leden, březen, únor a duben, dále pak již nastává pokles počtu zemřelých. Všechny ostatní letní a zimní měsíce jsou vzhledem k četnosti úmrtí podprůměrné. Průměr je 192,16 úmrtí připadajících na 1 měsíc. Vyjímkou je v tomto případě pouze říjen, kde je počet úmrtí poněkud vyšší (211). Naprosté minimum připadá pak na měsíc červenec (148). Zhodnotíme-li vývoj úmrtnosti v jednotlivých úsecích na grafu číslo 1, vidíme, že po celé sledované období nedošlo k nějakým výrazným změnám.

Zjištěný průběh sezónnosti ukazuje zřejmě na velkou závislost tehdejších lidí na přírodě. V létě a na podzim, kdy bylo teplo, dostatek potravin a vitamínů, umíralo lidí méně než na jaře, kdy mohli být vyčerpaní po zimě, snázejí proto podléhat nemocem a také potravinová základna nebyla již tak hojná.

Pokusila jsem se zachytit i sezónní pohyby v závislosti na pohlaví, abych zjistila, jestli počasí charakteristické pro jednotlivé období roku a další konkrétní zvyky a pracovní rytmus, spojené s jednotlivými obdobími nějakým způsobem ovlivnilo větší či menší úmrtnost „křehkého“ nebo „silnějšího“ pohlaví. Co se týče rozdílu v měsíčním pohybu úmrtnosti mužů a žen, je zajímavé, že ženy umíraly nejčastěji v prvních měsících roku, a to v následujícím pořadí: únor, leden a březen. U mužů pak úmrtí dosahovala maxima v lednu, dubnu a únoru. Naopak nejnižší počet úmrtí byl zaznamenán u žen v měsících červenci a prosinci a u mužů to bylo pak v srpnu a prosinci. Z provedené analýzy lze vyvodit, že zjištěná maxima a minima v počtech úmrtí u obou pohlaví se při tomto srovnání příliš neliší. Domnívám se, že velký podíl na vyšší úmrtnosti u obou pohlaví právě v prvních měsících roku, souvisel se zimou a vyčerpaností po ní, kdy v této poněkud drsné podkrkonošské krajině nebylo žití a celková existence asi vůbec jednoduchá.

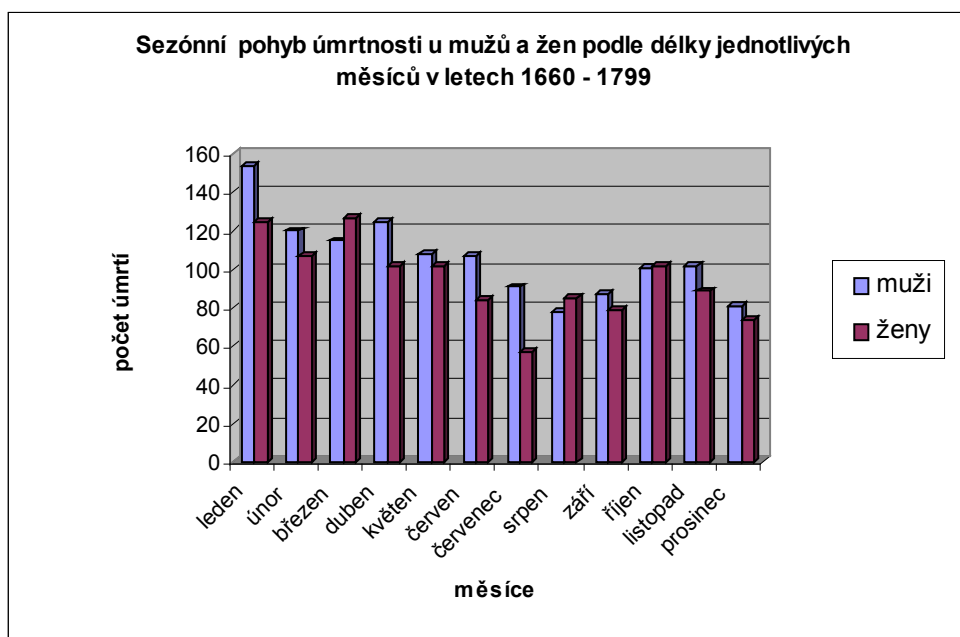
Při komparaci s jinou lokalitou, kupříkladu se sezónní úmrtností ve farnosti Hostivař, lze konstatovat velkou podobnost. Ženy stejně jako muži umírali nejvíce na jaře, přičemž B. Laštovková zde uvádí ještě další, a sice podzimní maximum, které ale na Pecce zkonstatovat nelze.²¹⁵

Neustále se nabízí otázka, do jaké míry jsou jednotlivé záznamy v matrikách zemřelých směrodatné a využitelné. Většina autorů studií o mortalitě spolehlivost údajů o věku neprověřovala, což je pochopitelné z důvodu ohromné časové náročnosti, neboť věk

²¹⁵ LAŠTOVKOVÁ, Barbora. Vývoj úmrtnosti ve farnosti Hostivař v první polovině 18. století. In *Historická demografie* 19. Praha, 1995, s. 77. ISSN 0323-0937.

každé konkrétní osoby při úmrtí, by se musel zpětně prověřit a srovnat s údajem o křtu, zaznamenaným v matrikách narozených a to s předpokladem vyhledávání v minimálně dvou letech předešlých či nadcházejících. Podrobné ověření spolehlivosti záznamů úmrtního věku u matrik zemřelých provedla ve své studii Barbora Laštovková v matrikách farnosti Hostivař, přičemž tato zjištění bývají přebírána a využívána i jinými autory, zpracovávajícími excerpované údaje z matrik.²¹⁶

Graf 5, Sezónní pohyb úmrtnosti u mužů a žen podle délky jednotlivých měsíců

Laštovková došla ve své práci k závěru, že spolehlivost záznamů u nejmenších dětí čili u kojenců na 1 den je 45 %, pomineme-li odchylku jednoho dne, pak bylo přesných 75 % údajů. U věkové skupiny 1-4 roky zjistila pak správnost největší, a to s přesností na 1 den u 72 % záznamů. U kategorie 5-14 let dochází k častému podhodnocení věku chlapců a naopak 40 % dívek je považováno za starší o rok až dva. U poslední sledované kategorie 14-59 let, je každý druhý chlapec a muž, považován za mladšího o rok či dva. U dívek a žen je situace opačná, 40 % jich bylo považováno za starší o rok či o dva. U starších osob pak již Laštovková ověření přesnosti záznamů pro jejich malý počet neprováděla.²¹⁷

Obecně lze tedy tato zjištění shrnout tak, že údaje o věkové skladbě zemřelých lze považovat za věrohodné, a to především u kojenců a mladších dětí. Tato skutečnost má

²¹⁶ Autoři publikace *Přirozená měna obyvatelstva citují* a odvolávají se na její studii na s. 56.

²¹⁷ LAŠTOVKOVÁ, Barbora. *Vývoj úmrtnosti ve farnosti Hostivař v první polovině 18. století*. In *Historická demograie* 19. Praha, 1995, s. 67. ISSN 0323-0937.

pravděpodobně souvislost s tím, že u malých dětí se dalo velmi dobře přesně stanovit jejich věk, neboť rodinní příslušníci zemřelého dítěte či farář, měli narození tohoto jedince stále ještě v živé paměti. Tato již ovšem selhávala, pokud se jednalo o přesné stanovení věku u osob starších, který byl často jen odhadován a nebyl pro běžný každodenní život “obyčejného” jedince žijícího v období raného novověku až zas tak důležitý.

U matriční záznamů Pecky jsem z hlediska poměrně velkého množství zápisů, u nichž je zaznamenán věk zemřelých, provedla alespoň drobnou sondu, kdy jsem se snažila u 18 vybraných zemřelých osob, z každé věkové skupiny jednoho muže a jednu ženu (skupiny z tabulky 7, 8), dohledat data jejich křtů v matrikách narozených. Při tomto zpětném přezkoumávání narození, jsem zkonstatovala fakt, že je potřeba projít nejen záznamy z roku, na který po odečtu věku připadá datum narození, ale i minimálně dvě léta předchozí a následující, neboť věk byl často jen odhadován a také značně zaokrouhlován, jak jsem již zmínila výše. Dohledávání úmrtí žen nad 15 let stěžoval také fakt, že při narození byla v matrice zapsána jména rodičů a při úmrtí bylo uvedeno jen, o čí manželku se jednalo, což při změně přímení po svatbě, zkomplikovalo orientaci v těchto záznamech. Pro tuto kontrolu starších žen by bylo nutné založit si pro každý matriční zápis zvláštní kartu a přesně vysledovat, kde a v kterém roce se žena vdala, koho si vzala a jak se tím změnilo její jméno. Z výše uvedených důvodů u žen ověřuji správnost údajů pouze do 15 let jejich věku, a to nejen kvůli tomu, že u nich dochází po sňatku ke změně jména, ale také proto, že po svatbě se často stěhují a jsou po svém úmrtí zapsány, buďto v záznamech jiné obce peckovské farnosti nebo v matrikách úplně jiné farnosti a jejich dohledání by bylo poněkud složitější a časově velice náročné a zůstává i otázkou, kolik požadovaných žen by se podařilo najít.

V tabulce číslo 21 jsem uvedla v první kolonce vždy kategorii, z níž jsem si vybrala losem jednu zesnulou příslušnici ženského pohlaví, a následně pak uvádím s jakým odstupem se mi podařilo dopátrat se jejího narození.

Tabulka 21 Ověření spolehlivosti matričních zápisů u žen podle jednotlivých věkových skupin

Věková kategorie žen	Stáří ženy ; časové rozpětí, v němž byla nalezena
0-27	7 dní; nalezena s přesností na 1 den
28-365	56 dní; nalezena o 2 dny později
1 a 6 4	15 měsíců; nalezena o měsíc později
5 až 9	7 let; nalezena o 2 dny později
10 až 14	nenalezena

Vyhodnotím- li úspěšnost dohledání v matrikách narozených u žen do 15 let věku, docházím k závěru, že u dětí do 9 let se mi podařilo dohledat všechny zemřelé osoby, s rozdílem 2 dny až 1 měsíc od předpokládaného data narození. Dívku, řadící se do skupiny 10-15 let, se mi najít nepovedlo. Obecně lze tedy zhodnotit, že u dívek do 9 let je spolehlivost záznamů velmi vysoká a se vzrůstajícím věkem klesá.

Tabulka 22 Ověření spolehlivosti matričních zápisů u mužů podle jednotlivých věkových skupin

Věková kategorie mužů	Stáří muže; časové rozpětí, v němž byl nalezen
0-27 dní	12 dní; nalezen přesně na měsíc a den
28-365 dní	9 měsíců; nalezen o 5 dní dříve
1 až 4 roky	3 roky; nenalezen
5 až 9 let	5 let; nalezen ve vypočteném datumu
10 až 14	12 let; nalezen o 10 měsíců dříve
15-19 let	17 let; nenalezen ve vypočteném roce
20-29 let	19 let; nenalezen
30-39 let	35 let; nalezen přesně ve vypočteném roce
40-49 let	42 let; nenalezen v rozmezí + - 3 roky
50-59 let	58 let; nenalezen
60-69 let	68 let; nalezen o rok dříve
70-79 let	70 let; nalezen o rok později
80-89 let	82 let; o tři roky později než vypočítáno

U chlapců a mužů jsem zkontrolovala spolehlivost záznamů ve všech věkových skupinách, z nichž jsem si vybrala také pokaždé jednoho zástupce (tabulka 22).

U mužů jsem po dohledání příslušníků všech stanovených kategorií došla k závěru, že u kojenců byla úspěšnost nejvyšší, podařilo se mi je nalézt téměř na den přesně, chlapce od 1- do 14 let se mi dohledat nepodařilo ani v zápisech mladších ani starších. Chlapce ve věku 5-9 let jsem našla ve vypočítaném roce a od 10-145 byl zapsán o 10 měsíců později. Jedince ze skupiny 15-19 jsem v záznamech nedohledala, stejně jako muže řadícího se do skupiny 20-29 let. Muže ve věku 30-39 jsem našla v roce, který souhlasí, po odečtu stáří tohoto jedince od datumu úmrtí. Méně úspěšnější jsem již byla u mužů ve věku od 40-59 let, které jsem nenalezla ani v rozmezí tří let před předpokládaným narozením ani tři léta po narození. U mužů starších 60 let jsem vybrané jedince našla v časovém rozmezí rozdílu 1-3 let.

Závěrem tohoto ověření správnosti je potřeba poznamenat, že ideálním stavem by bylo provést kontrolu u všech záznamů, u nichž je poznamenán věk při úmrtí, nebo alespoň u většího vzorku zemřelých, neboť v tomto malém počtu mohou být má zjištění zavádějící a nelze je tedy příliš zobecňovat. Každopádně se tímto potvrzuje názor, že Pecka je, co do spolehlivosti matričních záznamů, nepříliš kvalitně vedená farnost, když i na tak malém

vzorku 18 osob vybraných z matrik zemřelý, chybí v matrikách narozených zápis o křtu celkem 5 z nich.

Průměrný věk zemřelých nelze považovat za směrodatný ukazatel úmrtnosti, protože silně souvisí s počtem obyvatel v jednotlivých věkových skupinách, přičemž tyto počty nejsou známy. Přesto je zajímavé se pokusit tyto údaje zrekonstruovat, alespoň na základě dat z let 1750 - 1799. V tabulce 12 rozdělují zemřelé podle pohlaví, přičemž zde zvlášť vyčleňují úmrtí kojenců podle pohlaví, které uvádím ve dnech. Pro obě tyto skupiny je vypočítán průměrný věk za jednotlivá desetiletí. Z uvedených údajů vyplývá, že přibližný průměrný věk mužů při úmrtí během druhé poloviny 18. století byl zhruba 32-37 let a u žen se pak pohyboval průměrně v rozmezí 32-42 let. Ze zjištěných průměrů věků při úmrtí zaznamenaných v tabulce 12, je patrná postupná stoupající tendence délky života u obou pohlaví, související snad se zlepšujícími se životními podmínkami obyvatel českých zemí obecně a také s pokrokem lékařské péče. Při těchto údajích se nabízí myšlenka na srovnání s věkem jakého se v průměru dožíváme dnes a lze si jen těžko představit, že bychom umírali v tak pro dnešní dobu produktivním věku.

Každopádně je nutné mít na paměti, že na nízkém průměrném věku se značně podepisovala dětská úmrtnost. Tabulka 23 ukazuje celkové počty zemřelých kojenců, za období let 1750-1799. Značné jsou výkyvy v jednotlivých desetiletích. Je zde velmi zřetelný rozdíl mezi desetiletími 1770-1779 a 1780-1789, kdy dochází k prudkému poklesu kojenecké úmrtnosti. Zde je potřeba poznamenat, že v 70. letech dochází sice ke zřetelnému poklesu kojenecké úmrtnosti, ale v letech předešlých umřela řada lidí celkově, čímž se tudíž snižuje celkový počet obyvatel na Pecce. Nejde tedy přesně řečeno jen o pokles kojenecké úmrtnosti, ale o pokles počtu zemřelých ve všech věkových skupinách.

Poporodní úmrtnost (0-6 dní) byla ve sledovaném období let 1750-1799 nejvyšší v desetiletích 1750-1759 a 1790-1799. Novorozenecká (0-27 dní) pak v letech 1750-1759 a ponovorozenecká (28 dní – 1 rok) ve třetím desetiletí sledovaného období čili v letech 1770-1779. Léta 1750-1759 jsou léta zasažená jednak válkami s revoluční Francií a válkou sedmiletou, kdy se sužování obyvatelstva válečnými útrapami odrazilo právě na této skupině malých dětí, kteří pravděpodobně „doplatily” na chudobu a útrapy spojené s válečnými událostmi (tabulka 23).

Vedle srovnání celkové kojenecké úmrtnosti je pak zajímavé i srovnání počtu úmrtí kojenců podle pohlaví, kde docházím k závěru, že v celkovém pohledu o „něco” dříve umírali v této kategorii chlapani než dívky. Při rozboru jednotlivých etap zjistíme, že

poporodní úmrtnost v těchto padesáti letech byla takřka vyrovnaná, větší rozdíly bylo pak možno sledovat v novorozenecké úmrtnosti, kde je při vzájemné komparaci rozdíl mezi pohlavími značný stejně jako u ponovorozenecké úmrtnosti. U obou pohlaví dosáhla pak nejvyšších hodnot úmrtnost ponovorozenecká (28 dní až 1 rok), přičemž ve většině případů byla vyšší u chlapců.

Tabulka 23 Kojenecká úmrtnost v letech 1750-1799

Období	Kojenecká úmrtnost (celkem)	Z toho ve věku							
		0 - 2 dny		0 - 6 dní		0 - 27 dní		28 dní - 1	
		chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky
1750-1759	75	9	10	6	4	10	2	21	13
1760-1769	81	11	14	3	1	6	5	20	21
1770-1779	73	9	7	1	1	8	2	29	16
1780-1789	52	7	9	2	1	2	-	14	17
1790-1799	64	9	10	7	4	1	3	19	11

Nejvyšší úmrtnostní věk u mužů je zjištěn v desetiletí 1770-1779, stejně jako je tomu i u žen, to znamená v rozmezí let 1770-1779. Považuji za důležité uvést také fakt, že ve sledovaném období let 1750-1799 dochází ke změně v matričních záznamech zemřelých. Od roku 1771 již nejde o větný nestrukturovaný zápis, ale v matrikách Pecky dochází při registraci úmrtí k zavedení “kolonek”, čímž se značně zpřehlednila a pravděpodobně snad i urychlila evidence jednotlivých zapisovaných údajů o úmrtích. V této době jsou matriky zemřelých vedeny výhradně německy. Jednotlivé strukturované matriční zápisy o „nebožtících“ obsahovaly následující údaje: den, měsíc a rok skonu, číslo domu, jméno zesnulého, náboženskou příslušnost, pohlaví, věk a poslední kolonka byla pro “Krankheit und Todesart” čili pro důvod úmrtí. Často je u zápisu také udáno, kým byl zesnulý prohlédnut a pohřben, jako tomu bylo například při úmrtí Franziska Hallazkina zesnulého 14. září 1791 ve věku 66 let, “versehen und begraben von P. Joseph Mayvald Kaplan”.²¹⁸

Srovnám-li celkový průměrný úmrtnostní věk u mužů (32 - 37 let) a žen (32 - 42 let) v období posledních padesáti let 18. století, kdy nám to peckovské matriky umožňují, dojdeme k závěru, že rozdíl věků při úmrtí u obou pohlaví není nijak výrazný a pohybuje se v rozmezí (5–10 let). Do tohoto výsledku se promítá fakt, že úmrtnost chlapců v nižším věku byla sice větší než u dívek, ale tato skutečnost se ve vyšším věku vykompenzovala tím, že od 15 roku života dochází k nárůstu úmrtí žen, čímž se vyrovnává celkový poměr

²¹⁸ Státní oblastní archiv Zámorsk, Sběrka matrik východočeského kraje, farní úřad Pecka, inv.č. 6978, sign. 124-20, fol. 36, matrika zemřelých z let 1787-1799.

zprůměrnovaných úmrtí u obou pohlaví (tabulka 16,17). Zahrneme-li do výpočtu průměrného věku při úmrtí všechny zemřelé v těchto letech včetně kojenců, vykazuje již úmrtnostní věk poměrně nižší hodnotu. Po celé zkoumané období lze tedy konstatovat fakt, že kojenecká a dětská úmrtnost se značně podílely na stavu populace a odrazily se i v hodnotě průměrného věku zemřelých. Data vypočtená pro průměrný věk všech zemřelých (tabulka 19), ukazují, že ženy se v průměru dožívaly vyššího věku než muži.

Opět zde ale musím upozornit na fakt, že vzhledem ke sledovanému vzorku zápisů, z něhož jsou získány výsledné poměrně nízké počty, nelze vyvozovat příliš obecné závěry, neboť čísla jsou povětšinou velmi malá a různé výkyvy mohou být zapříčiněny v mnohém pouze sezónními vlivy.

Tabulka 24 Průměrný věk zemřelých starších 15 let v období 1750-1799

Desetiletí	Celkem (roky)	
	Muži	Ženy
1750–1759	43,28	43,71
1760-1769	43,82	48,12
1770-1779	45,71	49,37
1780-1789	48,54	49,16
1790-1799	48,12	49,31

Pomineme-li kojence, kteří značně snižují průměr úmrtnostního věku jak u žen, tak u mužů, dojdeme k závěru, že pokud již děti přečkali kritické období dětství, dožívali se pak tyto osoby v průměru vyššího věku (tabulka 24), než jaký byl vypočten pro všechny zemřelé v této lokalitě v letech 1750-1799 (tabulka 19). Lze tedy zkonstatovat fakt, že průměrný věk zemřelých po eliminaci podílu zemřelých v dětském věku (0-14 let) se výrazně zvyšuje nad hranici 40 let.

Srovnám-li úmrtnostní věk osob nad 15 let s délkami života v druhé polovině 18. století uvedenými v Přirozené měně obyvatelstva českých zemí pro stejnou kategorii ve farnosti Sobotín, Frýdlant, Frenštát pod Radhoštěm a Moravské Třebové²¹⁹, jeví se při tomto srovnání věk úmrtí žen i mužů na Pecce nižší než v těchto ostatních lokalitách (tabulka 25). Na Pecce tento věk nepřekračuje hranici 50 let jako je tomu u ostatních údajů, ale je již podstatně vyšší než pro celkové stáří při úmrtí všech zaznamenaných zemřelých v tomto městečku. Hlavní příčiny tohoto nižšího průměrného věku zemřelých spárují především v

²¹⁹ DOKOUPIL, Lumír – FIALOVÁ, Ludmila- MAUR, Eduard. *Přirozená měna obyvatelstva*. Praha, 1999, s. 59. ISBN 80-85950-64-2

typu srovnávaných míst, což jsou v tomto případě samé větší celky, než je Pecka, a také v malém vyexcerpovaném vzorku údajů pro Pecku, zaznamenaných tamními faráři.

Tabulka 25 Srovnání úmrtnostního věku osob starších 15 let v druhé polovině 18. století ve vybraných lokalitách s Peckou

Období	Pecka		Sobotín		Frýdlant		Frenštát pod Radhoštěm		Moravská Ostrava	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy
1750-1799	45,89	47,93	59,7	59,1	51,7	56,1	55,2	53,6	53,4	54,1

Dalším výrazným faktorem při studium mortality jsou demografické krize, které jsou nedílnou součástí populačního vývoje v předkapitalistickém období. Mnoho historiků a historických demografů se ve svých pracích shoduje na faktu, že právě tyto jevy nejvíce ovlivnily počet úmrtí v raném novověku. Pod pojem demografická krize, lze v těchto souvislostech zahrnout situaci, kdy křivka úmrtnosti prudce a mimořádně stoupne nejméně tak, že dosahuje dvojnásobek průměrného ročního počtu zemřelých.²²⁰ Obecně lze říci, že se jednalo o periodicky se opakující prvek starého demografického režimu, jehož hlavním důsledkem byla následná vysoká mortalita.

Během těchto krizí dochází k obrovskému, krátkodobému vzestupu úmrtnosti, který je doprovázen zpravidla poklesem koncepcí a sňatků. Po odeznění krize se počet úmrtí v převážné většině případů sníží pod hranici průměru. K tomuto stavu dochází z několika důvodů, zaprvé dojde k eliminaci slabších, méně odolných jedinců, dále osob nemocných a za druhé pak klesne i počet manželství schopných plodit děti.²²¹

Bezpochyby není nezajímavý fakt, nakolik se odrazila tato „krizová období“, známá z celozemského měřítka, v úmrtnostních poměrech Pecky, potažmo celé farnosti a této lokality jako takové vůbec. Průměrný roční počet zemřelých na Pece v letech 1660-1799 činil 18,34 úmrtí. Dvoj a vícenásobku, tedy počtu vyššímu než 36,68 úmrtí za rok, bylo dosaženo v následujících letech: 1748 (36), 1757 (37), 1758 (90), 1761 (36), 1772 (82), 1778 (74), 1779 (36), 1772 (82) a 1787 (37), 1795 (39), 1796 (39), 1798 (40).

²²⁰ MAUR, Eduard, *Základy historické demografie*. Praha, 1978, s. 44.

²²¹ DOKOUPIL, Lumír – FIALOVÁ, Ludmila- MAUR, Eduard. *Přirozená měna obyvatelstva*. Praha, 1999, s. 61. ISBN 80-85950-64-2

Nejzásadnější mortalitní dopad měla tedy při tomto pohledu léta 1758 a 1772, kdy bylo dosaženo takřka čtyřnásobku ročního průměrného počtu úmrtí (respektive pohřbů) za celé sledované období.

Pokusím-li se zdůvodnit tyto mimořádné výkyvy v počtu úmrtí, pak je potřeba si uvědomit okolnost, že v roce 1758 zuří na našem území sedmiletá válka, která znamenala nejen ztráty na životech spojené s válečnými operacemi, ale mohlo se jednat i o styk s případnými nemocemi a nákazou, které byly častým důsledkem přesunu nebo pobytu vojsk, s rekvizicí a pustošením vsí i měst a také v podstatě celkovou dezorganizací ekonomiky za těchto nepříznivých vnějších podmínek. Příčiny úmrtí nejsou známy, ale podle věku a počtu zemřelých (tabulka 4), lze usuzovat, že se jednalo o různé variace výše uvedených důvodů.

Obrovský počet zemřelých v roce 1772 je pak z velké části důsledkem špatné neúrody z let předešlých, která měla za následek vypuknutí hladomoru²²², který se nevýrazněji projevil právě v tomto roce.

Nedílnou součástí výzkumů týkajících se mortality, jsou i rozborů a statistiky příčin úmrtí, které jsou ovšem v matrikách zemřelých zapisovány povinně teprve až od roku 1784. V mnoha případech se ale jednalo, podle dochovaných zápisů z různých matrik na našem území, o důvody velice vágní a nejasné, a nelze je proto požadovat za naprosto věrohodné, a to i pokud došlo k uvedení odborné lékařské diagnózy, neboť pitvy byly prováděny jen velmi zřídka. Často byla příčina skonu odhadnuta farářem, čemuž odpovídá i omezená lékařská terminologie a v některých případech velmi obecné názvy jednotlivých chorob. Zaznamenané příčiny úmrtí je možno využít jen z části, jako například pro studium epidemií, jejich intenzity a případného geografického rozšíření.²²³ Zajímavé by bylo také sledovat terminologický vývoj v této oblasti a srovnávat důvody, které byly osudné lidem žijícím v době raného novověku s těmi, na jaké se umírá v dnešní době.

Příčiny smrti byly v matrikách Pecky do poslední čtvrtiny 18. století zaznamenány pouze vyjímečně, a to povětšinou u úmrtí, které bylo zpravidla v něčem neobvyklé a často neočekávané, kdy farník odešel z tohoto světa „nepřirozenou cestou“, proti své vůli za tragických okolností. Takto je tomu například u záznamu utonutí mladého muže v roce 1755 – „*utopil se v rybníce Prachownickým Frantissek syn Tobiáše Zingra z Vrchlabí, stáří okolo 19 let.*“²²⁴ Podobnou poznámku o úmrtí za „nešťastných“ okolností uvádí i Marie Heřmánková,

²²² Tomuto období se detailněji věnuji v kapitole sňatečnost, s. 44.

²²³ MAUR, Eduard, *Základy historické demografie*. Praha, 1978, s. 140.

²²⁴ Státní oblastní archiv Zámorsk, Sbirka matrik východočeského kraje, Matriky Peckovského panství, inv.č. 6971, sign. 124-14, fol. 258, matrika zemřelých z let 1718-1774.

kdy při výzkumu úmrtnosti farnosti Únětice v 18. století, kde příčiny úmrtí byly známy také jen vyjíměčně, poznamenává, že v jednom případě bylo v matrice napsáno “umačkán mlýnským kolem”.²²⁵

V záznamech zemřelých na Pecce jsou příčiny uvedeny pro všechna úmrtí v letech 1784 –1786, poté je paradoxně v letech 1786-1788 kolonka pro způsob úmrtí proškrtnuta a opětovně s předešlou pravidelností jsou důvody smrti zaznamenány od roku 1789, a od tohoto roku jsou pak již pevnou součástí matričního zápisu o úmrtích.

Při zpracování problematiky příčin úmrtí obyvatelstva městečka Pecka, jsem použila metodiku vytvořenou Petrem Jančárkem pro obec Zubrnice.²²⁶ Za celé sledované období 1789-1799 je uvedeno v matrikách 287 zemřelých obyvatel Pecky (tabulka 26). Pro všechny uvedené osoby jsou známy příčiny úmrtí, z nichž 3 zápisy jsou nečitelné. Z celkového počtu „odešlo z tohoto světa“ 5 osob z důvodů vnějších příčin čili nějakým neštěstím či úrazem. Pokud se na tyto nešťastníky podíváme blíže, pak v roce 1790 zemřel na popáleniny Paul Piter (durch heises Wasser verunglückt), v roce 1791 se utopil Johann Pokorný (ertrunken), v roce 1792 se pak udusil Anton Jellner (erstickt) a v roce 1792 se objevuje jediný záznam, kdy se muž zprovodil ze světa vlastní rukou a pravděpodobně tímto způsobem vyřešil pro něj bezvýchodnou životní situaci. Jedná se o 21letého Johanna Nabla, který se zastřelil (sich selbst erschossen). Během celého sledovaného období (1789-1799) není zaznamenána na Pecce žádná epidemie, pouze nemoci “relativně běžné” pro tuto dobu. Počet vražd byl nulový a sebevražda se v zápisech objevuje tedy celkem jedna a to, jak bylo řečeno, zastřelením v roce 1792. Nečitelné zápisy o úmrtí byly celkem jen tři.

V celkovém součtu tedy sešlostí stářím nebo v důsledku nějakého onemocnění zemřelo v rozmezí let 1789-1799 na Pecce 287 osob.

Údaje o příčinách úmrtí zapisované do matrik lze z dnešního pohledu hodnotit již značně skepticky. Především se jedná o označení jednotlivých smrtelných nemocí, v nichž se odráží úroveň dobových znalostí lékařů a také informovanost farářů a jejich vědomostí. Následující tabulka poskytuje rozbor příčin úmrtí a ukazuje, jak v některých případech bylo označení nemocí nepřesné, a jak nelehce, se dá z uvedených údajů zjistit skutečná příčina smrti (tabulka 26).

²²⁵ HEŘMÁNKOVÁ, Marie. Demograický vývoj únětické farnosti v 18. století. In *Historická demografie* 24, Praha, 2000, s. 100. ISBN 80-85950-87-1. ISSN 0323-0937.

²²⁶ JANČÁREK, Petr. Zdravotní stav obyvatel Zubrnice v první polovině 19. století. In *Historická demografie* 17, Praha, 1993, s. 229-240. ISSN 0323-0937.

Matrika zemřelých byla v této době vedena německy, a proto budou pro snazší orientaci uváděna jednotlivá onemocnění vždy německy s následným českým překladem, který přejímám z Jančárkovy studie.²²⁷

Tabulka 26 Zemřelí podle příčin smrti, podle pohlaví a podle věku v letech 1789-1799

Třída	Choroby	Celkem	M	Ž	do 1roku	1 až 14	15 až 59	60+
I.	Infekční choroby	29	13	16	12	14	3	0
	Pocken - neštovice	1						
	Blattern - neštovice	24						
	Mosen - spalničky	5						
II.	Tuberkulóza	45	29	16	2	5	22	16
	Abzehrung – úbytě	23						
	Lungensucht- souchotiny	18						
	Blutsturz- chrlení krve	4						
III.	Plicní choroby	10	5	5	3	7	0	0
	Lungenentzündung -zápal plic	0						
	Steckkathar-plicní katar	4						
	Steckfluss-rozedna plic	6						
IV.	Střevní choroby	2	0	2	0	0	0	2
	Darmentzündung- zápal střev	2						
V.	Mozkové choroby	4	2	2	0	0	2	2
	Nervenschwache- nervová slabost	3						
	Schwachheit der nerven	1						
VI.	Srdeční choroby	9	2	7	0	0	7	2
	Schlagfluss –mrtvice	9						
VII.	Křečové stavy	90	49	41	47	43	0	0
	Fraissen-psotník	90						
VIII.	Gynekologické choroby	3	2	1	2	0	0	17
	Widernatürliche Geburt	1						
	In der Geburt- při porodu	2						
IX.	Celková vodnatelnost	27	10	17	0	7	13	7
	Wasserwesucht –vodnatelnost	24						
	Brustwassersucht-vodnatelnost na hrudi	3						
X.	Sešlost věkem	17	9	8	0	0	0	17
	Altershalber- pro stáří	16						
	Abgang der Kräfte	1						
XV.	Dna	1	1	0	0	1	0	0
	Gicht – pakostnice (dna)	1						
XVI.	Vrozená slabost	4	4	0	4	0	0	0
	Geburtsschwache – slabost při narození	1						
	Schwachgebohren-narozen slabý	3						
XVII.	Onemocnění krku	1	1	0	0	0	0	0
	Halbschmerzen-bolesti v krku	1						

²²⁷ JANČÁREK, Petr. Zdravotní stav obyvatel Zubrnice v první polovině 19. století. In *Historická demografie* 17. s. 229-240. Praha. 1993. ISSN 0323-0937

Tabulka 26 Zemřelí podle příčin smrti, podle pohlaví a podle věku v letech 1789-1799 –pokračování

XX.	Nemoci blíže neurčené	36	18	18	0	2	24	10
	Hetziges Fieber- vysoká horečka	13	7	6	0	1	10	2
	Schlafsucht-malátnost	5	3	4	0	0	6	1
	Bauchentzündung-zánět břicha	2	1	1	0	0	1	1
	Rippenfellentzündung-zánět plic	1	1					
	Verhaftung des Kraftes	1	1					
	Seiten Stochen –píchání v boku	1	0	1	0	0	1	0
	Geschwulst –otok , nádor	1	1	0	0	0	1	0
	Zerjahrte Geschwüre – vředy	1	1	0	0	0	1	0
	Rote Ruhr–uplavice,červenka skotu	1	0	1	0	0	1	0
	Brustgeschwür- vřed na hrudi	1	0	1	0	0	1	0
	Herb- Blasenstein tvrdý močový kámen	1	1	0	0	0	1	0
	Gelbsucht –žloutenka	1	1	0	0	0	0	1
	Hirnetzündung–zánět mozkových blan	1	0	1	0	0	0	1
	Dampf-dýchavičnost	2	1	1			1	1
	Faulfieber –shnilá zimnice (lenora)	1	0	1	0	0	0	1
	Durchfall	1	1	0	0	0	0	1
	XXI. vnější příčiny	6	6	0	0	4	0	0
	Utonutí	4	4	0				
	Udušení	1	1	0			1	
	Sebevražda	1	1	0			1	
XXII.	Nečitelný zápis (příčina)	3	3	1	0	1	1	0

Při celkovém vyhodnocení všech udaných příčin v jednotlivých uvedených letech jsem došla k závěru, že nejčastějším důvodem skonu jsou křečové stavy, což plně koresponduje i se zjištěními Petra Jančárka²²⁸, který také vyhodnocuje křečové stavy jako nejhojněji se vyskytující, přičemž počet úmrtí způsobený z tohoto důvodu na Pecce je naprosto nejvyšší a to celkem u 90 osob. Z nichž největší podíl připadal na děti do 1 roku a to celých 52,22 % a zbylých 47,77 % na děti od 1 roku do 14 let. Lze jej tedy považovat za chorobu především dětskou, což potvrzuje také fakt, že obyvatel od 15 let se toto onemocnění vůbec netýkalo. Zajímavé je, že na tuto chorobu umírali častěji chlapci než dívky. Termínu psotník²²⁹, bylo podle mého názoru kvůli jeho převažující četnosti u úmrtí dětí, používáno i při všech jejich skonech, pro které nebylo zjevné jiné možné vysvětlení.

Na druhé místo, co do početnosti, se pak řadí úmrtí, jejichž důvodem je tuberkulóza ve svých různých variacích (úbytě a souchotiny). Toto onemocnění bylo příčinou u 45 úmrtí a

²²⁸ JANČÁREK, Petr. Zdravotní stav obyvatel Zubrnice v první polovině 19. století. In *Historická demografie* 17. s. 229-240. Praha, 1993, s.229-240. ISSN 0323-0937.

²²⁹ Křeče s bezvědomím vyskytující se u malých dětí. <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz> >

zastoupeny jsou v něm všechny vyčleněné věkové skupiny, z nichž nejčastější výskyt je u osob starších 15 let. Opět zde převažuje v celkovém součtu počet úmrtí mužů nad ženami. Jedná se o nemoc, která byla často spojena se žalostnou a neuspokojivou sociální situací v některých vrstvách tehdejší společnosti.²³⁰

Další častou příčinou skonu byly infekční choroby, z nichž nejvíce se v této době objevovalo onemocnění neštovicemi, které zasáhlo opět hlavně děti, počet úmrtí příslušnic ženského pohlaví u něj převažuje nad mužskými. Srovnám-li tento stav se zjištěními Petra Jančárka, lze vysledovat, že u něj jsou nemoci infekční, obsaženy až na pátém místě. Hojněni jsou zastoupeny nemoci plicní a nemoci jater a ledvin.

Dalším čteně zastoupeným důvodem úmrtí na Pecce jsou úmrtí z důvodů celkové vodnatelnosti, které podleho celkem 27 osob ze všech věkových skupin a častěji jsou zaevidována úmrtí žen než mužů.

Dalšími příčinami úmrtí vyskytujícími se na Pecce ve sledovaném období, která se ovšem nevyskytovala v nijak hojném počtu, uvádím v jejich výčtu podle hlavních názvů skupin, které jsem seřadila podle četnosti zastoupení: sešlost stářím, plicní choroby, srdeční choroby, dna, vrozená slabost a dále pak nemoci zařazené pod názvem “blíže neurčené”, které nelze včlenit do žádné z výše uvedených skupin. Poslední skupinou, do jisté míry se vymykající, jsou vnější příčiny, kdy se jedná o určitý druh úmrtí zapříčiněných nějakými vnějšími okolnostmi.

Vrátím se ještě k úmrtí z důvodu sešlosti stářím nebo “ztrátou sil”, uvedené u obyvatel starších 60 let. Toto konstatování mi připadá velmi obecné a nelze od něj odvodit, zda se jednalo o úmrtí z následku dlouhodobé nemoci či přirozenou smrt, způsobenou stářím organismu.

Ve dvou případech je u dětí poznamenáno, „narodil se slabý“ a dále pak zemřel po porodu kvůli slabosti“ a u těchto záznamů je kolonka věku proškrtnuta. Lze proto usuzovat, že dítě se narodilo už buďto mrtvé nebo umřelo těsně po porodu. Údaj „zemřel při porodu“ lze považovat ze velmi obecný a není opět možno vyvodit určitou konkrétní příčinu nebo důvod, které se staly dítěti osudovými.

Výše uvedený rozbor úmrtí může vést k vytvoření si představy o četnosti a zastoupení nemocí v posledním desetiletí 18. století v této lokalitě. Po celou dobu je u zápisů zřetelný rukopis jednoho faráře a také podobná terminologie. Zajímavé je, že u žádného úmrtí není

²³⁰JANČÁREK, Petr. Zdravotní stav obyvatel Zubrnice v první polovině 19. století. In *Historická demografie* 17, Praha, 1993, s. 236. ISSN 0323-0937.

uvedena jako příčina spála, tyfus ani černý kašel, kdy lze usuzovat, že tyto nemoci byly peckovským farářem zahrnuty pod jiný nepřesný název.

Při zhodnocení výsledků analýzy příčin úmrtí lze vysledovat, že zdravotní stav obyvatel Pecky nebyl nijak dobrý, protože jen u 5,92 procent úmrtí se jednalo o přirozenou smrt na základě sešlosti stářím.

Zhodnotím-li nyní příčiny úmrtí podle jednotlivých věkových skupin, pak nejmenší děti do 1 roku umíraly nejčastěji na psotník, u starších dětí je to pak opět psotník (Fraisen), a dále vodnatelnost (Wassersucht) a neštovice (Blattern). U několika úmrtí jsou uvedeny jako příčina smrti kašel (Husten) a vysoké horečky (hitzige Fieber). U dospělých od 15 let do 60 let věku se jedná pak převážně o tuberkulózu v celkem třech jejích označeních úbytě (Abzehrung), souchotiny (Lungensucht) a chrlení krve (Blutsturz) a dále pak vodnatelnost (Wassersucht). Několikrát je uvedena jako důvod úmrtí nespavost (Schlafsucht), zánět plic (Lungenentzündung) a nervová slabost (schwache Nerven). V roce 1792 je zaznamenán jeden případ sebevraždy (sich selbst geschossen). U osob nad 60 let je nejčastěji uveden v kolonce "Krankheit und Todart" jako důvod skonu sešlost stářím (Altershalber) a na druhém místě pak vodnatelnost (Wassersucht).

Závěrem této kapitoly lze obecně konstatovat, že mortalita v době raného novověku, byla i bez demografických krizí, po celou dobu vyšší než v dnešní době, což je spojeno i s vývojem lékařské vědy a pokrokem v životní úrovni obyvatelstva, a to jak na venkově, tak i ve městech.

Po celé zkoumané období lze sledovat fakt, že kojenecká a dětská úmrtnost se značně podílely na stavu populace a odrazily se i v hodnotě průměrného věku zemřelých.

Zásadní problém studia úmrtnosti v předstatistickém období vyplývá z chybějících dat o počtu žijícího obyvatelstva a především z neznalosti jejich věkové skladby, s čímž jsem se potýkala u více jak poloviny záznamů. Není také možno přesně zjistit jak velká část osob, vyskytujících se v peckovské farnosti, unikla registraci a kolik osob se sem během sledovaného období přistěhovalo a jaký počet v matrikách zemřelých tvoří právě tito přistěhovalci.

Při zpracovávání a zejména při komparaci údajů z této lokality se nemohu ubránit dojmu, že počty zemřelých jsou po celou dobu 17. a částečně i pro 18. století, s výjimkou několika let jako byl například rok 1758, velmi nízké. Nicméně pramenná základna, jejíž nejpodstatnější část zaujímaly církevní matriky, takovéto údaje poskytly, a z nich jsem také při svém bádání vycházela.

Lokalita Pecky se však při těchto počtech jeví menší, než jsem původně předpokládala. Podle mého názoru právě tento fakt, kdy dojde ke zjištění počtu o jednotlivých demografických jevech a o přesnosti jejich vedení, a následné srovnání s údaji uvedenými v katastrech, může přispět k rozšíření a dokreslení celkového obrazu o stavu evidence obyvatelstva v této lokalitě a celcích podobného charakteru, které nejsou až tak významné, neboť studie podobného typu jsou zpravidla zaměřeny na větší místa nebo „z hlediska historie atraktivnější“ lokality.

8. Sociální struktura obyvatelstva městečka Pecka v 17. a 18. století na základě celozemských soupisů obyvatelstva a katastrů

Další částí této práce je analýza celkové hospodářské situace v raném novověku a srovnání s vývojem v městečku Pecka, opírajících se o analýzu a vzájemnou kombinaci celozemsky uplatňovaných pramenů s mikrohistorickými prohloubeními na základě poznatků z vrchnostenských a regionálních archivů. (pramenů vzniklých z provenience státní a patrimoniální správy)

Snažím se zde nastínit dynamiku regionálního vývoje z nové perspektivy a pokouším se i o určité zpětné závěry a soudy, vztahující se na konkrétní strukturální momenty, jako je rozvoj řemeslné výroby, protoindustrie nebo zachycení tržní situace v městečku. Po pečlivém prozkoumání bibliografie městečka Pecka lze říci, že podobná analýza pro tuto lokalitu zatím chybí.

Snažím se zachytit sociální a ekonomické struktury vývoje v 17. a 18. století ve dvou rovinách. V první jde o srovnávací pohled na hospodářský a sociostrukturální proces proměny městečka v raném novověku a ve druhé o shrnutí rozmanitosti a dynamiky v agrárních, jakožto i v řemeslně- protoindustriálních oblastech.

Hned v úvodu je potřeba říci, že městečko Pecka se řadilo svým typem ke skupině měst, která nebyly centrem obchodu ani exportních řemesel a ačkoliv byla Pecka největším sídlištěm na celém panství, nebyla přesto příliš vlivným hospodářským střediskem. Její význam byl zastíněn některými okolními městy, a to především Novou Pakou a Hostinným.²³¹

Smrtí Kryštofa Haranta a následnou změnou majitelů panství, byl značně narušen rozmach městečka, který zažívalo na počátku 16. století. Jeho žena byla donucena v roce 1624 městečko prodat Albrechtu z Vadštejna, který jej pak následně v roce 1627 daroval kartuziánskému klášteru ve Valdicích. Třicetiletá válka pak znamenala na dlouho definitivní tečku za jeho rozvojem. S válkou třicetiletou je také spojena důsledná rekatolizace. V této době Pecka tedy patří pod správu valdického kláštera, kdy právě nyní zde nabývá největší rozmach římsko- katolická církev, protože převorové řádu kartuziánského byly správci nejen v oblasti duchovní, ale i politické.²³²

²³¹ BENČ, Bohuslav. *Novopacko*. Praha, 2005, s. 35. ISBN 80-7185-706-8.

²³² Tamtéž, s. 35-36.

Co se týče stavu hospodářství na Pecce před třicetiletou válkou, nelze říci mnoho konkrétního z důvodů nedostatku pramenné základny. Je známo, že v roce 1433 měla mít obec dva rybníky pod Peckou, les s lomem, v němž byl lámán kámen na mlýnské žernovy, pivovar, pilu pod lesem a pozemky kolem městských o hrad.²³³

Později v zápise o darování panství kartuziánům v roce 1625, jsou jako městský majetek jmenovány oba rybníky, pivovar a lom na mlýnské kameny. Roku 1731 se pak objevuje zápis o peckovské prachárně.²³⁴

Zmíněný pivovar, opatřený právem mílovým, byl v držení peckovských měšťanů, za války třicetileté však zpustnul. Noví majitelé panství, kartuziáni, jej opravili a poté, co v roce 1701 vyhořel, jej vybudovali znovu v roce 1720, už ale jako kamennou stavbu. Právo vaření piva si kartuziánský řád udržel až do svého zrušení Josefem II. v roce 1782. Poté se pak pivovar stal majetkem dalších majitelů panství, kteří jej pronajímali.²³⁵

Jedním z dalších zdrojů vrchnosti na Pecce byl solný obchod. Vrchnost jej držela až do roku 1761²³⁶ a teprve poté jej kartuziáni přepustili městečku.

Celková ekonomická, hospodářská a socio-profesní struktura obyvatelstva, jejich hospodářské a majetkové zázemí, jakožto i náboženské složení je možné do určité míry zjistit z níže analyzovaných pramenů.

8.1. Soupis poddaných podle víry z roku 1651

Jedním z důležitých pramenů sloužících pro odhad počtu a struktury obyvatelstva je tak zvaný soupis obyvatelstva podle víry z roku 1651. Soupis byl sestaven z podnětu pražského arcibiskupství a zachoval se pro velkou část Čech. Uváděl u každé osoby jméno, stav, její povolání, věk a náboženství, u nekatolíků pak poznámku, zda je nějaká naděje na jejich obrácení na katolickou víru. Spolu s hospodářskou rodinou byla uváděna i čeleď. Na konec seznamu bylo připojeno líčení o stavu sakrálních budov a duchovní správy. Tento soupis lze považovat za vrchol úsilí Ferdinanda II. o dokončení rekatolizace.

²³³ ČESÁKOVÁ, Markéta – HELIGROVÁ, Milena – KRAUSOVÁ Jaroslava. *Inventář Archiv města Pecka 1565-1945 (1954)*. Jičín, 2002, s. 9.

²³⁴ Tamtéž, s. 9.

²³⁵ Tamtéž, s. 10.

²³⁶ Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Pecka 1565-1945 (1954), inv. č. 36, sign. AIII. /23. Žádost obce Pecky o povolení obchodu se solí. Rejstřík solného obchodu 1761-1775.

Bohužel se tento soupis pro Bydžovsko- Hradecko nedochoval kompletně, ačkoliv toto patřilo nejen svou rozlohou, ale také množstvím a velikostí jednotlivých panství a statků k největším krajům v zemi.

Přímo v soupisu obyvatelstva je zmínka o tom, že místodržitelstvími nebyly tyto seznamy odevzdány pro všechna panství, chybí tu například právě pro Jičínsko.²³⁷ Otázkou zůstává, zda byly vůbec kdy vyhotoveny a zůstaly neodevzdány v písemnostech patrimoniální správy, či zda k jejich pořízení vůbec nedošlo. To ale půjde dnes již jen s těžší doložit.

V každém případě je tato lokalita deficitem soupisu podle víry ochuzena o řadu informací, týkajících se struktury obyvatelstva a hospodářských poměrů, které by bylo možno zkoumat právě na základě tohoto pramene a jeho srovnání s dalšími poddanskými soupisy.

8.2. Berní rula 1654

Téměř současně se soupisem podle víry vznikl i první český katastr berní rula z let 1653-1654, který měl být přesnějším, spravedlivějším a snázeji kontrolovaným rozvržením berní.

Proč vlastně došlo k sestavení takového soupisu, jaká byla hlavní příčina tak náročné a rozsáhlé celoplošné akce? Jedním z podstatných důvodů se stal fakt, že třicetiletá válka znamenala těžké ztráty nejen pro domácnosti a jednotlivé obyvatele českých zemí, ale odrazila se i ve stavu státní pokladny a chybějící finance bylo nutné opět doplnit. Za tímto účelem bylo potřeba provést evidenci všech pozemků a usedlostí, které byly v držení poddaných, a z nichž byla placena berně.

V rule jsou uvedeni jmenovitě jednotliví držitelé dani podrobených domů ve městech, poddanských usedlostí a svobodných dvorů, řazení podle krajů, panství a obcí. Držitelé poddanských usedlostí se dělí podle rozlohy obhospodařované půdy na sedláky, chalupníky a zahradníky. Kritéria, podle nichž jsou tyto kategorie určovány, se v jednotlivých krajích liší. U každého poddaného či měšťana je uváděna rozloha osévané půdy, počty jím drženého dobytka, řemeslo a živnosti. U jednotlivých vsí je pak uvedena charakteristika půdních poměrů a výdělkových možností, počty far, ovčáků, židů a mlýnských kol a celkové berní

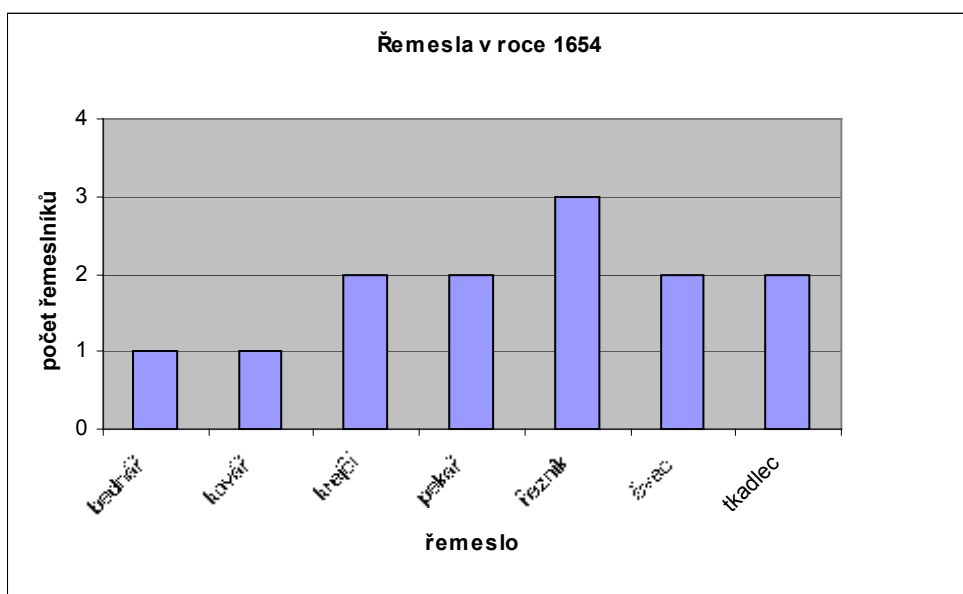
²³⁷ MATUŠÍKOVÁ, Lenka – KUKÁNOVÁ, Zlataše – ZÁHRADNÍKOVÁ, Magda. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Hradecko- Bydžovsko*. Praha, 2000, s. 4. ISBN 80-85475-63-4.

ocenění.²³⁸ Závěrem z toho vyplývajícím bylo pak právě stanovení výše částky, kterou měl poplatník vrchnosti odvést.

Základní jednotkou ruly je tzv. osedlý (sedlák), jehož obdovou byl ve městě soused. Další „převodní poměry“ mezi jednotlivými skupinami byly následující: chalupník byl považován za ¼ osedlého a zahradník za 1/8 osedlého (většinou podle výměry polí). Vrchnostenská (dominikální půda) do soupisu zahrnuta nebyla, protože stále ještě zdanění nepodléhala.²³⁹

Při přehodnocování údajů o rozloze půdy obsažených v berní rule, musíme být také do jisté míry i kritičtí, neboť poddaní se záměrně často snažili tento údaj zkreslit směrem dolů, z důvodu snížení své berní povinnosti.

Graf č.6 Řemesla podle berní ruly

Na základě tohoto pramene se již může odvodit i určitý počet obyvatel na Pecce na začátku druhé poloviny 17. století. K tomuto výpočtu potřebujeme znát počet domů v městečku, kterých je zde v této době evidováno celkem 38²⁴⁰. Požadovaný stav obyvatel na Pecce získáme tedy vynásobením počtu domů a koeficientu, který připadal v průměru na jeden městský dům (podle O. Plachta připadalo na 1 městský po třicetileté válce 3,6 - 7

²³⁸ MAUR, Eduard. *Základy historické demografie*. Praha, 1978, s. 44.

²³⁹ Václav ČERVENÝ – ČERVENÁ, Jarmila. *Berní rula: generální rejstřík ke všem svazkům (vydaným i dosud nevydaným) berní ruly z roku 1654 doplněný (tam kde se nedochovaly) o soupis poddaných z roku 1651 (A-L) I.*, Praha, 2003, s. 8. ISBN 80-7277-058-6.

²⁴⁰ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl 5. Praha, 2002, s. 87. ISBN 80-7277-039 - X.

osob²⁴¹). Pak tedy Pecka v této době měla přibližně asi 136,8 – 266 obyvatel.²⁴² Přikláním se spíše k vyšší hranici, neboť rychlý nárůst domů v letech následujících by tomuto faktu odpovídal. Přesto ale tento počet zůstává do jisté míry otázkou.

Údaje z berní ruly dokládají celkový neutěšený stav zdejších řemesel a jejich zastoupení po třicetileté válce. V městečku Pecka jsou v této době doloženo 8 sousedů, z nichž jen dva se zabývají řemesly, a sice pekař a řezník, dále 22 chalupníků, z nichž se řemesly zabývá jen 9 poddaných a jsou to sice 1 kovář, 2 ševci, 2 řezníci, 2 krejčí, 1 tkadlec a 1 pekař. Další skupinou jsou zahradníci, kterých je celkem 8, z nichž jsou řemeslníci jen dva a to 1 bednář a 1 tkadlec. Při takto malém zastoupení řemesel v jednotlivých skupinách, je nutno se zamyslet nad tím, jak si obyvatelé Pecky zajišťovali své živobytí.

V celkovém součtu všech řemeslníků z jednotlivých skupin docházíme v roce 1654 k následujícímu zastoupení řemesel na Pecce. Vyskytuje se zde 1 bednář (7,69 %), 1 kovář (7,69 %), 2 krejčí (15,38 %), 2 pekaři (15,38 %), 3 řezníci (23,07 %), 2 ševci (15,38 %) a 2 tkalci (15,38 %) (graf č. 6).

Velmi pravděpodobné bylo rozšíření protoindustriálních domácích řemesel, v tomto případě předení a také tkalcovství. Lze předpokládat, že hlavně chalupníci se zde živili také nezemědělskou výrobou. V této skupině jsou právě i nejvíce zastoupena řemesla, ne u všech lze ale předpokládat, že by si zajišťovali i své živobytí předením nebo nádenickou prací.

Celkově je tedy v městečku Pecka evidováno 38 domácností, jejichž sociální skladba vyjádřená procentuálně byla: 8 sousedů (21 %), 22 chalupníků (57,8 %) a 8 zahradníků (21 %). Největší zastoupení tu mají tedy chalupníci a na druhém místě jsou pak se stejným počtem sousedé a zahradníci. V kategorii nově osazených a také v pohořelých není uvedena žádná usedlost.

Když přihlídneme k velikosti vlastnictví půdy u jednotlivých sociálních skupin, zjistíme, že sousedé drželi celkem 154 strychů půdy, u nejpočetněji zastoupené vrstvy – chalupníků, to bylo celkem 100,2 strychů. Průměrně tedy každý soused měl v držení 19,25 strychy půdy, zatímco na jednoho chalupníka připadalo v průměru jen 4,55 půdy. U sousedů bylo maximální držení 26,1 strychů a minimální rozloha 17 strychů. U chalupníků se pak jednalo o maximální výměr o rozloze 15 strychů a nejmenší držení půdy chalupníkem, bylo o rozloze 1,1 strychů, přičemž 80 % procent z nich vlastnilo v průměru 2 strychy půdy. Za

²⁴¹ PLACHT, Otto. *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16. – 18. století*. Praha, 1957, s. 113-114.

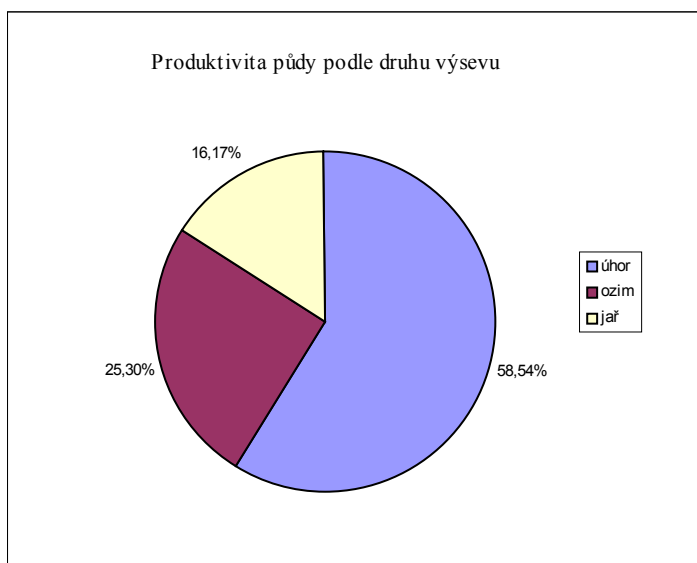
²⁴² Výpočetem počtu obyvatel se zabývali i další historikové. A. Rezek uvádí násobitele 5-7 osob na jeden dům. REZEK, Antonín. *Děje Čech a Moravy nové doby I*. Praha, 1892, s. 433; Josef Pekař a moravští badatelé berou

určitou hranici rozdílu mezi sousedem a chalupníkem lze považovat na panství Pecka rozlohu 16 strychů. Pouze 3 chalupníci mají rozlohu větší než 10 a na rozdíl od toho nemají sousedé výměr nižší než 17 strychů. Podle velikosti pozemkového vlastnictví právě u těchto dvou skupin je zřetelné, že se živily hlavně zemědělstvím.

Poněkud jiná situace ovšem nastane, pokud budeme sledovat skutečně osévanou půdu, jejíž produkce sloužila k základnímu materiálnímu zabezpečení domácnosti a jejíž přebytky mohly být případně zpeněženy na místním trhu.²⁴³

Půda se v berní rule evidovala nikoli podle bonity, ale podle druhu výsevu, na ozim a jař a část, která zůstávala ležet ladem jako úhor.²⁴⁴ Z tohoto hlediska na Pecce tedy docházelo k osevu celkem 105,4 strychů půdy, což je 41,46 % z celkové rozlohy držené půdy a úhorem leželo 148,8 strychů (58,53 %). Z toho na zimu bylo oséváno 64,3 strychů (25,29 %) a na jaře 41,1 strychů (16,16 %). Sousedé obhospodařovali celkem 34 strychů půdy osévané na jaře (22,07 %) a 26 strychů v zimě (16,88 %), přičemž úhorem nechávali ležet celkem 94 strychů (61,03 %). Chalupníci osévali na jaře 15,1 strychů (15,06 %) a na zimu 30,3 strychů (30,23 %) a ladem nechali ležet 54,8 strychů (54,69) (graf 7,8).

Graf 7 Produktivita podle druhu výsevu v roce 1654

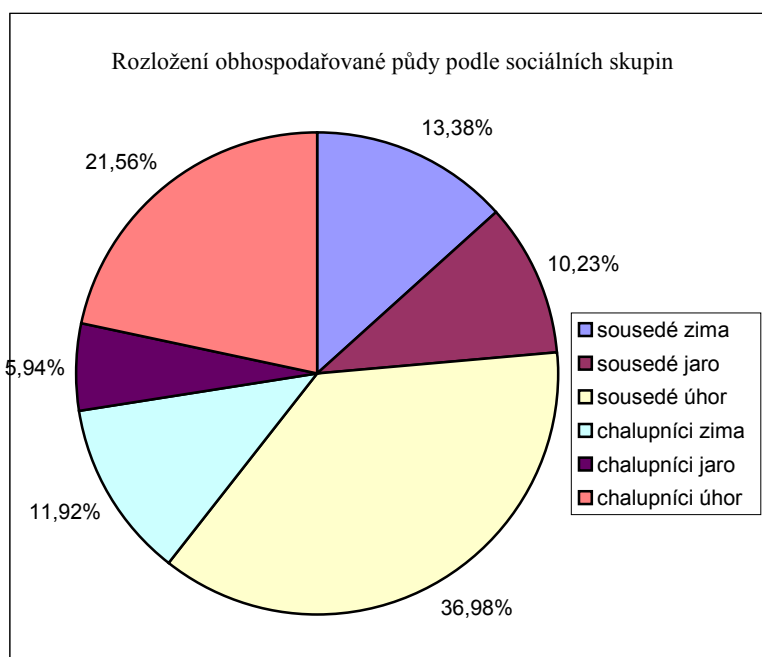
v potaz i hofery a čeled' žijící v rodině osedlých poddaných a dochází k násobiteli 6,5 osob na 1 dům. NOVOTNÝ, Jaroslav. Moravský berní systém v 18. století. In ČČM 59, 1935, s.322.

²⁴³ PAZDEROVÁ, Alena. Sociální kategorie obyvatel rychnovského panství ve světle nejstarších českých katastrů. In *Východočeský sborník historický* 7, Pardubice, 1998, s. 24. ISBN 80-86046-31-0.

²⁴⁴Tamtéž, s.24.

S velikostí a s výnosy z polí a pastvin souvisí neoddělitelně chov dobytka. Vedle pěstování obilí a částečně řemesel, bylo toto tím nejdůležitějším zdrojem obživy obyvatelstva a bylo také uznáno jako součást základu daňové povinnosti. Právě vlastnictvím a případným zapůjčováním dobytka se nabízely další možnosti výdělku. Vlastnictví potahu tvořilo i jedno z kritérií sociální klasifikace- sedlák. Zároveň znamenal chov dobytka v 17. století výrazné robotní zatížení. Celkem je na Pecce evidováno 106 kusů dobytka, z kterého hlavní počet tvoří krávy celkem 77 kusů (72,64 %), na druhém místě jsou zastoupeny jalovice, celkem 45 kusů (42,45 %). Počet prasat a ovcí je nulový. Skutečnost, že v rule nejsou uvedena žádná prasata, svědčí pravděpodobně o nedostatečné důslednosti a kontrole skutečného stavu evidujících úředníků. Absence chovu ovcí by se dala částečně vysvětlit nedostatečnou poptávkou po ovčím rouně v této době.

Graf 8 Rozložení obhospodařované půdy podle sociálních skupin

Potahů je na Pecce evidováno celkem 11 a to především u sousedů (90,9 %), chalupníci vlastnili jen 2 potahy (9,09 %).

Sedláci (sousedé) na Pecce měli v držení v průměru 3 krávy a 3 kusy jalového dobytka. U chalupníků to byly v průměru 2 krávy a 1 kus jalového, u zahradníků to byla 1 kráva, jalovici vlastnili buď jednu nebo žádnou.

Posledním druhem osedlých, jsou zahradníci. Tito tvoří jen velmi malou skupinu obyvatelstva nevlastnící žádnou půdu ani pivozy, jen 11 krav (10,3 %) a 5 kusů jalového

(4,71 %). Zastoupení řemesel v této skupině je také velmi nízké, jedná se jen o dva řemeslníky a sice 1 bednáře a 1 ševce.

Tato fakta ukazují na pravděpodobné rozšíření protoindustriálních domácích řemesel, v tomto případě předení. Lze předpokládat, že hlavně chalupníci se zde živili také nezemědělskou výrobou, ačkoliv právě v této skupině jsou řemesla nejvíce zastoupena. Nepředpokládám, ale že předení a nádenická práce byla pravidlem u všech z nich. V rule není pěstování lnu ani konopí nijak evidováno, což by do jisté míry také velmi napomohlo v potvrzení domněnky, že se osedlí živili i textilní výrobou.

Otázkou také zůstává, nakolik produkce obilí a chov dobytka sloužily jen k pokrytí lokální potřeby a nakolik byly určeny pro trh nadregionálního charakteru nebo pro pivovary vrchnostenského statku. Městečko samotné mělo právo trhu dvakrát do roka, které se ovšem s ohledem na špatné časy nekonaly.²⁴⁵

3.3. Solní seznam

Pro odhad počtu obyvatelstva na počátku 18. století by se dalo využít také solního soupisu z roku 1702²⁴⁶, který udává počet křesťanů a Židů. V této době Pecka spadá pod správu velkostatku Radim a proto je zde zahrnut počet jejích obyvatel do celkového součtu, ve kterém počet křesťanů byl 3169²⁴⁷, z čehož není možné zjistit konkrétní počet osob pro Pecku. Důležitý ovšem je uvedený počet židovského obyvatelstva, který je v tomto případě nula, což znamená, že na celém panství se nevyskytoval žádný Žid.

3.4. Tereziánské fase z roku 1713

Tereziánský katastr lze považovat, za pramen, který nám zprostředkovává především poznání socioprofesionální skladby měst i venkova, výši robotního zatížení, zemědělskou výrobu poddaných i vrchnosti a řadu dalších skutečností. Do jisté míry je i pramenem pro poznání

²⁴⁵ CHALUPA, Aleš.-LIŠKOVÁ, Marie – NUHLÍČEK, Josef. *Tereziánský katastr český*. Sv. 1, Rustkál (kraje A-CH). Praha, 1964, s. 179.

²⁴⁶ MAUR, Eduard – PÍŠOVÁ, Dagmar. Sčítání konzumentů soli v Čechách roku 1702 (Edice pramene). In *Historická demografie* 18, Praha, 1994, s. 7-67. ISSN 0323-0937.

²⁴⁷ MAUR, Eduard – PÍŠOVÁ, Dagmar. Sčítání konzumentů soli v Čechách roku 1702 (Edice pramene). In *Historická demografie* 18. Praha, 1994, s. 53. ISSN 0323-0937.

stupně urbanizace Čech a jejich jednotlivých krajů, před vznikem novodobé statistiky. Tento katastr byl původně především technickou pomůckou příslušných instancí berní správy a sloužil výhradně jen k praktickým fiskálním účelům. V okamžiku, kdy ale postupem doby a změnou stávajících poměrů “zestárnul“ a pozbyl, z důvodu sestavení nového aparátu, svou platnost, stal se důležitým pramenem především hospodářských a sociálních dějin.²⁴⁸

Již v roce 1711 padlo rozhodnutí, provést nový soupis majetkového vlastnictví, který ale neměl být ani tak vyhotovením nového katastru, jako spíše šlo o opravu a zdokonalení zastaralého nálezu Berní ruly z roku 1654. Nejdůležitějším úkolem bylo pak, vytvořit katastr, který by zaručil spravedlivější rozdělení daně mezi poddané a zaznamenal by veškeré jejich ekonomické možnosti.

První etapou nového katastru se stalo sestavení tak zvaných poddanských příznání (fasi). Podle usnesení Českého království bylo v roce 1713 započato se shromažďováním potřebných podkladů a soupisů veškeré půdy, a to nejen poddanské (rustikální), ale také i panské (dominikální).²⁴⁹

Rustikální fase připomínaly dřívější příznání a sestavovala je vrchnost. Obsahují všechny údaje z hlediska daňového, tj. polohu a výměru polí, luk, jejich bonitní třídy, rybníky, mlýny, a spolu s tím příslušné nájmy. Poddaní jsou zde zapisováni v pořadí, které je uvedeno v berní rule²⁵⁰ a opět se u nich nejprve opakují data, která jsou zaznamenaná o jednotlivých usedlých v Berní rule, jako jsou jména držitelů statků v roce 1654, rozloha a zařazení jim pronajaté půdy. U nově vzniklých usedlostí tyto předchozí údaje nejsou uvedeny, podle čehož lze velice zřetelně rozpoznat, které usedlosti vznikly až po sepsání Berní ruly, tedy po roce 1654. Lze předpokládat, že noví osadníci se zde vyskytli, ať již z důvodu, že se zde narodily nebo se přišelci a získali zde dům, či se sem přistěhovali z jiné farnosti a založili si zde vlastní domácnost. Porovnáme-li počet usedlých v berní rule a v tereziánské fasi, pak lze vysledovat jejich podstatný nárůst, se kterým koresponduje i rychle se zvyšující počet domů, mezi léty 1654 – 1713, který tvoří celkem 49 domů.²⁵¹

²⁴⁸ HRADECKÝ, Eduard. Tereziánský katastr. In *Sborník archivních prací*. Praha, 1932, s. 105.

²⁴⁹ Původním plánem bylo zdanit i dominikální půdu, což ovšem vyvolalo silnou nevoli jejich majitelů, a proto bylo rozhodnuto, že se příznání vyhotoví i pro dominikál, avšak ne za účelem zdanění, ale pro přesnější stanovení hranic mezi rustikálem a dominikálem.

²⁵⁰ U každé usedlosti je uveden vždy i držitel z roku 1654, zaznamenaný v Berní rule.

²⁵¹ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Díl 5. Praha, 2002, s. 87. ISBN 80-7277-039 – X.

Dominikální fase se pak již svou strukturou lišila od fase poddanské, a navíc obsahovala důležité prohlášení vrchnosti o tom, kdy a které pozemky byly svedeny, zda před rokem 1654, nebo až později.²⁵²

V letech 1715 –1729 byla prováděna očitá (okulární) vizitace zvláštní komisí, která na rozdíl od přiznání zapisovala podruhy a “obyvatele” a dále také úrodnost půdy či výdělkové poměry.²⁵³ Při následném srovnání se skutečným stavem počtu usedlostí se zjistilo, že poddanská půda je daňově přetížena. Tyto časově náročné kalkulace a vyjasňování rozporů z předchozích přípravných fází způsobilo, že tento soupis nabyl platnosti až v roce 1748, tedy až za vlády Marie Terezie, podle níž je také pojmenován - tereziánský katastr. V roce 1757 byla pak provedena jeho nová redakce.

Velkým “nedostatkem” tohoto pramene, stejně jako před ním berní ruly, je, že neuvádí počet obyvatel jednotlivých lokalit. Srovnáme-li jej ovšem s naším prvním katastrem, najdeme v něm kromě společných údajů o počtu domů, přesněji řečeno jejich majitelů i některá další data, na jejichž základě je možno provést odhad obyvatel jednotlivých měst, s větší pravděpodobností než tomu bylo u odhadu počtu obyvatel u měst z poloviny 17. století, pokud se pro ně nedochoval seznam podle víry z roku 1651. Celkem tu jsou dva údaje o počtu domů, které se navzájem doplňují.²⁵⁴

Ve výsledných elaborátech z let 1748 a 1757 jsou pak obsaženy jednak údaje o počtu hospodářů ve městě, analogické údajům berní ruly (přesněji řečeno, jde o domy zatížené pozemkovou daní), a jednak údaje o počtu domů zatížených domovní daní.²⁵⁵

Ve fasích, čili v přípravném materiálu, které jsou vedeny od roku 1713, lze najít řadu badatelsky využitelných a cenných údajů. V duchovenských fasích z let 1713 – 1716, jsou to údaje o počtu duší v jednotlivých městech, které ale nejsou bohužel úplné. V rustikálních fasích a na ně navazujících spisech pak to jsou údaje o počtu Židů v jednotlivých lokalitách, mnohem spolehlivější než v berní ruce.²⁵⁶

Údaje z fasí jsou badatelské veřejnosti zprostředkovány dvěma edicemi, respektive statistickými výtahy. Za prvé je to práce Jaroslava Novotného Zdanění českých měst podle

²⁵² ČERVENÝ, Václav – ČERVENÁ Jarmila. *Berní rula: Generální rejstřík ke všem svazkům (vydaným i dosud nevydaným) berní ruly z roku 1654 doplněný (tam, kde se nedochovaly) o soupis poddaných z roku 1651, (A-L) I. Praha, 2003, s. 6. ISBN 80-7277-058-6.*

²⁵³ Tereziánský katastr [online]. 1997 [cit. 2007-03-02]. <<http://www.genea.cz/rodopis/katastry/ck.htm>>.

²⁵⁴ MAUR, Eduard. Velikost českých městských obcí podle Tereziánského katastru (edice statistických dat). In *Historická demografie* 19, Praha, 1995, s.169. ISSN 0323-0937.

²⁵⁵ Tamtéž, s.169.

²⁵⁶ Tamtéž, s.170.

katastrů z roku 1654-1757²⁵⁷ a dále pak třídílná edice základních dat tereziánského katastru, sestavená pracovníky Národního archivu v Praze.²⁵⁸

Pokud se nyní budu zabývat vlastním rozbořem katastru a jeho přípravného materiálu, je potřeba nejprve vymezit konkrétní obsah pojmu tereziánského katastru. Pod tento termín, by měl být zahrnován pouze čistopis výsledného elaborátu, obsažený ve vázaných foliantech a odpovídající svou náplní i svým uspořádáním berní rule.²⁵⁹ Tímto příměrem k berní rule je naznačeno, že se nejedná o katastr veškeré půdy v Čechách, nýbrž pouze o soupis tzv. rustikálu to znamená půdy, kterou měli (již v době sestavení berní ruly) ve svém držení poddaní, a která podle tehdejší berní soustavy, byla podrobena řádné dani (ordinarium).²⁶⁰

Naproti tomu půda v přímém držení vrchností (dominikál) byla zásadně prosta daně a pokud si stavové dovedli udržet své privilegované právní postavení, nebylo možno ji podříditi žádnému katastru. Vývoj si ovšem vynutil i při formálním zachovávání stavovských výsad, jež prakticky neměly valnou cenu, aby i panský majetek, byl postižen veřejnou dávkou, která navzdory své pravidelnosti byla označována jako mimořádná, vyjímečná a dobrovolná daň (extraordinarium).²⁶¹ Opravdu účinné a přiměřené zdanění panského majetku nebylo ovšem možné bez vyhovujícího panského katastru, ale tehdejší situace a celková doba, kdy se započalo s opravami katastru rustikálního, nebyla pro takovou novinku zralá. Ovšem ještě před dokončením vypracování rustikálního katastru, došlo po nezdaru českého odporu proti nástupnictví Marie Terezie, k rozsáhlému přesunu v poměru mocenských sil. Čeští stavové již nedokázali proti upevněné ústřední vládě obhájit udržení si svých privilegií a museli dát souhlas k pořízení dominikálního katastru. Jistým ústupkem bylo, že panský majetek byl zdaněn nižší sazbou než rustikál.²⁶²

Po roce 1757 byla v Čechách katastrálně zaevidována veškerá půda, byť i ve dvou přísně oddělených operátech, které se po věcné stránce navzájem doplňovaly. V pozdější době se proto logicky rozšířilo pojmenování tereziánský na souhrn obou operátů, mezi nimi se rozlišovalo jen do té míry, že se mluvilo o tereziánském katastru dominikálním a rustikálním. Věcně správnější by ale bylo, používání pojmu "tereziánská berní soustava", jak bylo obvyklé

²⁵⁷ NOVOTÝ, Jaroslav. *Zdanění českých měst podle katastrů z r. 1654-1757. Materiály k hospodářským dějinám českých měst v době pobělohorské*. Praha, 1929

²⁵⁸ CHALUPA, Aleš.-LIŠKOVÁ, Marie – NUHLÍČEK, Josef. *Tereziánský katastr český*. Sv. 1, Rustikál (kraje A-CH). Sv.2, Rustikál, (kraje K-Z), Praha, 1964, 1966. BURDOVÁ, Pavla - CULKOVÁ, Dagmar, ČÁŇOVÁ, Eliška. (eds.). *Tereziánský katastr český*. Sv. 3. Dominikál. Praha, 1970.

²⁵⁹ HRADECKÝ, Eduard. Tereziánský katastr. In *Sborník archivních prací*, Praha, 1932, s. 108.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 108.

²⁶¹ Tamtéž, s. 108.

²⁶² Tamtéž, s. 108.

v době pořizování josefínského katastru na příslušných úředních místech.²⁶³ Z archivního hlediska je na místě rozlišovat mezi oběma členy tereziánského berního systému, neboť se opravdu jedná o dva naprosto samostatné fondy, které vznikaly odděleně a byly také samostatně spravovány.

Při svém dalším rozboru se nyní zaměřím na údaje obsažené v tereziánské fasi pro toto městečko, uložené v Národním archivu v Praze.²⁶⁴ Vlastní fase tereziánského katastru obsahují, jak již bylo řečeno, řadu údajů, zaznamenaných v berní rule. Jedná se hlavně o výměru půdy a jejího držitele v době sestavování ruly. Ve fasi je pak dále již uvedena nová výměra půdy jednotlivých podaných a její zařazení podle bonity, do skupiny buďto dobré, prostřední či špatné, což je již zapsáno na samostatné straně. Pro orientaci, v tomto rozsáhlém zápisu, který je účelně seskládán do jakési, dalo by se nadneseně říci „skládačky“, má každý usedlý přiděleno své číslo, pod kterým je uveden ve všech následujících zápisech. V fasi dochází k nárůstu držené půdy, v tomto případě jde konkrétně povětšinou o půdu ležící ladem a půdu zarostlou. Dále jsou zde uvedeny údaje o dobytku drženém jednotlivými poddanými, rozšířené o rozdělení zvířat do tahu, na koně a voly²⁶⁵, a dále o novou evidovanou skupinu dobytka, kterou jsou ve fasi kozy.

Fase začíná výčtem chalupníků, kdy je vždy uvedeno jméno původního majitele zaznamenaného v berní rule, jako je tomu kupříkladu u prvního statku, kde je zapsán Andreas Housek, což je držitel nemovitosti z roku 1654 a paralelně vedle něj je uveden „současný „ majitel domu, v tomto případě Rudolf Bundschuch.²⁶⁶ Dále následuje informace o výměře a bonitě půdy, která je převzata z berní ruly, u níž je zajímavé, že se jedná jen o půdu zařazenou do kolonky špatná, a na ní navazuje na další straně aktuální rozloha a bonita půdy v roce 1713. Zde je opět všechna půda u chalupníků uvedena pouze v kolonce špatná. Dále je tu rozloha půdy ležící ladem a zarostlá půda, a za ní následuje druh osevu.

Další informací poskytnutou ve fasi je počet dobytka, který se dělí na dobytek do tahu čili tažný - koně a voly, a následně pak na dobytek na chov, což jsou krávy, jalovice, ovce, prasata a kozy. Na samostatné straně jsou pak vypsána řemesla, která jednotlivý poddaní vykonávali. Od začátku jsou všichni noví usedlí zařazení do kategorie chalupníků a to tedy jmenovitě až po 29. usedlého. Následující poddaní ve fasi, z blíže neurčeného důvodu, nemají zapsaná jména, ani na začátku strany není uvedeno sociální zařazení, z čehož usuzuji, že

²⁶³ HRADECKÝ, Eduard. Tereziánský katastr. In *Sborník archivních prací*, Praha, 1932, s. 108.

²⁶⁴ Národní archiv Praha, fond Tereziánský katastr, Bydžovsko 36, Radim a Pecka (panství Pecka). Rustikální fase z roku 1713.

²⁶⁵ Berní rula tato zvířata nerozlišuje, zahrnuje je pod jednotný pojem „potah“.

pokračuje i nadále kategorie chalupníků. Jsou zde jen čísla, a to v pořadí od 30. usedlého až po 61. I další údaje, které jsem již vyjmenovala předtím, jsou přiřazeny pouze k číslům od 30 do 61. Zajímavé je, že od poddaného zařazeného pod číslem 62 jsou opět uvedena konkrétní jména obyvatel Pecky, a to až po posledního zapsaného usedlého zařazeného pod číslem 94. Z tohoto důvodu usuzuji, že zde strana, na které byla uvedena jména usedlých od 30-61, z nějakého neznámého důvodu chybí. V kolonce sociálního zařazení je pouze na první straně napsáno chalupníci a poté již není uvedeno žádné sociální zařazení až po 62 osedlého, od kterého je nadepsáno v sociální kategorii Häusler (domkář). Srovnám-li toto sociální rozčlenění populace Pecky z Tereziánského katastru s dělením v berní rule, zjišťuji, že jsou v rule uvedeni navíc ještě další kategorie, a sice sousedé a zahradníci.

Ve fasi tereziánského katastru, sestavené tedy na základě příznání poddaných a následné očitě vizitace, je uvedeno celkem 94 poddaných. Porovná-li tento údaj s berní rulou, rozrostla se populace Pecky o 56 nových usedlých, což znamená nárůst o 59,57 %.

Nabízí se hned několik způsobů, jak mohlo dojít k takovému zvýšení počtu poddaných. Jedna z možností je, obsazení pustých usedlostí, které byly vylidněny po válce třicetileté, a dále pak zabráním pusté selské půdy, které podle berní ruly bylo na Pecce celkem 86 strychů, a z níž mohlo vzniknout celkem 5 nových usedlostí s poli po 18 stryších. Dále berní rula uvádí 32 strychů pusté chalupnické půdy, ze které by mohlo vzniknout 5 1/2 usedlostí s poli po 6 stryších. Další možností nárůstu hospodářů lze označit rozdělení gruntů na menší, k čemuž podle mého předpokladu docházelo hlavně mezi příbuznými. Posledním způsobem, jak lze nárůst vysvětlit, je, že došlo k vybudování usedlostí zcela nových. U těchto držitelů nemovitostí pak ve fasi není uveden předchozí majitel usedlosti z roku 1654 jako je tomu u prvních 29 poddaných, což je samozřejmé, protože tyto usedlosti v tomto roce ještě neexistovaly.

Velkou nevýhodou je, že kvůli chybějící straně či nerealizovanému zápisu tehdejšími úředníky, jak se zmiňuji výše, není možno zjistit, kde přesně ještě jsou uvedeni noví majitelé starých usedlostí, a kde začínají již nový usedlí, čili statky, u kterých není uveden původní majitel z roku 1654.

Pokud bych se zaměřila na sociální skladbu populace Pecky, která je uvedena ve fasi, zjišťuji, že se tato na rozdíl od berní ruly omezila pouze na chalupníky a domkáře, zatímco v rule jsou zastoupeny ještě navíc kategorie sousedů (sedláků) a zahradníků. Sedláci již tedy dál na Pecce uvedeni nejsou, neboť zřejmě došlo k rozdělení usedlostí. Také kategorie

²⁶⁶ Takto jsou ve fasi oba majitelé (z roku 1654 a 1713) uvedeni u celkem 29 statků

zahradník byla pravděpodobně v katastru nahrazena domkářem. Na rozdíl od tohoto jsou ve fásích uvedeni již jen chalupníci, kterých je celkem 61 a pak se zde objevuje už jen tedy kategorie domkář, kterých je zde zaznamenáno celkem 32, což je složka obyvatelstva, *“bez kusu polí a bez dobytka, kteří se živili nádenictvím.”*²⁶⁷ Při tomto dělení je třeba poznamenat, že hranice mezi chalupníky, domkáři a také zahradníky, nebyla nijak pevná. Jednotlivé rozdíly mezi nimi se místem i časem měnily a stíraly.²⁶⁸ Pokud podle složení obyvatelstva Pecky, přistoupíme na názor, že více než k městu se blížila svým charakterem k vesnici, je třeba také si uvědomit skutečnost, že velkou většinu obyvatelstva vesnice tvořila chudina ve službách menšiny majetnějších sedláků a větších chalupníků, na kterých byla značně závislá.²⁶⁹ Tuto formu vzájemného soužití na Pecce vzhledem k velkým rozdílům v držení půdy a dobytka lze s velkou mírou pravděpodobnosti předpokládat.

Ve fási je také uvedeno, že se na Pecce nachází 6 podruhů. V tomto ohledu se jednalo o lidi, na které se buďto nedostalo půdy, nebo někdy šlo o bratry hospodářů, kteří po otci převzali hospodářství se všemi jeho povinnostmi a sami se nepřiznali na statek cizí. Mohlo se ovšem jednat i o syny podruhů, neboť tito se ženili mezi sebou a měli děti.²⁷⁰ *“Pro některé se stala útočištěm chaloupka na bratrově zahradě, někteří si postavili na obci roubenou chatrč a živili se jako zemědělní dělníci, nádeníci apod. (na panském dominikálu, na obci, byli to vesměs bezprávní chudáci).”*²⁷¹

Nyní bych se pokusila zachytit stav půdy, držené jednotlivými podanými, u níž je ve fási na rozdíl od ruly uvedena už i bonita, podle níž se dělí půda do tří kategorií a sice na půdu dobrou, prostřední s špatnou. Zajímavé je, že na Pecce byla půda, jak jejími držiteli v roce 1654, tak v roce 1713, zařazena výhradně do kategorie špatná. Kvalita půdy v této lokalitě je již značně omezena polohou v hornaté krajině Podkrkonoší.

Celkem bylo za produktivní půdu označeno ve fási 312 strychů z celkové rozlohy zapsané půdy, z čehož lze vysledovat značný nárůst a to o 57,8 strychů v porovnání s berní rulou. Dalším údajem jsou informace o rozloze půdy zarostlé, jejíž výměra činí celkem 12,5 strychů a půdy ležící ladem, která zaujímala 108,35 strychů.

Pokud bychom ale chtěli přesně srovnat údaje získané z fási s údaji z berní ruly, musíme sečíst veškerou půdu, uvedenou ve fási, konkrétně tedy půdu s označenou bonitou, v tomto případě ohodnocenou výhradně jako špatná, dále půdu zarostlou a půdu ponechanou

²⁶⁷ PLACHT, Otto. *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16. – 18. století*. Praha, 1957, s. 80.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 145.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 145.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 145.

ladem. Berní rula na rozdíl od fase tyto kategorie nerozlišuje a podává nám pouze údaj o celkové rozloze půdy, držené každým usedlým, u níž je jen poznámka, v kterém ročním období tuto půdu osívá, zda na jaře či na zimu. Ve srovnání součtů za prvé z fasi, což je celých 432,25 strychů půdy držené jednotlivými poddanými, a počtem strychů uvedených v berní rule (254,2 strychů), docházíme k nárůstu počtu strychů o 178,05 strychů. Z tohoto vyplývá, že chalupníci si „polepšili“, co se rozlohy půdy jimi držené a obdělávané týče. Horší již to pak bylo u kategorie domkářů, kteří podle fase nevlastnili žádnou půdu, a byli proto pravděpodobně zcela odkázáni na řemeslnou výrobu a domácí protoindustrii a na prostředky získané následným prodejem produktů, z těchto svých činností.

Dalším údajem, který poddaní ve fasi přiznávali, byl počet hospodářských zvířat, který měli ve svém držení. První skupinou uvedenou ve fasi jsou zvířata určená do tahu, dělicí se na koně a voly. Následující kategorií jsou zvířata určená podle fase na chov, také rozdělená a sice na krávy, jalovice, ovce, prasata a kozy. Ve fasi jsou kozy novou skupinou dobytka, která v rule nebyla vůbec uvedena. Podívám-li se na jednotlivé výše uvedené druhy dobytka v jejich zastoupení na Pecce, jež je přiznáno jednotlivými poddanými ve fasi, pak zvířat do tahu, bylo celkem 11, přičemž více je zastoupen kůň a to v celých 10 případech, vůl je zde zapsán pouze jeden a to u, v pořadí 12. chalupníka, Georga Kotziána.

Tato „pracovní“ zvířata byla držena výhradně chalupníky, domkáři nevlastnili ani jednoho koně a ani žádného vola. Pokud nyní srovnám zjištěné počty s údaji z berní ruly, kde jsou tato zvířata zařazena do kategorie „potahů“, zkonstatuji, že se jejich počet nezvýšil ani o jeden kus a setrvává tedy na stejném počtu 11 kusů, maximálně se mohlo změnit rozložení volů a koní, což ovšem není možno z berní ruly zjistit. U tažných zvířat je potřeba poznamenat, že při držení tohoto dobytka usedlými, se jim naskýtala možnost, propůjčovat tato zvířata, méně majetným sousedům a obyvatelům Pecky a jejího okolí, k čemuž mohlo docházet za úplatu. Chov těchto zvířat se tedy často stával spíše záležitostí obchodní než pouze jejich účelným držením pro zorávání „vlastních“ pozemků.

Další skupinou dobytka objevující se na Pecce jsou krávy a jalovice. Krav je ve fasi zaznamenáno celkem 89 a jalovic pak 14 kusů. V držení je mají, stejně jako u předchozího dobytka, výhradně poddaní zařazení do skupiny chalupníků, domkáři nevlastní ani jednu. Ve srovnání s berní rulou, kde je zapsáno celkem 77 krav a 45 jalovic, dochází k výraznému nárůstu počtu krav, a to o celých 12 kusů. U jalovic ale naopak sledujeme značný pokles a to

²⁷¹ PLACHT, Otto. *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16. – 18. století*. Praha, 1957, s. 145-146.

až o 31 kusů. V celkovém součtu došlo tedy u hovězího dobytka od roku 1654 k poklesu o 29 kusů.

Snížení počtu jalovic lze zdůvodnit snad tím, že jejich výkrm na maso byl velice zdoluhavý. Zatímco kráva byla často velmi důležitou součástí domácnosti tehdejších hospodářů, neboť poskytovala lidem důležitou složku potravy - mléko, z něhož si pak obyvatelé po domácku vyráběli syrovátku, máslo, sýr a jiné mléčné výrobky, které se mohly opět stát předmětem směny či obchodu.

Další skupinou dobytka uvedenou ve fásích jsou ovce. U těchto zvířat je zajímavé, že se jejich chovu nevěnoval v roce 1713 ani jeden z poddaných tohoto městečka. Srovnám-li nyní počet ovcí uvedených ve fási a v berní rule, docházím k zjištění, že v této oblasti nedošlo k vůbec žádnému posunu. V berní rule není uveden také ani jeden poddaný, který by měl v držení ovce.

Ve fási je opět zaznamenán počet sviní, jejichž stav je nulový stejně jako tomu bylo v berní rule. Žádný z chalupníků nebo domkářů nevladnil ani jeden kus vepřového dobytka. Chov prasat ovšem není takřka vůbec zastoupen ani v sousedních vesnicích.

Nově zaevidovanou či přiznanou veličinou ve fási jsou kozy, které byly poslední zaznamenaným druhem dobytka v tomto prameni. Kozy drželo na Pecce celkem 23 chalupníků a to pokaždé buďto jednu, či dvě. Celkem je zde tedy přiznáno 30 koz. Lze předpokládat, že tento sudokopytník byl v domácnostech držen především pro svou nenáročnost a velkou výživnou hodnotu mléka, které ovšem už nebylo tak chutné jako mléko kravské.

Následující tabulka (tabulka 27) podává přehled počtu drženého dobytka na Pecce podle tereziánské fási a údaje z berní ruly, které umožňují následné srovnání stavu mezi lety 1654-1713

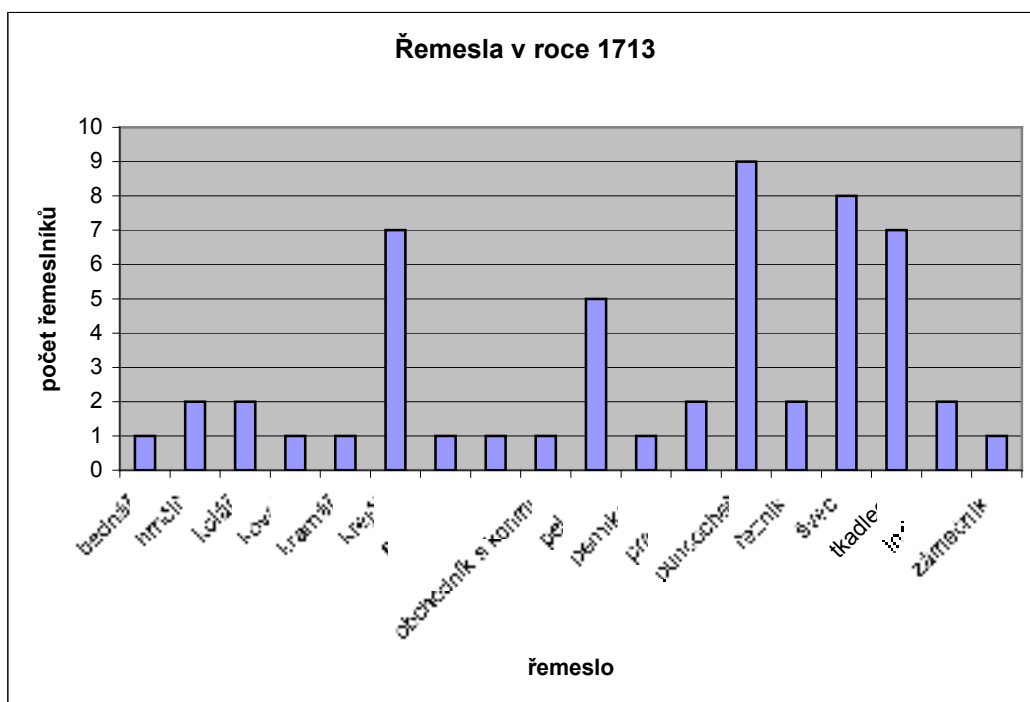
Tabulka 27 Srovnání počtu dobytka ve fási z roku 1713 a v berní rule z roku 1654

	Koně	Voly	Potah	Krávy	Jalovice	Ovce	Svině	Kozy
Chalupníci	10	1	11	89	14			30
Domkáři								
Celkem v roce 1713	10	1	11	89	14			30
Berní rula	Není uvedeno	Není uvedeno	11	77	45			Není uvedeno

Zaměřím-li se nyní na vývoj řemeslné výroby podle fáse, dostáváme se k poměrně rozmanitému zastoupení jednotlivých řemesel, a sice se na Pecce objevuje: mydlář, pekař, truhlář, perníkář, tkadlec, kovář, punčochář, kramář, švec, bednář, zámečník, hrnčíř. Ještě jsou tu uvedeni v kolonce řemesel obchodník s koňmi, prachař na prachárně, panský mlynář, správce (kartouzský).

Podívám-li se na rozložení řemesel, co do sociálních skupin, pak zjišťuji, že u chalupníků, kterých je na Pecce zapsáno 61, je řemeslníků celkem 43 a to v následujícím zastoupení: 1 mydlář, 3 pekaři, 2 krejčí, 2 truhláři, 1 perníkář, 7 tkalců, 1 kovář, 8 punčochářů, 1 kramář, 5 ševců, 2 koláři, 1 bednář, 1 obchodník s koňmi, 1 prachař na prachárnách, 1 panský mlynář, 1 správce (kartouzský), 1 zámečník, 1 řezník, 2 hrnčíři. Ve fási je také poznámka, že ostatní obyvatelstvo, včetně některých výše uvedených řemeslníků, se živí předemím, což je i logické, neboť malé výměry půdy, kterou většina poddaných disponovala, tomu přímo nasvědčuje. U domkářů, jichž bylo na Pecce celkem 32, a kteří nevladnili žádnou půdu, ani neměli v držení žádný dobytek, lze předpokládat, že u nich bude zastoupena celá řada řemesel, které jim pomáhají zaopatřit si živobytí pro sebe a svou rodinu. U této kategorie je zaznamenáno celkem 13 poddaných zabývajících se řemeslem a sice 3 ševci, 5 krejčí, 1 punčochář, 1 prachař na prachárně, 2 pekaři, 1 řezník.

G 9 Řemesla na Pecce v roce 1713

Z tohoto vyplývá, že skoro polovina z těchto domkářů se musela zabývat nějakou činností neřemeslného charakteru spojenou pravděpodobně s domácím textilním průmyslem (přadláctví), což je často v horských a podhorských oblastech jedním z východisek špatné situace poddaných bez vlastnictví půdy nebo s malým množstvím půdy, jinak by asi jejich existence nebyla v této lokalitě možná. Bez půdy a dobytka byli zcela odkázáni na stravu a zboží, které si koupili, k čemuž museli určitým způsobem získávat peníze a tento druh protoindustriie se zde, vedle nádenické práce, nabízí zcela bezvýhradně.

V součtu obou kategorií (chalupníků a zahradníků) bylo na Pecce nejvýrazněji zastoupeno řemeslo punčochářské, kterým se zabývalo celkem 9 osob, na druhém místě to byly pak tkalci a krejčí, obojí po sedmi osobách a posledním čteněji zaznamenaným řemeslem jsou pak pekaři. Ostatní řemesla vykonává vždy jen jeden nebo dva obyvatelé Pecky. U 18 chalupníků a 18 domkářů není uvedeno žádné řemeslo, lze u nich tudíž předpokládat, že určitý počet z nich se mohl věnovat námezdní práci, další část pak domácímu spřádání lnu a nebo byli prostě jen majiteli statku.

Velmi podstatně se tedy zdejší obyvatelstvo věnovalo, jak již bylo řečeno, zpracovávání lnu a bavlny. Přičemž je potřeba zdůraznit, že jak tkalci, tak punčocháři i ostatní obyvatelé zabývající se výrobou textilu a oděvů, museli pracovat pro širší trh, zatímco ostatní řemesla zastoupená na Pecce pracovala pravděpodobně pro lokální trh.

V Etnografickém atlase²⁷² jsou na našem území rozlišeny, podle pěstování a zpracování lnu, dva druhy oblastí a sice první, kde usedlí nejenom len a konopí pěstují, ale předou víc než pro domácí potřebu. Druhá je adminikulum přadláctví 2. třídy – usedlí předou spíše kupovaný než vlastní len a předou víc pro vlastní potřebu než na prodej. Pokud vymezím polohu městečka, tak Pecka se nachází v textilní oblasti, která se táhne a je omezena obdélníkem při severovýchodní hranici. Zahrnuje kraj Chrudimský, severní část Bydžovského, severní část Boleslavska, sever kraje Litoměřického a celé Hradecko. V rámci dvou výše vymezených kategorií leží panství Pecka na pomezí těchto oblastí, kde je zpracování hlavním a doplňkovým zdrojem obživy obyvatel.²⁷³

Konkrétně k Pecce v etnografickém atlase příliš informací získat nejde, lze ovšem konstatovat určitá obecná fakta a charakteristiky platné pro tato řemesla na našem území.

²⁷² MARTÍNEK, Zdeněk. *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska III. Řemeslná, domácí a manufakturní výroba a obchod v Čechách v letech 1752-1756*. Praha, 2002. ISBN 80-85010-16-X

²⁷³ MARTÍNEK, Zdeněk. *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska III. Řemeslná, domácí a manufakturní výroba a obchod v Čechách v letech 1752-1756*. Mapová příloha k etnografickému atlasu, Praha, 2002, mapa č. 18.

Pod názvem tkalci jsou zahrnováni nejen výrobci plátna, ale i tkanin a příměsí vlny a hedvábí. O tkalcovství konkrétně v této oblasti není v atlase příliš informací, nejsou zde přesně uvedeny ani data o prodeji jejich výrobků. Lze ovšem konstatovat, že tkalcovstvím je zasažen především jižní okraj panství. Toto řemeslo patřilo k oborům zastoupeným ve všech oblastech jako produkce pro uspokojování základních potřeb obyvatelstva. Regionální rozdíly vycházeli ze stavu surovinové základny a především z rozvoje výroby pro vzdálené trhy, která vedle práce pro potřebu domácích obyvatel vytvářela další významnou a svébytnou produkční vrstvu.

Co se týče punčochářství na Pecce, tam bylo toto řemeslo zastoupeno poměrně rovnoměrně. Pecka spolu s Novou Pakou jsou součástí širšího pásma, které se táhne až k Orlickým horám. V tomto pásu je punčochářství zaznamenáno poměrně výrazně. Je ovšem známo, že pletení punčoch bylo zastoupeno ve všech krajích. Nejvyšší relativní počet výrobců především v jihovýchodních Čechách (Táborsko a Čáslavsko), z části též na Hradecku.²⁷⁴ Obecně lze konstatovat, že výroba punčoch byla především městským řemeslem a hojně se vyskytovala jak ve městech větších tak menších. Punčocháři nakupovali k výrobě svých ponožek především vlnu a barvy. Velkým problémem při pletení punčoch, tak jako u dalších textilních řemesel, byl nedostatek kvalitní příze, který byl často označován za jeden z důvodů malé nebo méně kvalitní výroby.

Výroba punčoch zahrnovala vedle vlastního pletení v některých případech rovněž barvení výrobků, popřípadě předení příze. Vlastní struktura výrobků pletařů punčoch byla různorodá. Podle kvality se punčochy dělily na hrubé, prostřední a jemné, obvyklé a obyčejné. Hranice jednotlivých druhů byla individuální, údaje z jednotlivých míst jsou často rozporuplné, neboť cena byla ovlivněna nejen kvalitou, ale i velikostí. Cena jednoho páru se celkově pohybovala v rozpětí od šesti krejcarů až po 1 zl. 45 kr. Za špatné, hrubé či obyčejné výrobky lze pokládat nejspíše produkci v cenách do 40 krejcarů, za lepší a jemné pak výrobky v ceně 40-45 krejcarů.

Jako druh výrobků byly dále rozlišovány punčochy rolnické, zimní, silné a tenké, dlouhé a krátké, podle barvy pak červené a modré, podle určení a velikosti jsou to pak ženské a mužské. Nej kvalitnějším druhem tkaných punčoch jsou pak punčochy hedvábné.

Zajímavé je, že někteří tkalci punčoch uváděli schopnost vyrábět více než byla stávající produkce a v lepší kvalitě (zpravidla jednou až dvakrát, vyjimečně i ve větším

²⁷⁴ MARTÍNEK, Zdeněk. *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska III. Řemeslná, domácí a manufakturní výroba a obchod v Čechách v letech 1752-1756*. Praha, 2002, s. 186. ISBN 80-85010-16-X.

množství). Jako důvod nízké výroby jsou uváděny nedostatky prostředků, přádel, odbytu a drahotou vlny. Na řadě panství na Hradecku a Chrudimsku uváděli přitom předpokládanou denní výrobu ve výši jednoho páru.²⁷⁵

Při nákupu vlny byly pletaři punčoch často závislí na jejím prodeji v rámci oblastního i zemského a zahraničního trhu. Z údajů, které jsou k dispozici vyplývá, že jen malá část pletářů zpracovávala domácí vlnu, největší počet nakupoval kromě domácí vlny také vlnu v okolních místech, v tuzemsku nebo u židovských obchodníků a překupníků.

Punčochy byly tedy zhotovovány v rámci domácí práce i místního řemesla. Domácí produkce byla zpravidla doplňována prodejem kvalitnějších výrobků z významných produkčních center v zemi. Prodej pletených punčoch probíhal především v rámci oblastního trhu – v místě výroby, v okolí a na okolních jarmarcích.²⁷⁶

Z tereziánského katastru je pak patrné značné zastoupení textilních řemesel i v okolních vesnicích, kdy je zde uvedeno, že ostatní se vedle zemědělství živí předením. Tento druh protoindustriie měl tedy v této oblasti značný výskyt.

V porovnání s berní rulou lze vysledovat nárůst druhů řemesel a jejich početního zastoupení na Pecce. Zcela nově se zde objevují následující řemesla: mydlář, truhlář, perníkář, punčochář, mlynář, zámečník, hrnčír. Ve fási je dále ještě nově zaznamenán kramář, obchodník s koňmi a prachař na prachárnách.

Chalupníci podle fasy, pokud vlastnili půdu, tak to její rozloha byla v průměru 11,1 strychů, v rozmezí (0,1-28,2 strychů), která jim do jisté míry mohla zajišťovat obživu a částečně i produkty pro trh nebo směnu. V porovnání se stavem půdy držené jednotlivými usedlými v berní rule, kde v průměru na 1 souseda a chalupníka připadalo 8,74 strychů půdy, dochází k podstatnému nárůstu a to v průměru na 11,1 strychů půdy na jednoho chalupníka, přičemž jsem zde vycházela ze součtu veškeré půdy, tedy i půdy zarostlé a půdy ležící ladem.

Otázkou zůstává, kam směřovala produkce z Pecky? Kde se konaly trhy, při nichž jednotliví řemeslníci a obyvatelé mohly nabízet své výrobky a nakupovat potřebné zboží. Ve fási je zmínka, že *“městečko má právo trhů, a sice ve středu a sobotu, avšak, že s ohledem na špatné časy se tyto nekonají.”*²⁷⁷ Z této poznámky usuzuji, že řemeslná výroba a domácí plátenická výroba, vyráběla především pro trhy mimo Pecku. Zde se jako jedna z nejbližších možných větších lokalit nabízí Nová Paka nebo Jičín.

²⁷⁵ MARTÍNEK, Zdeněk. *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska III. Řemeslná, domácí a manufakturní výroba a obchod v Čechách v letech 1752-1756*. Praha, 2002, s. 190. ISBN 80-85010-16-X.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 191.

²⁷⁷ CHALUPA, A.-LIŠKOVÁ, M.-NUHLÍČEK, J. *Tereziánský katastr český. Svazek I*. Praha, 1964, s. 179.

Jak je vidět, z předcházejícího rozboru, došlo v městečku v porovnání s obdobím předešlým k značnému rozvoji řemesel, což má souvislost i s nárůstem obyvatel a celkového počtu domů, o které se zástavba Pecky rozrostla. Pecka se v tomto ohledu jeví jako soběstačná lokalita, především tíhnoucí k vesnickému, zemědělskému rázu, jak složením vrstev obyvatelstva, na chalupníky a domkáře, tak tomu nasvědčuje i počet dobytka, rozloha půdy držaná jednotlivými obyvateli a zastoupení řemesel. Chybí zde potravinářská řemesla zabývající se zpracováním produktů od domácích zvířat, což nasvědčuje tomu, že zdejší domácnosti byly v tomto ohledu pravděpodobně samostatné a soběstačné.

9. Závěr

Městečko Pecka, nacházející se v Krkonošském podhůří, mělo svým převažujícím zemědělským charakterem po celou dobu 17. a 18. století blíže spíše k vesnici než k městu. I když je Pecka určitým centrem řemeslné a domácí výroby, byla zároveň úzce propojena se zemědělstvím a má úzký vztah i k okolním vesnicím, protože i v těch byla silně zastoupena domácí výroba.

Na základě excerpovaných údajů z matrik narozených, oddaných a zemřelých tohoto městečka, jsem provedla sestavení vývojových trendů porodnosti, statečnosti a úmrtnosti čili celkového průběhu přirozené změny obyvatelstva v letech 1655-1799. Po celou dobu práce s jednotlivými počty jak narozených, tak i zemřelých a s množstvím realizovaných sňatků, bylo potřeba mít na paměti fakt, že pro některá léta zápisy v těchto matrikách, bez blíže určeného důvodu chybí, a pro valnou většinu let ostatních (především pak pro druhou polovinu 17. století) svými nízkými počty, vyvolávají dojem podregistrace.

Dlouhodobý trend populačního vývoje městečka Pecka v 17. a 18. století lze na základě výše zmíněných údajů charakterizovat jako proces poměrně plynulý, který byl ovšem několikrát narušen různě hlubokými propady v obdobích jednotlivých demografických krizí (záporný přirozený přírůstek). Vzhledem k jinak stálému pozvolnému nárůstu počtu obyvatel po takřka celé sledované období, se trvale zvyšovaly i počty osob, které ve městě uzavíraly manželství, a také stoupal počet narozených dětí a zemřelých osob.

Tyto jednotlivé výše uvedené procesy byly několikrát krátkodobě narušeny obdobími demografických krizí, které měly kvůli svým úmrtnostním důsledkům krajně negativní dopad na obyvatelstvo, především pak na jeho psychiku a jeho chování jako takové vůbec. Již v průběhu demografické krize se snížil počet sňatků (aby po jejich odeznění došlo naopak k jejich zvýšení, díky realizaci odložených sňatků, a také díky uzavírání manželství mezi oboustranně ovdovělými osobami) a následně klesl i počet narozených dětí. Po určité době, kdy došlo k odeznění těchto “těžkých let”, se pak počet narozených dětí v městečku vrátil opět na úroveň před demografickou krizí a následně ji pak překonal. Takto tomu bylo například po moru v roce 1680 a za hladomoru v roce 1771-1772. Dlouhodoběji se dále negativně projevíly v řádu vymírání a rození válečná léta, a to především čtyřicátá léta 18. století (slezské války) a přelom let padesátých a šedesátých (válka sedmiletá), kdy se “přehnal” přes území Pecky vojska pruské armády. Konkrétně rok 1758, znamenal naprostou

katastrofu, co do počtu úmrtí v této lokalitě. V těchto “krizových letech” se přirozený přírůstek na Pecce propadl do záporných hodnot, neboť počet zemřelých převyšoval počet narozených. Pro ostatní mírová léta a léta bez krizí, lze konstatovat, že počty narozených dětí zpravidla převyšovaly počty zemřelých osob.

Ostatní charakteristiky, které bylo možno sledovat na základě pramenů a excerpovaných dat, dosahovaly v hrubých rysech podobné úrovně jako jiné takto zpracované lokality, se kterými jsem se v jednotlivých kapitolách snažila svá zjištění vždy porovnávat.

Za zajímavé obohacení, které jsem ve své práci použila, by mohl být považován rozbor městečka Pecka, na základě celozemských soupisů a katastrů, konkrétně mám na mysli především Berní rulu z roku 1654, fase tereziánského katastru²⁷⁸ a vlastní Tereziánský katastr, které pro tuto lokalitu byly zpřístupněny jen ve formě souborných edic²⁷⁹. Dosud nebyla zpracována žádná podrobná analýza Peckovska a Pecky vůbec, která by podobně jako tato práce zachycovala a rozebírala profesní a majetkové struktury obyvatelstva v těchto jednotlivých letech, na základě výše jmenovaných pramenů.

Nejprve jsem provedla prozkoumání pramenů, které se dochovaly pro tuto oblast a pak jsem jejich podrobnou analýzu, přičemž v rámci podkapitoly č. 8.4 Tereziánská fase z roku 1713, oba katastry také srovnávám. Na základě komparace těchto dvou situací (údajů z roku 1654 a 1713) je patrný nárůst obhospodařované půdy osedlými a také zvyšující se počet drženého dobytka a změny v jeho skladbě. Zajímavý je fakt, že ani v roce 1654 ani později v roce 1713 nebyly drženy na Pecce ani ovce, ani prasata. Řemeslná výroba zaznamenala během tohoto časového intervalu také důležitý rozvoj. Dochází nejen k zvýšení počtu řemeslníků, jejichž počet se zvýšil ze 13 na 56, ale objevují se i řemesla zcela nová. Pecka se řadila k oblastem zasaženým protoindustrií, kde se tato činnost stala podstatným výrobním odvětvím, které živilo většinu peckovských obyvatel, byly to právě aktivity spojené se zpracováním lnu a vlny, tedy s činností, jež měla tradičně velký význam v podhorských krajích se špatným nebo slabším zemědělským zázemím.

²⁷⁸ Národní archiv Praha, fond Tereziánský katastr, inv.č. 812,sign. 43/3, Panství Radim- Pecka, Rustikální fase z roku 1713.

²⁷⁹ CHALUPA, Aleš.-LIŠKOVÁ, Marie – NUHLÍČEK, Josef. *Tereziánský katastr český*. Sv. 1, Rustikál (kraje A-CH). Sv.2, Rustikál, (kraje K-Z), Praha, 1964, 1966. BURDOVÁ, Pavla - CULKOVÁ, Dagmar, ČÁNOVÁ, Eliška. (eds.). *Tereziánský katastr český*. Sv. 3. Dominikál. Praha, 1970. ČERVENÝ, Václav – ČERVENÁ, Jarmila. *Berní rula: Generální rejstřík ke všem svazkům (vydaným i dosud nevydaným) berní ruly z roku 1654 doplněný (tam, kde se nedochovaly) o soupis poddaných z roku 1651, sv.I (A-L), sv.II (M-Ž)*, Praha, 2003. ISBN 80-7277-058-6

Pokud bych Pecku zhodnotila jako tržního centrum, pak městečko mělo právo celkem dvou trhů, která jí bylo udělena již Ferdinandem III.²⁸⁰, ale ve fazi je zmínka, že tyto trhy se z důvodů špatných časů nekonají.²⁸¹

Pecka se svým zemědělským zaměřením a zastoupením řemesel klonila spíše k vesnici i když v některých ohledech se od něj lišila. Například během 18. století se značně rozšířila městská zástavba a došlo k nárůstu o celkem 98 domů. Tento rychlý růst počtu domů je právě ovšem netypický pro vesnické prostředí, a podtrhuje do jisté míry městský charakter Pecky. V roce 1688 bylo započato se stavbou radnice, 1697 vzniká nová škola, v roce 1699 fara a 1748-1749 kostel.

Přínosné by mohlo být, že jsem se zaměřila na tak malé městečko, které bylo ve v době 17. a 18. století ne příliš významné, v některých ohledech snad až podprůměrné (řemeslná výroba, tržní centrum), ale právě v rozboru této lokality a po zařazením do celkového kontextu českých zemí a následném srovnání s jinými lokalitami, pro které byly udělány podobné demografické a ekonomicko-hospodářské studie, vidím přínos. Lze totiž zhodnotit rozdíly, jak v jednotlivých demografických jevech, tak ve sféře hospodářské a socioekonomické s jinými většími či "atraktivnějšími" lokalitami.

Během shromažďování podkladů pro tuto lokalitu v období 17. a 18. století, bylo potřeba se "poprat" s omezenou základnou pramenů a literatury. Kromě matrik, které pro sledovanou dobu byly téměř kompletní, jsem neměla k dispozici mnoho dalších pramenů o něž jsem se mohla "opřít". Zde konkrétně považuji za velký nedostatek, neexistenci soupisu podle víry a solního seznamu, soupisu duší ani žádné kroniky z tohoto období, která by mi mohla posloužit k dokreslení situace v tomto období z "jiného" pohledu než jaký zprostředkovávají odemocněné katastry či strukturově se stále opakující zápisy v matrikách narozených, zemřelých a oddaných.

Proto jsem se někdy, například pro analogické odvození stavu populačních procesů na Pecece v 1. polovině 17. století, snažila nalézt oporu v literatuře zabývající se celkovým vývojem obyvatelstva v našich zemích i v Evropě a vysledovat z celkového kontextu pravděpodobnou situaci na Pecece. Provádím také mnohá srovnání a retrospektivní rekonstrukci dat, tam kde mi to prameny dovolily.

²⁸⁰ Originál se nedochoval, ale existují dvě další, které toto privilegium potvrzují. Listina Josefa II. z roku 1786 a Františka II. z roku 1798, které potvrzují a městečku znovu udělují právo na tyto trhy.

²⁸¹ CHALUPA, Aleš.-LIŠKOVÁ, Marie – NUHLÍČEK, Josef. *Tereziánský katastr český*. Sv. 1, Rustkál (kraje A-CH). Praha, 1964, s. 179.

Seznam tabulek a grafů v textu:

Tabulka 1: Počet nemanželských dětí na Pecce v letech 1650-1799	s. 29
Tabulka 2 : Vícečetné porody v městečku Pecka v letech 1650-1799	s. 31
Tabulka 3: Sezónní pohyb narozených na Pecce v letech 1650(1669) – 1799	s. 32
Tabulka 4: Počet uzavřených sňatků v letech 1655-1799	s. 45
Tabulka 5: Sňatečnost na Pecce v letech 1709-1716	s. 47
Tabulka 7: Přepočet množství sňatků podle délky jednotlivých měsíců	s. 48
Tabulka 8: Podíl vdov a vdovců z celkového počtu sňatků	s. 51
Tabulka 9: Sňatky podle věku snoubenců v letech 1784-1799 a podle stavu snoubenců, absolutní počty	s. 52
Tabulka 10: Přirozený pohyb obyvatelstva na Pecce v letech 1709 – 1714 a odhad počtu obyvatel a hrubé míry přirozeného přírůstku	s. 58
Tabulka 11: Úmrtnost podle věku a pohlaví v roce 1690.....	s. 61
Tabulka 12: Úmrtnost podle věku a pohlaví v roce 1712.....	s. 62
Tabulka 13: Úmrtnost podle věku a pohlaví v roce 1758	s. 64
Tabulka 14 : Úmrtnost podle věkových skupin.....	s. 65
Tabulka 15: Složení zemřelých podle pohlaví v letech 1750-1799	s. 67
Tabulka 16: Úmrtnost mužů v letech 1750 - 1799	s. 68
Tabulka 17: Úmrtnost žen v letech 1750 – 1799	s. 69
Tabulka 18: Kojenecká úmrtnost v letech 1750-1799, přepočet na 1000 narozených	s. 69
Tabulka 19 Průměrný věk všech zemřelých podle pohlaví na Pecce a kojenců podle pohlaví v letech 1750-1799.....	s. 70
Tabulka 20: Sezónní pohyb úmrtnosti podle délky měsíců let 1655-1799	s. 71
Tabulka 21: Ověření spolehlivosti matričních zápisů u žen podle jednotlivých věkových skupin	s. 74
Tabulka 22: Ověření spolehlivosti matričních zápisů u mužů podle jednotlivých věkových skupin	s. 75
Tabulka 23: Kojenecká úmrtnost v letech 1750-1799	s.77
Tabulka 24: Průměrný věk zemřelých starších 15 let v období 1750-1799	s. 78
Tabulka 25: Srovnání úmrtnostního věku osob starších 15 let v druhé polovině 18. století ve vybraných lokalitách s Peckou	s. 79
Tabulka 26: Zemřelí podle příčin smrti, podle pohlaví a podle věku v letech 1789-1799 ..	s. 82

Tabulka 27: Srovnání počtu dobytka ve fasi z roku 1713 a v berní rule z roku 1654	s.102
Graf 1: Sezónní pohyb narozených na Pecce v letech 1650(1669) – 1799	s. 33
Graf 2: Devítileté klouzavé průměry	s.34
Graf 3: Počty zemřelých podle věkových skupin v letech 1750-1799	s.67
Graf 4: Devítileté klouzavé průměry porodnosti, sňatečnosti a úmrtnosti.....	s.71
Graf 5: Sezónní pohyb úmrtnosti u mužů a žen podle délky jednotlivých měsíců	s.73
Graf 6: Řemesla podle berní ruly	s. 90
Graf 7: Produktivita podle druhu výsevu v roce	s. 92
Graf 8: Rozložení obhospodařované půdy podle sociálních skupin	s. 93
Graf 9: Řemesla na Pecce v roce 1713	s. 103

Seznam literatury a pramenů:

Literatura

- BARTOŠ, Josef. *Úvod do metodiky bádání a nauky o pramenech*. Olomouc, 1999. ISBN 80-7067-154-8.
- BENČ, Bohuslav. *Novopacko*. Praha, 2005. ISBN 80-7185-706-8.
- BERÁNKOVÁ, Jana. Demografický vývoj města Kouřimi v letech 1650-1850. In *Historická demografie* 18, Praha, 1994, s. 69-104. ISSN 0323-0937.
- BOLOGNE, Jean de. *Dějiny svatebních obřadu na Západě*. Praha, 1997. ISBN 80-7207-054-1.
- BRABENCOVÁ, Jana. Přirozený pohyb obyvatelstva v obci Vráž v letech 1601 – 1850. In *Historická demografie* 18, Praha, 1994, s. 115-126. ISSN 0323-0937.
- ČÁNOVÁ, Eliška. Složení domácnosti v Čechách roce 1651. In *Historická demografie* 16, Praha, 1992. s.63-67. ISSN 0323-0937.
- ČESÁKOVÁ, Markéta - HELIGEROVÁ, Milena– KRAUSOVÁ, Jaroslava. *Inventář Archiv města Pecka 1565-1945(1954)*. Jičín, 2002.
- DOKOUPIL, Lumír - FIALOVÁ, Ludmila - MAUR, Eduard - NESLÁDKOVÁ, Ludmila. *Přirozená měna obyvatelstva českých zemí v 17. a 18. století*, Praha, 1999. ISBN 80-85950-64-2.
- DOKOUPIL, Lubomír – NESLÁDKOVÁ, Ludmila. Úmrtnost kojenců a mladších dětí v českých zemích na sklonku feudalismu. In *Historická demografie* 11, Praha, 1987, s. 141-158.
- DOKOUPIL, Lubomír – NESLÁDKOVÁ, Ludmila. Průměrný věk zemřelých v protostatistickém období. In *Sborník prací pedagogické fakulty v Ostravě, Historica-Geographica, C-17*, Ostrava, 1982, s. 73-89.
- DOKOUPIL, Lumír – NESLÁDKOVÁ, Ludmila. Vývoj přirozené měny obyvatelstva severní a severovýchodní Moravy v protostatistickém období. In *Sborník pedagogické fakulty v Ostravě* 66, Ostrava, 1979, s.3-35.
- DŮLMAN, Richard van. *Každodenní život v raném novověku (v 16. a 18. století). Vesnice a město*. Praha, 2006. ISBN 80-7203-812-5.
- DUŠEK, Ladislav. *Obyvatelstvo města Ústí nad Labem do konce 18. století*. Ústí nad Labem, 1974.

FIALOVÁ, Ludmila – HORSKÁ Pavla – KUČERA, Milan. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha, 1996. ISBN 80-204-0283-7.

FIALOVÁ, Ludmila. K vývoji obyvatelstva přirozenou měnou v českých zemích v 17. a 18. století. In *Historická demografie* 18, Praha, 1994. ISSN 0323-0937.

FIALOVÁ, Ludmila. Příspěvek k možnostem studia sňatečnosti v českých zemích za demografické revoluce. In *Historická demografie* 9, Praha, 1985, s. 89-123. ISSN 0323-0937.

FIALOVÁ Ludmila. K Vývoji obyvatelstva přirozenou měnou v českých zemích v 17. a 18. století. In *Historická demografie* 18, Praha 1994. ISSN 0323-0937.

GRULICH, Josef. :"Slavnostní okamžiky" – svatební a křestní obřad v období raného novověku. In *Historická demografie* 24, 2000, s. 49-81. ISBN 80-85950-87-1. ISSN 0323-0937.

HEŘMÁNKOVÁ, Marie. Demografický vývoj únětické farnosti v 18. století. In *Historická demografie* 24, Praha, 2000, s.83-108. ISBN 80-85950-87-1. ISSN 0323-0937.

HOFMAN, Václav. Sezónní průběh sňatečnosti v Čechách během 17. a 18. století. In *Historická demografie* 26, Praha, 2002, s. 81-100. ISBN 80-7330-019-2. ISSN 0323-0937.

HORSKÁ, Pavla – STLOUKAL Milan – MAUR, Eduard. *Dětství , rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha, 1990. ISBN 80-7038-011-X.

HORSKÝ, Jan - SELIGOVÁ, Markéta. *Rodina našich předků*. Praha, 1997. ISBN 80-7106-195-6.

HRADECKÝ, Eduard. Tereziánský katastr. In *Sborník archivních prací*, Praha, 1932, s. 105-135.

JOHNOVÁ, Blanka. *Inventář farní úřad Pecka 1707-1949*. Státní oblastní archiv Jičín, pracoviště Nová Paka, 1961.

JANÁK, Jan – Hledíková, Zdeňka. *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha, 1989. ISBN 80-04-21-189-5.

JANČÁREK, Petr. Zdravotní stav obyvatel Zubrnice v první polovině 19. století. In *Historická demografie* 17, Praha, 1993, s. 229-241. ISSN 0323-0937.

KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914*. Praha, 1965.

KOLDINSKÁ, Marie. *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic, cesta intelektuála k popravišti*. Praha, 2004. ISBN 80-7185-537-5.

KOTÍKOVÁ, Zuzana. *Pecka*. Praha, 1940.

KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha, 2002. ISBN 80-7277-039 – X.

- OTTO, J. *Ottův slovník naučný*. Praha, 1899.
- KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha, 1962.
- KRAUSOVÁ, Markéta – HELIGROVÁ, Milena– KRAUSOVÁ Jaroslava. *Inventář města Pecka 1565- 1945 (1954)*. Jičín. 2002.
- LAŠTOVKOVÁ, Barbora. Vývoj úmrtnosti ve farnosti Hostivař v první polovině 18. století. In *Historická demografie* 19, Praha, 1995, s. 59-86. ISSN 0323-0937.
- MAUR, Eduard. Církevní soupisy obyvatel v katolické a protestantské Evropě. In *Historická demografie* 4, Praha, 1970, s. 4-19.
- MAUR, Eduard. K demografickému aspektu tzv. druhého nevolnictví. In *Historická demografie* 8, 1983.
- MAUR, Eduard. K demografickému vývoji Čech v 17. a 18. století. In *Listy katedry historie* 8, Hradec Králové, 1995, s.29-41.
- MAUR Eduard. Populační důsledky třicetileté války. In *Historická demografie* 12, Praha, 1987, s137-152.
- MAUR, Eduard. Populační vývoj českých komorních panství v druhé polovině 17. století. In *Acta Universitatis Carolinae 1972. Philosophica et Historica* 2, Praha, 1972, s.9-81.
- MAUR, Eduard. Problémy demografické struktury Čech v polovině 17. století. In *Československý časopis historický* 19, Praha, 1971, s. 39-70.
- MAUR, Eduard. Velikost českých městských obcí podle tereziánského katastru (Edice statistických dat). In *Historická demografie* 19, Praha,1995, s.169-206. ISSN 0323-0937.
- MAUR, Eduard. *Základy historické demografie*, Praha, 1978.
- MAUR, Eduard – HORSKÁ, Pavla. Dlouhodobé populační trendy na území ČSR, předstatistické období. In *Acta demographica* IV, Praha, 1981, s. 15-59.
- MAUR, Eduard – PÍŠOVÁ, Dagmar. Sčítání konzumentů soli v Čechách roku 1702 (Edice pramene). In *Historická demografie* 18, Praha, 1994, s.7-67. ISSN 0323-0937.
- NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české kultuře*. Praha, 2004. ISBN 80-7021-397-3.
- NESLÁDKOVÁ, Ludmila. *Reprodukce kulturně odlišných skupin obyvatelstva jižní Moravy v novověku na příkladu křesťanů a Židů*. Praha, 2003. ISBN 80-901674-7-0.
- NOVOTNÝ, Jaroslav. Moravský berní systém v 18. století. In *Český časopis historický* 59, Praha, 1935, s.310-328.
- NOVOTNÝ, Jaroslav. Zdanění českých měst podle katastrů z r. 1654-1757. Materiály k hospodářským dějinám českých měst v době pobělohorské. Praha, 1929.

- PALACKÝ, František. Popis Království českého čili podrobné poznamenání všech dosavadních krajův. Praha, 1848.
- PAZDEROVÁ, Alena. Sociální kategorie obyvatel rychnovského panství ve světle nejstarších českých katastrů. In Východočeský sborník historický 7. Pardubice, 1998, s.22-38. ISBN 80-86046-31-0.
- PETRÁŇ, Josef a kol. Dějiny hmotné kultury II./ 1, Praha 1995, s. 161-168, ISBN 80-7184-086-6.
- PLACHT, Otto. Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16. – 18. století. Praha, 1957.
- REZEK, Antonín. Děje Čech a Moravy nové doby I. Praha, 1892.
- SCHULZ, Václav. Příspěvky k dějinám moru v českých zemích z let 1531-1746. Praha, 1901.
- SEDLÁČEK, August. Hrady, zámky a tvrze Království českého II. Praha.1883.
- SEDLÁČKOVÁ, Iva. Struktura obyvatelstva podle rodinného stavu v polovině 17. století ve vybraných panstvích loketského kraje (Příspěvek ke studiu typů historického utváření rodiny). In Historická demografie 19,1995, s. 39-58. ISSN 0323-0937.
- SELIGOVÁ, Markéta. Die Entwicklung der Familie auf der Herrschaft Děčín in der Mitte des 17. Jahrhundert unter Berücksichtigung seines wirtschaftlichen Charakters. In Historická demografie 20, Praha, 1996, s. 119-175. ISSN 0323-0937.
- SELIGOVÁ, Markéta. Příspěvek ke studiu rodinných struktur v Čechách v polovině 17. století (panství Děčín – sonda). In Historická demografie 17, Praha, 1993, s.111-131. ISSN 0323-0937.
- SELIGOVÁ, Markéta. Sňatečnost na severočeském panství Horní Police v první polovině 18. století (K možnostem odhadu míry sňatečnosti v pedstatistickém období). In Historická demografie 29, Praha, 2005, s. 29-52. ISBN 0323-0937. ISSN 80-7330-078-8.
- SOMMER, Johann,Gottfried. Das Königreich Böhmen, Königgräetzer Kreis, Prag, 1836. Státní oblastní archiv Zámorsk. Průvodce po archivních fondech. Praha, 1965.
- STEINBACHOVÁ, Lucie. Demografický vývoj za hladomoru v letech 1771-1772. In Historická demografie 25, Praha, 2001, s.101-128. ISBN 80-85950-96-0. ISSN 0323-0937.
- SVOBODA, Jiří - VAŠKŮ, Zdeněk - CÍLEK, Václav. Velká kniha o klimatu zemí koruny české. Praha, 2003. ISBN 80-86367-34-7.
- ŠUBERTOVIČ, Alena. Kojenecká úmrtnost v Praze v letech 1785-1815. In Statistika a demografie IX, Praha, 1972, s.133-163.
- WONDRÁK, Eduard. *Historie moru v českých zemích*. Praha, 1999. ISBN 80-7254-073-4.

Základní mapa ČR, Zeměměřičský a katastrální ústav, 2003

Texty z Internetu:

KALISTA, Zdeněk. Korespondence Zuzany Černínové z Harasova s jejím synem Humprechtem Janem Černínem z Chudenic. [Dopis ze 17. 11.1646]. URL: <<http://citanka.cz/kalista/zctoc.html>>.

Tereziánský katastr [online].1997 [cit. 2007-03-02].

<http://www.genea.cz/rodopis/katastry/ck.htm>>.

Slovník cizích slov on-line <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz>>

Prameny:

tištěné:

BURDOVÁ, Pavla - CULKOVÁ, Dagmar, ČÁNOVÁ, Eliška. (eds.). *Tereziánský katastr český*. Sv. 3. Dominikál. Praha, 1970.

ČERVENÝ, Václav – ČERVENÁ, Jarmila. *Berní rula: Generální rejstřík ke všem svazkům (vydaným i dosud nevydaným) berní ruly z roku 1654 doplněný (tam, kde se nedochovaly) o soupis poddaných z roku 1651, (A-L) I*. Praha, 2003. ISBN 80-7277-058-6.

EMLER, Josef. *Libri Confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensis per archidiocesim*. Sv.1.2. Praha 1874.

EMLER, Josef. *Pozůstatky desk zemských království českého r. 1541 pohořelých , Reliquiae tabularum terrae regni bohemiae anno MDXLI igne consumtarum*. Díl 1. Praha, 1870.

CHALUPA, Aleš.-LIŠKOVÁ, Marie – NUHLÍČEK, Josef. *Tereziánský katastr český*. Sv. 1, Rustikál (kraje A-CH). Sv.2, Rustikál, (kraje K-Z), Praha, 1964, 1966.

MATUŠÍKOVÁ, Lenka – KUKÁNOVÁ, Zlataše – ZÁHRADNÍKOVÁ, Magda. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Hradecko- Bydžovsko*. Praha, 2000. ISBN 80-85475-63-4.

PEŠÁK, Václav. *Berní rula*. 12. svazek. 1. díl, kraj Hradecký. Praha, 1951.

PEŠÁK, Václav. *Berní rula*. 13. svazek. 2. díl, kraj Hradecký. Praha, 195

archivní:

Okresní archiv Jičín, fond Farní úřad Pecka 1707-1949, inv.č. 7, kart.6, Soupis duší (Liber status animarum) 1853-1854.

Okresní archiv Jičín. Archiv města Pecka 1565-1945 (1954), inv. č. 50, sign. BI./2, Listina Františka II., potvrzuje městečku Pece právo dvou trhů ve Vídni dne 30. března 1798, udělené Ferdinandem III. dne 9. září 1651 a potvrzené Josefem II. dne 16. srpna 1786

Okresní archiv Jičín. Archiv města Pecka 1565-1945 (1954), inv. č. 49, sign. BI/1, Listina Josefa II., obnovuje a potvrzuje výsady udělené Pece Ferdinandem III dne 9. září 1651 ve Vídni 16. srpna.1786, a sice na dva výroční trhy.

Okresní archiv Jičín, Archiv města Pecky 1565-1945 (1954), inv. č. 11, sign. AI a/11, Hrdelní manuál městečka Pecky 1720-1817.

Okresní archiv Jičín, Archiv města Pecky 1565-1945 (1954), inv. č.10, sign. AII.a/10, Kniha nově příchozích obyvatelů z let 1609-1821

Okresní archiv Jičín, Archiv městečka Pecky 1565-1945 (1954), inv. č. 1, Manuál městečka Pecky 1608-1800.

Okresní archiv Jičín, Archiv města Pecky 1565-1945 (1954), inv. č.10, sign. AII.a/10, Kniha svatebních smluv 1707-1850.

Okresní archiv Jičín, Archiv města Pecky 1565-1945 (1954), inv. č.1, sign. AII.a/1, Manuál městečka Pecky z let 1608-1800.

Okresní archiv Jičín, Archiv městečka Pecky 1565-1945 (1954), inv. č. 9, sign. AII.a/9, Kniha sousedská 1707-1850.

Národní archiv Praha, fond Tereziánský katastr, inv. č. 812, sign. sign. 43/3, Panství Radim - Pecka, , Rustikální fáse tereziánského katastru z roku 1713.

Národní archiv Praha, fond Berní rula – Hradecko, inv. č 10, Berní rula1654.

Státní oblastní archiv Zámorsk, Vs Kumburk (1570-1949), inv. č. 3, kniha 3, archivní pomůcka č.501, Urbář peckovského panství 1716.

Státní oblastní archiv Zámorsk, fond *Sbírka matrik východočeského kraje – Farní úřad Pecka:*

Matrika narozených, oddaných a zemřelých farnost Pecka 1655-1718, inv.č. 6950, sign. 124-1.

Matrika narozených farnost Pecka 1718-1774, inv.č. 6951, sign.124-2.

Matrika narozených farnost Pecka 1774-1797 (1787), inv.č. 6952, sign.124-3.

Matrika narozených farnost Pecka 1787-1799, inv.č. 6953, sign.124-4.

Matrika oddaných a zemřelých farnost Pecka 1718-1774, inv.č. 6971, sign.124-14.

Matrika oddaných farnost Pecka 1774-1796, inv.č. 6972, sign. 124-15.

Matrika zemřelých farnost Pecka 1774-1796, inv.č. 6977, sign.124-19.

Matrika zemřelých farnost Pecka 1787-1799, inv.č. 6978, sign.124-20.

Seznam příloh:

Příloha č.1, Roční počty narozených, oddaných a zemřelých.

Příloha č.2, mapa, bydliště ženichů

Příloha č.3, mapka, panství Pecka

Příloha 1

Příloha 1 Přirozená měna obyvatelstva na Pecce v letech 1655-1799

Rok	Narození				Zemřelý			Sňatky	Přiroz. Přírůstek.
	chlapci	Dívky	celkem	Z toho nemanž.	muži	ženy			
1655	-	-	-		-	-	-	2	-
1656	-	-	-		-	-	-	6	-
1657	-	-	-		-	-	-	5	-
1658	-	-	-		-	-	-	5	-
1659	9	7	16		-	-	-	3	-
1660	-	-	-		1	2	3	3	-
1661	-	-	-		1	4	5	5	-
1662	-	-	-		5	1	6	8	-
1663	-	-	-		3	5	8	4	-
1664	-	-	-		8	12	20	3	-
1665	-	-	-		7	2	9	5	-
1666	-	-	-		4	2	6	2	-
1667	-	-	-		18	16	34	1	-
1668	-				4	5	9	3	-
1669	4	10	14		4	1	5	1	9
1670	9	6	15		3	2	5	4	10
1671	7	4	11		-	-	1	2	10
1672	-	-	-		-	-	-	2	-
1673	10	5	15		-	-	-	2	-
1674	5	6	11		3	2	5	6	6
1675	7	4	11		3	3	6	1	7
1676	5	8	13		6	2	8	2	5
1677	6	5	11		4	0	4	4	7
1678	4	10	14		4	5	9	6	5
1679	1	14	15		4	7	11	6	4
1680	6	7	13		6	10	16	8	-3
1681	6	10	16		4	1	5	2	11
1682	4	5	9		4	5	9	8	0
1683	6	7	15		3	0	3	9	6
1684	9	4	13		4	2	6	3	10
1685	7	9	16		4	6	10	5	6
1686	10	8	18		3	6	9	3	9

Příloha 1 Přirozená měna obyvatelstva na Pecce v letech 1655-1799 – pokračování

Rok	Narození				Zemřelý			Sňatky	Přir. Přir.
	chlapci	dívky	celk.	z toho nemanž.	muži	ženy	celkem		
1687	6	13	19		2	3	5	4	14
1688	7	15	22		9	3	12	4	10
1689	8	7	15		4	2	6	5	9
1690	6	10	16		10	9	19	7	-3
1691	15	7	22		3	5	8	8	14
1692	6	5	11		5	5	10	3	1
1693	4	6	10		6	5	11	2	-1
1694	6	3	9		3	6	9	5	0
1695	5	8	13		3	8	11	5	2
1696	10	8	18		5	4	9	2	9
1697	8	5	13		11	9	20	4	-7
1698	6	3	9		7	3	10	6	-1
1699	11	10	21		7	6	13	4	8
1700	16	9	25		13	8	21	5	4
1701	6	12	18		3	10	13	7	5
1702	12	7	19		3	6	9	7	10
1703	13	4	17		7	1	8	10	9
1704	10	6	16		3	4	7	4	9
1705	15	10	25		1	1	2	7	23
1706	9	11	20		-	-	-	7	-
1707	14	10	24		-	-	-	7	-
1708	11	9	20		-	-	-	12	-
1709	15	13	28		4	6	10	7	18
1710	17	10	27		5	5	10	4	17
1711	14	12	26		8	4	12	1	14
1712	11	12	23		9	14	23	3	0
1713	10	13	23		1	3	4	2	19
1714	9	10	19		5	6	11	8	8
1715	9	10	19		-	-	-	8	-
1716	13	8	21		-	-	-	8	-
1717	6	2	9		-	-	-	12	-
1718	21	17	39		3	3	6	7	33

Příloha 1 Přirozená měna obyvatelstva na Pecce v letech 1655-1799 – pokračování

Rok	Narození				Zemřelý			Sňatky	Přir. Přir.
	chlapci	dívky	celk.	z toho nemanž.	muži	ženy	celkem		
1719	14	10	24		4	6	10	3	14
1720	12	12	24		26	21	47	10	-23
1721	15	11	26		5	5	10	5	16
1722	13	7	20		4	1	5	4	15
1723	20	10	30		4	3	7	9	23
1724	23	12	35		2	2	4	5	31
1725	20	17	37	1	0	4	4	3	33
1726	11	17	28		7	2	9	6	19
1727	9	9	18		9	8	17	5	1
1728	14	14	28		7	2	9	5	19
1729	14	22	36		8	4	12	5	24
1730	8	15	23		10	4	14	13	9
1731	17	8	25		6	1	7	12	18
1732	11	7	18	1	22	13	35	12	-17
1733	17	15	32		8	3	11	13	21
1734	19	12	31		4	2	6	9	25
1735	6	5	11		8	4	12	2	-1
1736	12	9	21		16	2	18	1	3
1737	15	3	18		20	2	22	3	-4
1738	9	16	25		9	15	24	0	1
1739	15	12	27		11	10	21	12	6
1740	14	9	23		16	14	30	4	-7
1741	10	15	25		13	14	27	14	-2
1742	11	13	24		10	4	14	3	10
1743	15	13	28		14	6	20	5	8
1744	16	16	32		8	11	19	5	13
1745	12	9	21	1	10	10	20	8	1
1746	10	18	28		6	18	24	3	4
1747	28	9	37		13	9	19	7	18
1748	17	15	32		21	15	36	8	-4
1749	11	9	22		11	9	20	12	2
1750	10	8	18		12	12	24	11	-6
1751	17	18	35		12	15	27	12	8

Příloha 1 Přirozená měna obyvatelstva na Pecce v letech 1655-1799 – pokračování

Rok	Narození				Zemřelý			Sňatky	Přir. Přir.
	chlapci	dívky	celk.	z toho nemanž.	muži	ženy	celkem		
1752	17	19	37		10	7	17	7	20
1753	21	16	37		6	7	13	6	24
1754	16	20	36	2	3	10	13	10	23
1755	17	10	27		20	12	32	8	-5
1756	16	19	35		6	10	16	9	19
1757	14	13	27		20	18	38	4	-11
1758	25	10	35		41	49	90	8	-55
1759	14	13	27		17	11	28	5	-1
1760	5	16	21		16	8	24	9	-3
1761	16	9	25		17	19	36	7	-11
1762	8	16	24	1	16	13	29	7	-5
1763	13	12	25		14	15	29	7	-4
1764	18	19	37		14	6	20	12	17
1765	12	17	29		15	9	24	16	5
1766	16	20	26		6	15	21	6	5
1767	20	19	39		9	16	25	11	14
1768	11	25	36		9	16	25	3	11
1769	21	23	44		6	13	19	7	25
1770	16	18	34		13	12	25	9	9
1771	10	12	23		12	12	24	10	-1
1772	14	15	29		42	40	82	4	-53
1773	17	13	30		23	9	32	4	-2
1774	9	13	22		6	6	12	6	10
1775	21	12	33		15	13	28	7	5
1776	21	8	29		17	7	24	11	5
1777	17	19	36		9	5	14	6	22
1778	19	16	35		43	31	74	4	-39
1779	11	9	20		19	17	36	5	-16
1780	19	18	37	1	9	8	17	8	20
1781	14	15	29		9	12	21	9	8
1782	17	13	30		14	17	31	9	-1
1783	18	19	37	1	9	8	17	12	20
1784	14	10	24		7	6	13	10	11

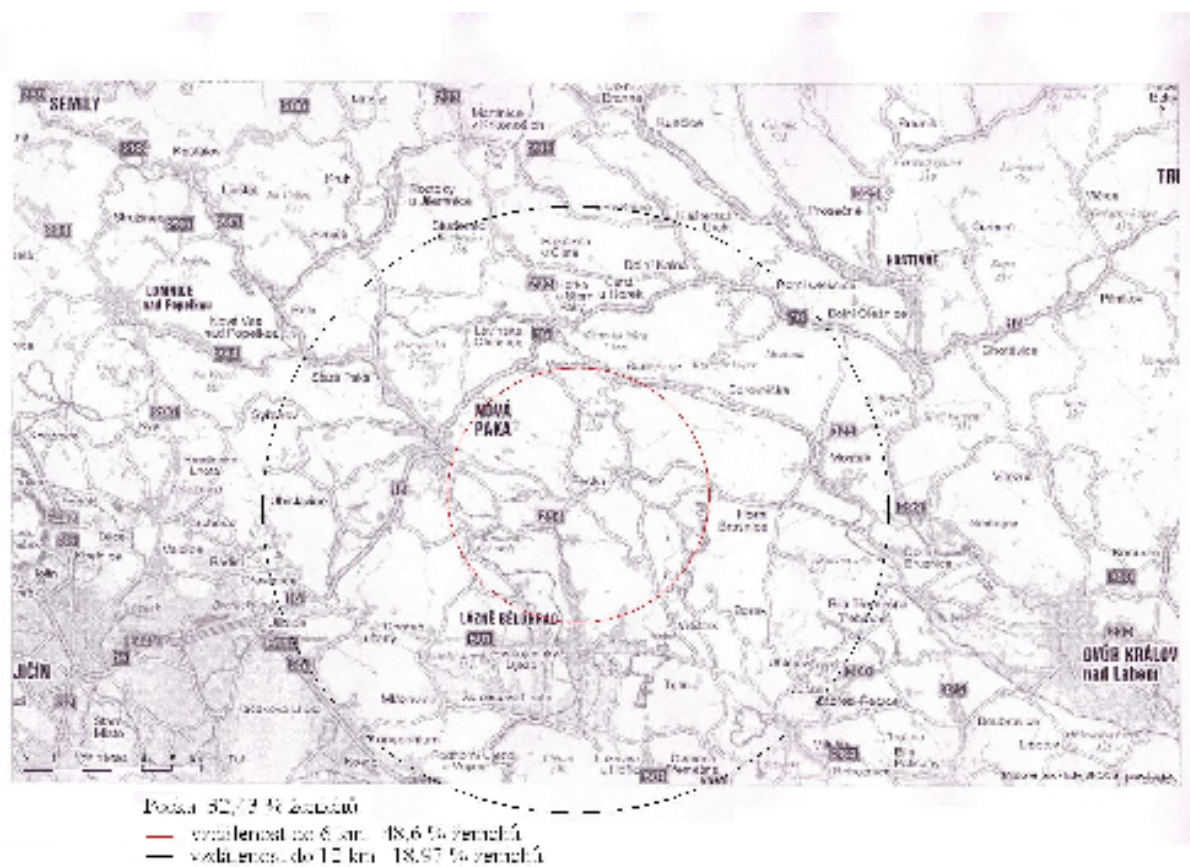
Příloha 1 Přirozená měna obyvatelstva na Pecce v letech 1655-1799 – pokračování

Narození					Zemřelý			Sňatky	Přir. Přir.
Rok	chlapci	dívky	celk.	z toho nemanž.	muži	ženy	celkem		
1785	13	16	29		11	16	27	7	2
1786	16	15	31		15	10	25	4	6
1787	24	20	44		10	27	37	9	7
1788	17	18	35		11	7	18	8	17
1789	24	16	40		9	10	19	11	21
1790	9	27	36		7	15	22	2	14
1791	16	18	34		17	14	31	10	3
1792	20	17	37		20	9	29	5	8
1793	15	17	32	1	7	8	15	10	17
1794	22	24	46		14	12	26	6	20
1795	19	20	39		24	15	39	7	0
1796	23	16	39	1	15	20	35	11	4
1797	17	18	35		11	11	22	7	13
1798	18	22	40		17	18	35	12	5
1799	20	14	34		7	7	14	9	20

Příloha 2: Mapa peckovského panství (1716)

Příloha 3: Mapa bydliště ženichů

Resume

The demographic development in the small town of Pecka in 17th and 18th century

The small town of Pecka is situated nowadays in the Jičín district and in the 17. and 18. century it was the center of the Pecka's Region. However the town did not recover from the economic disaster which was inflicted to in during Thirty Years' war.

Pecka has never become a centre. It has just probably remained a market centre for its close agricultural surrounding did not exceed the opportunity of the local market.

The long-term trend of the population development in the small town of Pecka in the two hundred-years especially in the years 1650-1799 can be described as basically continuous. In view of the slight increase in the population number (during the demographical crises), the number of people who concluded marriage in the town was constantly growing and the number of people of births and deaths was increasing as well. The development was interrupted during the demographical crises when, due to the extremely unfavourable mortality conditions which undoubtedly influenced the mentality of then population and its entire behaviour, the number of marriage, declined in that era and the number of births decreased in the subsequent period. In spite of this, after some, relatively short period of the time the number of children born in the town returned to the level attained before the demographic crises, or exceeded it soon. This happened mainly after the 1680 plague and in the 1771-1772 famine.

The war years in the 18. century have also a long-term negative impact on death and births.

The seasonal course of the individual phenomena confirmed the well-known facts: a slide maximum of births in spring months, a minimum in early winter; very little maximum of deaths in also in early spring and the secondary maximum with a gradual decline can be observed at the turn of summer and autumn. The seasonal course of the marriages, observed at the turn of summer and autumn. The seasonal course of marriages mostly corresponded to the tradition of the Church year with a minimum during the Lent a before Easter and in December, with two minimum in February and November.

In that work have been also analyzed the economic situation and social structures in the town of Pecka on the basis of some archive fonts which has been written in the 17th and 18th century like the „tax records“ from the year 1654 and the Theresianum (Land register

1713-1747). There are also mentioned some other fonts like perhaps the Religious Census which are unfortunately not available from that time.

ÚDAJE PRO KNIHOVNÍ DATABÁZI

NÁZEV PRÁCE	Demografický Vývoj městečka Pecka v 17. a 18. století
Autor práce	Petra Vondroušová
Rok obhajoby	2008
Vedoucí práce	Prof., PhDr. Eduard Maur, CSc.
Anotace	<p>Práce je zaměřena na populační vývoj městečka Pecka v 17. a 18. století, respektive v letech 1655-1799 na základě anonymní excerptce matrik.</p> <p>Po shrnutí historie městečka, zvolené metody a pramenů následuje rozbor porodnosti, sňatečnosti a úmrtnosti.</p> <p>Dále rozbor sociálních a majetkových struktur na základě pramenů – Berní rula a fase Tereziánského katastru. Rozebírám i druh a rozvoj protoindustriie zastoupené v této oblasti.</p>
Klíčová slova	Dějiny, Pecka, městečko, historická demografie, 17. a 18. století, 1655-1799, sňatečnost, porodnost, úmrtnost, Tereziánský katastr, Berní rula, protoindustriie.